కృష్ణవేణి

౧ ప్రకరణము.

సాధారణసంవత్సర మాఘ బహుళ సప్తమీ భానువారమునాటి మధ్యాహ్నము ౩ గంటలకు కాకినాడ పాసెంజరు బెజవాడ రైల్వేస్టేషను చేరినది. బండినుండి ప్రయాణికులు పెలపెల దిగినారు. కొందఱు నైజామ్ బండివద్దకు బరువిడినారు. మఱికొందఱు బాదరు బండిని సమీపింప బఱచినారు. ఇంక గొందఱు గుంటూరుబండి దరి కురవడించుచున్నారు. అందొక యౌవనుడు, కూలివాడు సామాను మో[illegible]ని వెంటరా, ముసలమ్మను నడపించుకొనుచు జక్క గుంటూరు[illegible] మూడవతరగతి కంపార్టుమెంటున నెక్కించినాడు. మూటముల్లె సవరించి పెట్టినాడు; తానును గూర్చున్నాడు. జేబులోనుండి ఆంగ్లగ్రంధము నొకదానిని దీసి కడమ చదువనారంభించినాడు. అది 'టాల్స్టాయిరిసరెక్షన్'. ప్రయాణికులు పెట్టెల నన్నింటి నాక్రమించుకున్నారు. అంతట గొందఱు వడికి జంకల మూట లెగద్రోసికొనుచు జేత చెంబులతో ముగ్గురు ఆడువారు ఆబండిని దరిసినారు. వారు ఒక్కొక్క

పెట్టెలో నెక్కఁ బోవుచు, అందు జనము క్రిక్కిరిసియుంటచే నిరాశజెంది ప్రక్కపెట్టె కడ కేఁగుచు బండిపొడవునఁ బలుమఱుచుఁ జూచుచుఁ దిన్నఁగా యౌవనుఁడును ముసలమ్మయు నున్న పెట్టెకడకు వచ్చి నిలిచిరి. ఆముగ్గురిలోని యువతియొకర్తు తలుచు స్టేషన్ వైపునకుఁదిరిగి చూచుచున్నది. మొదటిసారి గంట మ్రోఁగెను. ఆస్త్రీల యాతురతకు జాలి గొని యువానుఁడు తన యున్నపెట్టెలోఁ గూర్చుండ మనీ తలుపు తెఱచెను. వారు కృతజ్ఞతాసూచకదృష్టి బఱపుచు అడావుడిగ లోనికి మూట లందించి బం డెక్కిరి. వారిలోని యువతి ప్లాట్ఫారం వైపు కిటికీవద్దఁ గూర్చుండి, తనచూపులను స్టేషను దిక్కునకుఁ జూఱఁ దఱిమినది. కడమ ఇరువురిలోని ముసలమ్మ—

"మా బాబూ, నీకు వెయ్యేళ్లాయుస్సు- రక్షించావీవేళ; లేకుంటే మా గతేమయ్యేది?-" అని క్షేమలు దలంచుచున్నది. ఈమె అఱువదేండ్ల ముసలి వితంతువు. ఇంక నొక వితంతువునకు ఏఁబదికి జైఁబడిన వయసు. యువతి నవయౌవనమునఁ దూగుచున్నది. పదునెనిమిది సంవత్సరముల యీడు. యువకునితో నున్న ముసలమ్మ—

"ఎక్కణ్ణుంచి వస్తున్నారండీ?" అని వారి నడిగెను. అర్ధాంశము గడపిన చిన్నముసలమ్మ—టిక్కట్లు, చిల్లరడబ్బులు పంచెచెంగున ముడివేసి కొండిని దోపుకొనుచు: "పేరాయ

చేదినే, మయాన ఇబ్బందిపడుతున్నావు, నీవీలాగు చగ్గా సర్దుకొని కూచో— అమ్మన్న దగ్గరగా విశ్రాంతిగాను" అని
అమ్మా, మేము అండీ?— కాకినాడనుండి" అని జవాబిచ్చెను.
అంతలో యువతి పెద్ద ముసలమ్మను జూచి:

"పిన్నీ, నా పుస్తకం ఎక్కడపెట్టావు?" అని యడిగెను.

"ఏమోనే మీావత్తాయ నడుగు" అన్నది పేరమ్మ.
యువతి స్టేషనువాకకుం దొంగి తొంగి చూచుచున్నది.
యువకునితోనున్న ముసలమ్మ—

"ఎందాకా అండీ?"

మీనాక్షమ్మ:— "ఎందాకానా?—ఆం— నేను పగ్గుమోస్తో— మనం నిర్వహించలేమని గోలకెత్తాను—విన్నారా?—శ్రీశైలం యాత్రకు పెట్టారు. ఏలా వెళ్ళుతామో! ఏలావస్తామో! తెలిసి ... గు—మాయగోల. మనదేశమా మనగోడవా?"

ముస:— ... గులేనాఅండీ?"

"ఆం— కాస్తంత కొంతత లేకుండాను."

"సరేలెండీ బాగానే కుదిరింది నావాసం-ఇంటిపేరూ?"

"నాపుట్టింటివారు మద్దూరువారు అత్తగారు పాలకోడే వారు."

"పాలకోడేటివారే!—నాపుట్టింటివారమ్మ"

"మీా ఆత్మవారెవరండి?"

"ఎవరైతేనేం—పేరా చెంపా? ఊరుట్టాడు నా కూతురి కొడుకు"—అని కండ్లనీరు గుక్కుకొనుచు—

"అమ్మా అని పిలిపించుకోటానికైనా దానికి పుణ్ణెం లేకపోయిందమ్మా..." అన్న దా ముసలమ్మ. యువకుఁడు ఇరువదేండ్లు దాఁటినవాఁడు. క్రాపింగులోనుండు పిలక వెళ్ల బడినది. మీసము తీసివేసినాఁడు. వేషము నాగరకతకు దీసి పోలేదు. మాసిన మశూచికపుమచ్చలుండియు ముఖము అందమైనదే. కనుబొమ్మతీరు, కంటివిరివి గలవాఁడు.

యువతి లేతగులాబి పువ్వువలె నున్నది. ఆమెముఖము నకుఁ ఆ అగరుచుక్క, ఆపుష్యరాగాలచంద్రవంకబేసరి చాలును. ఆ చెవులకు కెంపులదుద్దులు రక్తినిఁ గూర్చినవి. ఆ చేతులకు మంగళూరుడైమండ్ కళావర్ గాజులు గుత్తముగా సరిపోయినవి. నలిపపుతెల్లచీరమఱుఁగుననుండి లేతఊదా జాకెట్టు కన్పించుచున్నది; గడియారపుగొలుసు నే నున్నా నని మెఱయుచున్నది; వెన్ను నాశ్రయించి వ్రేలు జాలుజడ కటి నతిక్రమించినది. ఆమె చూపు స్టేషనునకు బద్ధమయినది.

యువకుఁ డొకడు వాయువేగమున బండిని సమీపించి నాఁడు. పెట్టె పెట్టె దగ్గఱకుఁ బోయి తొంగి చూచుచు ముందునకు నడచుచున్నాఁడు. సిగరెట్టు పీల్చుటలోఁ బరాకు పడఁడు. నవనాగరకవేషము పూర్తిగ మూర్తీభవించినది. పాతికే యేండ్లవాఁడు—రూపసి-ఇట్లీతఁడు వెదకుచుఁ గళవళ

పరుచుఁ బోవుచుండ, యువతి యాతనిఁ గనులఁ బడెను. ప్రియ మగు స్థానము నీడ నున్నప్పటి హృదయమువలె బాడి అదరి ఒక్కమాఱు ముందువెనుకలకుఁ దూగెను. యువకుఁడు సత్వరున యువతియున్న పెట్టె కడకుఁ జేరుచు చిఱునగవున "అనుకున్నట్టే వచ్చారే!" అన్నాఁడు.

"ఉత్తర మందలేదే?—"అని ప్రశ్నించినది యువతి.

"అందింది కనుకనే ఆవర్లడుచుకుంటూ పరుగెట్టుకుంటూ వచ్చాను."—

అని, లోపలికిఁ జూపు నిగుడ్చి,

"పిన్నిమాత్రమేనా? అమ్మమ్మరాలేదే?— ఏమిటీ అత్తయ్యకూడా వస్తున్నదీ!— చెప్పరూ!" మీనాక్షమ్మ, సేరమ్మ—ఇరువురు వికసించిన ముఖములతోఁ కిటికీ వద్దకు వచ్చినారు. మీనాక్షమ్మ తలమీఁది ముసుగు సవరించుకొనుచు—

"ఏమిట్రా సూర్యనారాయణా, నీవుబయల్దేరవా యేమిటీ? ఏదీ సెప్పెట్టె బెడుసులూను?"—అనెను.

"నేను ఎల్లుండి బయలుదేరి వస్తా. మాఆఫీసు ఇన్స్పెక్షను ఇంకా జరుగుతూనే వుంది. రేపటితో ఆఖరు అవవచ్చు. సెలవుకి దరఖాస్తు పంపాను. సిఫారసుచేసి మంజూరు చేయిస్తానన్నాఁడు—మామేనేజరు. మీరు జాగర్తగా వెళ్లండేఁ! దూరాభారము - చలికాలం - వెళ్లేదా కొండ ప్రదేశమూ - అందులో మగతోడు లేదు!"

"ఏమిటి చేయ మన్నావు?—నీవు వస్తా వన్నధిలాసాతో ఈ ప్రయాణం తలపెట్టుకొని బయల్దేరామేకాని—అసలు ఇల్లు వదుల్తా మనుకున్నావుట్రా మగాఁడు లేకుండానూ?— మాయ గోల— ఎన్నడన్నా విడబడి వెళ్లేవారమా ఏమన్నా నా?"

"పోనివ్వాఁడమ్మా— అయింది— బయల్దేరారు— వచ్చారు. ఇం కెందు కా గొడవ ? నేనూ మీతో రావా లని ఉత్సాహ పడ్డాను. సన్నాహంతోనే ఉన్నాను. ఏంజెయ్యను ?— తీరా సమయానికి ఇన్‌స్పెక్షనంటూ ఇ దొకటి తగలడింది ! సరే— అనుకుంటే ప్రయోజనం? ఎల్లా ఐనా ఎల్లుండి బయలుదేరటం ఖాయం; అటానలెల్లుండి యేంజేసి మిమ్మల్ని కలుసుకుంటాను గాదూ ! అధవా శివారాత్రినాఁడు పొద్దు పొడిచేవేళకైనా అందుకో లేకపోతానా ?"

"ఏమిటోబాబూ ఏంజేస్తావో ! దాని పుణ్యాన్న మీ నమ్మ రాఁబట్టి సరిపోయింది. లేకుంటే మాఁగ తేమయ్యేది! ఏమిటో దిగుల్దిగులుగావుంది- తప్పేవుసుమీ ఎల్లుండి! "

"ఇదో సూర్యనారాయణా, నిన్ను నమ్ముక వెడు తున్నాం- చిక్కన పడవేయకేఁ! మీ పిన్ని ముసిల్ది; ఇఁక ఇదా దానిమొగం దానికేంపని చేతనౌను? రాగాపోగా ఆడు చాకిరీకి బాడుచాకిరీకి నే, నొక్కదాన్ని- మాయగోల- వాళ్ల పుణ్యమా అని వారు— మనవారే- శ్రీశైలమే వెడుతున్నారు! వాళ్లకు మేమూ, మాకు వాళ్లూను".

"నా మాటైనా చూతురు ! వెళ్ళాలి ! ఆఫీసులో కాకితాలన్నీ ఎక్కడి వక్కడే పడేచి, బండి తప్పుతానని కామోసని పరుగున వచ్చాను. బండి కదిలే లాగుంది—కూచోండి—తూలకొడుతూంది: జాగ్రత్త సామానుగట్ర!"—అని యువతినిఁ "జూచి—నీవేమిటే యేదో మోస్తరుగా వున్నావు?"—అని అనునయించి—

"నేను వస్తాగాదూ?—ఆలాంటి పిచ్చి పిచ్చి పన్లు జరుగనిస్తా ననుకున్నావుటే వెఱ్ఱిదానా! బెంగెట్టుకోకు! "—అని మోటాడ్చుచుండఁగా రెండవమాఱు గంటకొట్టినారు. గార్డుకుడిచేత ఈలవేయుచు ఎడమచేత ఆకుపసరు బావుటా విసరినాఁడు; దిక్కులు పిక్కటిలునట్లు 'కుహూ' యని కేకవైచి బండికదలెను.

"అమ్మా, నే నాగుతాను"—అన్నాఁడు సూర్యనారాయణ.

"తప్పక రావాలి సుమీ!"— అని ఉచ్చైస్స్వరమున ముసలమ్మలు బలికిరి. అంతకంతకు బండినడక నడికాఁజొచ్చెను. ఉవిద కిటికీలోనుండి చూపున కందు నందాఁక సూర్యనారాయణను జూచుచు పయంటచెఱఁగుతోఁ గన్నీరు తుడుచుకొనుచుండెను. తిరిగి చూచునంతలో శకటము కృష్ణానది వంతెన మీఁద నడచుచుండెను. ఆశకటగమనధ్వానమున ప్రయాణికుల మాటలు క్రమక్రమముగా మునిఁగిపోయినవి. వేణికలుగట్టి శాంతముగ నిర్మలవృత్తితో తాపసివలె గమ్యమునకై ప్రవహించుచున్నది కృష్ణవేణి. కొన్ని నిముషములలో వంతెన గడచినది. తాడేపల్లి స్టేషను చేరినది.

౨. ప్రకరణము.

బండి తాడేపల్లి వదలినది. తొలుత మనకుఁ బరిచిత మైన పెట్టెలోని ఆ బ్రాహ్మణయువకుఁడు తటుచుఁ దని వోవక యువతినిఁ జూచుచున్నాఁడు. ఇతరులు తన్నుఁ గూర్చి ఏ మనుకుందురో యని కాఁబోలు అప్పు డప్పుడు తల వాలిcచి కిటికీలలో నుండి బయలు చూచువాఁడు. ఆయువతి యందలి అనిర్వాచ్యమైన గుణ మేదియో ఆతనిహృదయము నాకర్షించె నని ఆకనులు తెలుపుచున్నవి. ఆగుణ మేదియో ఆతని చిత్తము నడుగవలయును. తారుణ్యమున సౌందర్యము, మధుర వీక్షణములలో వైదగ్ధ్యము, వచస్సున విపంచికారవము కాపు రము చేయుచున్నవి. అట్టి యీ ముద్దరాలి విలాస మేవాని నాకర్షింపదు? ఒకొకప్పుడు పరస్త్రీనిఁ జూడఁగూడ దని ఆతఁడు తన చూపులను బలవంతముగ వెనుకకు లాగుచున్నాఁడు. అధరస్పందనమునుబట్టి యాతని మనస్సునఁ బోరలు తలంపులు తెలియ నగుచుండెను. ఆతని దృష్టి, తన చదువు గ్రంథముపై వైముఖ్యము చూపినది. నిర్వ్యాపార ముగఁ బ్రొద్దుపుచ్చ నేరక తోడిప్రయాణికులతో, గొంతవడి లోకాభిరామాయణమును సాగించినాఁడు. కాని మానసిక స్వభావము నెట్లు మఱల్పఁ గలఁడు? కటాక్షములు మాత్రము దొంగపోటునఁ దటాలున ఆగమణివిలాసములం జుట్టివచ్చు చుండెడివి. ఉన్నట్టుండి ఆతనికనులలో విద్యోతమాన మగుచుం

చేసిన కళిక ఆఱిపోయినది. రాహువు చంద్రునిఁ బలె,-ఖేద మేదియో ఆతని నెమ్మనముఁ జొచ్చి మోదమును హరించి వైచినది. అతని ఈ హఠాత్క్లేశమునకుఁ గతమేమో !

ఆ చెలువ మనసులోని దైన్యము కనులనుండి తొంగి చూచినది. అతని మనస్తాపమున కిది చాలదా కారణము? బెజవాడ స్టేషనులో నీ సుందరి నూరార్చిన యువకుఁ డెవఁడు! ఈమె కాతఁ డెట్టి బంధువు! ఈమె నావరించిన దీనత కేది హేతువు!-ఇట్టి శంకాతంకములచేఁ బీడింపఁ బడుచున్నాఁడు ఆ యువకుఁడు. తొలుత ఆయువిదను గాంచినపు డాతనిలో నుదయించిన శృంగార భావము ఇపుడు కరఁగి కారుణ్యమయి నది. లోన యురియూటు తప్పదు. మానసమే శరణ్యమైన దాత నికి. ఐహికవర్తకులకు మానమునుమిగిలిన కఠినదండనము లేదు.

౫-౧౫ నిమిషములకు బండిగుంటూరు స్టేషను జేరినది. 'కమలాఫలామ్' అని యొకఁడు, 'చుట్టా బీడీ సిగరేట్' అని మఱియొకఁడు, 'పాల్‌పాలు' అని గొల్లభామ యొకతెయు, 'సోడా లెమ్నేడ్' అని ఇంకొకఁడును, 'బూందీ పకోడీ కారప్పూసా జిలేబీ లాడూ బర్ఫీ పేడా' అని గుజరాతీయుఁడును, 'మంచినీళ్ళు మంచినీళ్ళూ' అని బాపనయ్యయు ప్లాట్ ఫారముమీఁద బండి పొడవున ఇటు నటు కేకలిడుచుఁ దిరుగు చుండిరి. దిగెడువారు దిగుచుండఁగనే ఎగబడి ఎదురెక్కు-

చున్నారు కొందఱు; స్థలములేదని బండిలోనివా రదలింపఁ
గోపగించి వారితో మెడపట్లకు తలబడ నున్నారు కొందఱు;
కారప్పొసకై ఏడ్చుచుండు కుఱ్ఱవాఁడు బుజముమీఁద
నున్నాఁడు—సందిళ్ళమూటలు జాఱి పోవుచున్నవి. చంటిబిడ్డ
తో భార్య నడవలేక దూరమున వచ్చుచున్నది; తాను దొర
కక తత్తరపడుచు వెనుక నున్న భార్యకై తిరిగి తిరిగి చూచుచు
వడి వడిగఁ బోవు చున్నాఁడు గృహస్థొకఁడు. రైలుబ్యాగు
కుడిచేతఁ బట్టుకున్నాఁడు—ఎడమచేత కఱ్ఱతోఁ గూడ న్యూసు
పేపరు మడుపు పట్టుకున్నాఁడు—జేబులో మనీపర్సు కానఁ
బడక తెల్లకన్నులువేసి, వెదకిన జేబులలోనే వెదకుచు, క్రింద
నెక్కడనైనఁ బడియుండునా యని వచ్చిన త్రోవను నెమ్మ
దిగ నేల చూపులు చూచున్నాఁడు—నర్సారావుపేట ప్లీడరు
కాఁబోలు! జేబులు తడువుకొని టిక్కెట్టు కనఁబడక తికమ
కలఁ బడుచు, డబ్బు లిచ్చి అడావుడిలో టిక్కెట్టు పుచ్చు
కోకయే మఱచి వచ్చితి నని జ్ఞప్తితెచ్చుకొని తనతెలివిని
నిందించుకొనుచు ఒడిసెటిరాయి వలె మరల మేస్టరుగారి
వద్దికిఁ బరువెత్తినాఁడు రైతుప్రయాణికుఁ డొకఁడు.—
సామాను పట్టించుకొని గేటుదాఁటిపోయి మఱచెంబు
మఱచితి నని మరలి తొందర తొందరగ వచ్చి తన మొదట
గూర్చుండిన పెట్టెఁ గనుగొనలేక పెట్టె పెట్టె వద్దికిఁ బోయి
లోనికి బొఱ జూచుచున్నాఁడు పంతు లొకఁడు—ఇట్లు స్టేషను

ప్లాట్‌ఫారమంతయు గందరగోళముగానున్నది. గంటకొట్టినారు. గార్డు ఈల వేసి ఆకుపచ్చ జండా వీచినాఁడు. ఆరు గంటలైనవి. సందె చీఁకటి వ్యాపించినది. దీపములు వెలిఁగినవి. ఇంతలో పెద్దమనుష్యుల విశ్రాంతికిఁగా నేర్పడిన గది (Gentlemen's Waiting Room)లో నుండి అతివేగముగ యువకు లిరువురు వెలువడి బండినిఁ జేరిరి- బండి కేక వేసి కదలినది- తటాలున వా రొక పెట్టెలోఁ బడిరి.

ఈ యిరువు రెక్కిన పెట్టె మనకథకుఁ బ్రధానస్థలమే. ఈ క్రొత్తయువకు లిరువు రొకచోటనే కూర్చుండిరి, వారిచే నొక తోలుబాగుతప్ప నితర సామానులేదు. మన పూర్వపరిచితుఁడగు యువకునితోఁ బ్రయాణముసేయుచున్న ముసలమ్మ-

"రంగారావ్, పై బేసక్‌లో కాస్త సన్నుంచాలి"-అన్నది.

"అలానేలే అమ్మమ్మ" అని, రంగరావు, క్రొత్త యువకులవంకఁ దిరిగి- "ఎందాక వెళుతున్నారు?"- అని ప్రశ్నించెను.

అందుఁ బెద్దయువకుఁడు- "చాలాదూరమండి"- అన్నాడు. ఆయిద్దఱిలో నొకఁడు ముప్పది యేండ్ల వయసు వాఁడు; రెండవవాఁడు పాతికేండ్లకు లోఁబడినవాఁడు. పెద్ద వాఁడు ముదురుబాఱినవాఁడు, పౌరుషముగల ముఖము. ఆ క్రాపు, ఆ మీసకట్టు, ఆ సిల్కు జుబ్బా, ఆ సేలంజరీ పట్టు

ఖాఁడనా, ఆ గ్లాసుగో మల్లుపంచె, ఆ మణికట్టుగడియారము నవనాగరకతను మొగముమీఁద జఱచుచున్నవి. చిన్నవాఁడు రూప వంతులలో లెక్కింపఁ దగినవాఁడు- సిగ్గరి- నిండైన తలకట్టు- నాటకాలలో స్త్రీవేషధారణమున కలవడినవాఁడుగ నున్నాఁడు. కోటుతో టోపీ ధరించినాఁడు.

పెద్దవాఁడు ఫరాఖత్తుగ సిసర్ సిగరెట్టు కాల్చుచు, నాటకాలలోని పద్యాలు కూనురాగములతోఁ దనలోఁ బాడు కొనుచున్నాఁడు.

హృదయసీథినిఁ ద్రోపులాడుచున్న భావములకు సూచికగా రంగరావు నోర శ్లోక మొకటి రాగయుక్తముగ మంద్రస్థాయిలో వెలువడినది. పెద్దయువకుఁడు రంగరావున కభిముఖుఁడై- "దయచేసి ఆపద్యా న్కాస్త బిగ్గఱఁగా సెలవి య్యరూ?" అని సవినయముగఁ గోరెను.

రంగారావు:—"చిత్తమాలాగేనండి" అని తలయూచుచు, కాళి దాసు శాకుంతల నాటకంలోనిది ఈ శ్లోకం; కణ్వాశ్రమంలో తొట్టతొలిగా శకుంతలను చూడఁగానే దుష్యంతుఁడు చెప్పింది. ఉపమాకాళిదాసస్య'అన్నారు పెద్దలు. స్వభావాన్ని ఉపమించి చెబితే వాఁడే చెప్పాలి. చిత్తగించండి, ఆసరసం:

'సరసిజ మనువిద్ధమ్ శైవలేనాపి రమ్యమ్,
మలినపి హింమాశో ర్లక్ష్మ లక్ష్మీంతనోతి

ఇయ మధిక మనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ,
కిమివహి మధురాణామ్ మణ్డనమ్ నాకృతీనామ్,

శకుంతల, అనసూయా ప్రియంవదలతో ఆశ్రమం లో పెంచుతూవున్న పూలమొక్కలకి నీళ్ళు పోస్తూవుండఁగా దుష్యంతుఁడు చూచి ఆమె కట్టివున్న నారచీరనున్ను ఆమె శరీరలావణ్యాన్నిన్నీ వర్ణించాఁడఁట!"

"తాము సంస్కృతం బాగా చదువు కున్నట్టుతో స్తుంది. ఇంగ్లీషు ఎంతవఱకు చదివారో!"— అన్నాడు పెద్ద వాఁడు.

'నాకు సంస్కృతపరిచయం తక్కువ; లే దని చెప్పినా చెప్పొచ్చు. ఏమిటో చెప్పఁగా విన్నవి కొన్ని శ్లోకాలు వస్తవి. ఇఁక నా చదువును గుఱించి: బి. ఏ పరీక్షకు నిరుడు వెళ్ళాను. ఫలించిందికాదు. హిస్టరీలో పోయింది. ఇంతలో జబ్బుకూడా చేసింది. అందుచేత వచ్చేయేడు మరల పరీక్షకు వెళ్ళఁదలచు కున్నాను. ఏమిటో ఈ చదువులూ ఈపరీక్షలూ వట్టి వేలం వెఱ్ఱి కింద తయారయ్యాయి. బి. ఏ ఐందయ్య- అనక? ఏ ఆఫీసులో ఉద్యోగం దొరుకుతుందా అని ఆఫీసర్ల కొంపల చుట్టూ ప్రదక్షిణాలు చెయ్యాలి. అంతేనా? సిఫారసులు కావాలి—ఒక సిఫారసు లేమిటి! ఎన్నో హంగులు చెయ్యాలి. చివరకి బ్రాహ్మడన్న అయోగ్యత ఒకటి అడ్డొస్తుంది. దాంతో ఆప్రయత్నం విఫలమౌతుంది. తిరిగీ రెండేండ్లు ఏలాకాలేజీ

లోనో, ఐదేండ్లు ఏ మెడికల్ కాలేజీలోనో దండయాత్రలు సాగించాలి. ప్లీడరీపరీక్ష ఐం దనుకోండి; కేసులు వస్తేకదా వీడికి ఆదాయం. ఇప్పుడున్న ప్లీడర్ల పాట్లు మనం చూట్టంలా? ఇక డాక్టరీ పరీక్షప్యాసైంది — ఉద్యోగాపేక్ష లేదుగదా? మందులకీ కొంప అద్దెకీ ముందుగా పెట్టుబడి కావాలి. ఈ చదువుకే ఆస్తి అమ్మి అప్పులపాలై లకలుకలుగా వుండే వాడికి పెట్టుపడి ఎక్కణ్ణుంచి వస్తుంది? పోనీ పెట్టుబడి దొరికింది—హస్తవాసికావాలి—అదృష్టంపట్టాలి. కాదంటారు?—ఇంజనీరింగుకీ వెళ్ళాము—ప్యాసైనాము—ఆతర్వాత?—ఉద్యోగమేది?—సర్కారు వాళ్ళు మాత్రం ఎందరికని ఇస్తారు వుద్యోగాలు? ఎన్నని సృష్టిస్తారు? స్వతంత్రంగా బదకటానికి తెలియదు మనకి. మన ఇప్పటి చదువులన్నీ ఉద్యోగాల కోసమేకాదా? అదేపరమావధి--ఎందుకులేండి ఆగోడవ?"

"బాబూ, ఆశ్లోకానికి అర్థం సెలవియ్యరూ?

"ఎందుకూ శాకుంతల నాటకానికున్నాయి తర్జుమాలు చాలాను."

"నా కంతమాత్రం విద్య అబ్బింది కాదండి"

"ఐతే వినండి—తెలుఁగు పద్యం చదువుతాను-

వేదం వెంకట్రాయశాస్త్రుల్లవారి తర్జుమా

"కమలము శైవలావృత్తికిఁ గాంతిఁ దొఱంగక తేజమే
గనుఁ,
హిమకరమండలంబు సిరినే బొరయుఁ మలినాంకయుక్తిచే

రమణవహించు నీసతియు రట్టడి వల్కలమే ధరించియుర్ సుమధుర మోహనాంగులకుఁ జొప్పడుభూషణ మేది కాదొకో!"

శాస్త్రీయముగాఁ బాడి విపులముగ అర్థముగూడఁ జెప్పినాఁడు రంగరావు.

ని "మఱొక శ్లోకం సెలవియ్యరూ?"

'అలానే వినండి ఏలాగో కాలక్షేపం కావాలిగదా?

అనాఘ్రాతమ్ పుష్పమ్, కిసలయ మలూనమ్ కరరుహైః,
అనావిద్ధమ్ రత్నమ్, మధునవ మనాస్వాదితరసమ్
అఖణ్డమ్ పుణ్యానామ్ ఫల మివ చ తద్రూప మనఘమ్
నజానే భోక్తారమ్ కమివహ సముపస్థాస్యతి విధిః?

దీనికి ఆ శాస్త్రుల్లవారి తెనుఁగు:

'ఆఘ్రాణింపని తావిపూవు, నఖరాగ్రము సోకనిపల్లవంబు, క్రొం
దేనెరసంబుఁ గ్రోలనిది, తీరయి విద్ధముగాని రత్నముర్
మానినిరూపు-పుణ్యభరమౌజఫలం బనఘంబఖండముర్;-
నేనెఱుఁగర్ విరించి యెవనిం బరిభోక్తనుగాఁ బనెంచెనో!'

దీనికిని రంగరావు అర్థము చక్కగానే చెప్పినాఁడు. అర్థము చెప్పినపద్ధతిని, పద్యము చదివిన ఫక్కికను వినఁగా తెలుఁగునందు ప్రవేశము గలవాఁ డని, సంస్కృతమునను కొంత పరిచయము గలిగించు కొన్నాఁ డని తోఁచువడినది. అతని

ప్రసంగము అక్కడివారలకుఁ గొందఱకు ముఖములు వికసింపఁ జేసినది. అర్థమైనను కాకున్నను అందఱును సాభిలాషముగ వినుచున్నారు; శిరఃకంపనములును జేయుచున్నారు; కాళిదాసు వరకవి అని, సరస్వతీదేవియవతారమే యని కొనియాడు చున్నారు. తరుణి, బల్ల క్రిందిమూట ఒకటి బయటికిలాగి, అందుఁ జేయిడి తీసినది పుస్తకము నొకదానిని—అది 'ప్రణయమద[illegible]ము' నవల. ఆ పుస్తక ప్రకరణమునఁ దన దృష్టిని లగ్నము చేసినది. దొనకొండ చేరునప్పటికి బండిలోని వారు కొందఱు నరుదు కొని పరుండినారు. కడమవారిలోఁ గొందఱు నిద్రావిష్టులై కునికిపాట్లుపడుచున్నారు. అమ్మాయి చదువు కొనుచునే యున్నది. రంగరావు పక్కచుట్టకుఁ జేరగిలఁబడి పై దీపము జూచుచు కనులు మూసికొనుచు కాలము బుచ్చుచున్నాఁడు.

రాత్రి ౨ గంటలకు బండి మార్కాపురము రోడ్డు చేరినది. రంగరావు, అందఱును దించి, సామానంతయుఁ గ్రింది కందించి దిగినాఁడు. యువతి రెండుమూఁడు సామాను లందు కొన్నది. ట్రెయిను కూతవైచి కదలినది. కూలివాండ్రచే సామాను మోయించుకొని ముసలమ్మను వెంటఁగొని స్టేషను వద్దిసత్రము చేర్చినాఁడు రంగరావు. అందఱు తల కొకచోఁ బ్రక్కలు పఱచుకొని పరుండిరి.

---

3. ప్రకరణము.

కడచినరాత్రి మార్కాపురము సత్రములో విడిసిన రంగరాయాదులు ఉదయము భోజనాదికములం దీర్చికొని రెండెడ్లబండిలో బయలుదేఱిరి. రెండున్నర ఆమడ వఱకు నడుమ నడుమ మొకాములతోఁ బయనము అంతకష్ట మని పించినదికాదు. ఆపై మార్గము విషమ మగుట శ్రమసంకటము లు అనివార్యములైనవి. ఆమడకుఁ బైన ఇఱుకుగొందులు-- వెదురు బలుస రేగు పొదలు-- వీనినడుమ కాలిదారి. రంగ రావు, అమ్మమ్మను సామానుసహితముగా డోలిలోఁ బంపి నాఁడు. యువతియు, పేరమ్మయు నడవలే మని డోలీలోఁ గూర్చుని వెళ్ళినారు. మీనాక్షమ్మ మాత్రము-- "దేముఁ డిచ్చినకా ళ్ళుండఁగా డోలీలో వెళ్ళటమేమి గ్రహచారమ్! నడుస్తూవుంటే ఆ మల్లికార్జునుఁడే లా క్కెళ్ళుతాఁడు. ఆరం భారం వాడిమీఁదే వేశామ్. ఇంతదూరం రప్పించుకున్న వాఁడు కొం డెక్కించుకో లేఁడూ! సందెవేళ కన్నా చేరలేక పోతా మేమో చూదామ్ నడవండి"--

అని హఠముతో భక్తిని, భక్తితో సాహసమును పురి వెట్టి నడక సాగించినది. రంగరావు పర్వతప్రాంత ముందలి వివిధస్థలముల రామణీయకతలవైపునకు దృష్టి బఱపుచుఁ బోయెను. వందలకొలఁది యాత్రికులు 'మహాదేవ' సంబో

ధనలతో నెక్కుచున్నారు. ఆ భక్త్యావేశమున వారికిఁ గష్టము దోఁపదు. వీరు కైలాసద్వారము జేరునప్పటికి పొద్దు ఏటవాలి నది. అచటఁ గొంత విశ్రమించి ముందున కేఁగిరి. ఈకైలాస ద్వారమునుండి శ్రీశైలశిఖరము జూచినవారికి జన్మము ఉండ దని లోకసామాన్యమునమ్మిగ. ఇచటనుండి వక్రాకృతిం గప్పుచు కృష్ణవేణిని రంగరావు కుతూహలమునఁ గాంచినాఁడు. అటఁ గడచి పోవుచుండ దారిలో చిన్నగుడి యొకటి యగ పడినది. పొర్లెత్తి వచ్చు యాత్రికప్రవాహము లట నాగు చున్నవి. మీనాక్షమ్మ వెనుకఁ బడినది. ఆమె రాకకు ఎదురు చూచుచు అచట నొక మచ్చుతాతిమీఁదఁ గూర్చున్నాఁడు రంగరావు. యాత్రికు లెల్ల ఆగుడివద్ద ఆగి తమతమ పేళ్ళను జెప్పి ముందున కరుగుచున్నారు. ఆచోటనున్న ఒక మనిసినిఁ జూచి ఇ దేమని రంగరావు ప్రశ్నించినాఁడు.

ఇది సాక్షిగణపతిగుడి యని, యాత్రికులు తమపేర్ల నిక్కడ చెప్పి పోవునెడల ఈయన నమోదు చేసికొను నని— అచటియాచారము అతఁడు తెలిపెను. మీనాక్షమ్మయు అందుకున్నది. ఆగుడివద్ది ఆనవాయితి చెల్లించినది. సూర్యాస్త మయ వేళకు రంగరావు, మీనాక్షమ్మయు దేవాలయ ముఖద్వారమున నడుగిడఁ గలిగిరి. యువతియు, ముసలమ్మ లిరువురును, సామానుతో నొకమండపమునఁ గూర్చున్నారు. మండపమునకు సమ్మార్జనసంస్కార మైనది. ప్రాకారమువెలు

పలి కోనేటిగట్టున, తుగిడీలుగ వెళ్ళి, స్నానములు చేసిరి. స్వామిదర్శన మబ్బినది. ఆకాలమగుటచే వంటవార్పుల కనువు పడ దనుకున్నారు. క్షేత్రోపవాస ఫలితము దక్కినదని మన స్సునకు సమాధానము చెప్పికొన్నారు. ముసలమ్మలమూటల లోని అటుకులతో మినుపసున్నితో ఆ రాత్రిగడపినారు. ఆడు వారందఱు ఆమండపముననే ముడుచుకున్నారు.

రంగరావు ఎదుటి మండపమునఁ బక్కవేసికొన్నాఁడు. ప్రయాణాయాసమున బడలినాఁడు—కాని నిద్ర పట్టదు. మాటిమాటికి లేచి కూర్చుండు చున్నాడు. క్రొత్తచోట నిదురపట్టనివారు కొందఱు. పుస్తకము చేత నున్నఁగాని నిదురరానివారు కొందఱు. ప్రయాణములలో నిద్రపోనివా రొకకొందఱు. తెంపులేని యాలోచనలలో మునింగిన వారిని, దొంగలను, చీకటిపార్వేటగాండ్రను, పైత్యరోగులను, పరవంచకులను, ధనికులను, జూదగాండ్రను, మద్యాసక్తిగాండ్రను—నిద్రాదేవత తేఱిమైనఁ జూడదు.

రంగరావుని నిద్రితకుఁ గారణ మేమో!

అప్పుడప్పుడు విడుచు నాతని యుచ్ఛ్వాసములలో ఏదేని మనస్తాపమున కగ్గమైనజాడ కన్పట్టుచున్నది. ఆతని జాగరముతోఁ జెల్లవాఱెను. గాఢతమోనిమగ్నమైన జగత్తు క్రమక్రమముగఁ బయికిఁ దేఱుకొనుచున్నది. అదృష్టము దృష్టమైనది. అబోధము సుబోధమైనది. భయావహప్రపంచము

సమ్మోదావహ మయినది. అంధునకు దృష్టి కలిగినది. బధిరునకు శ్రవణభాగ్య మొదవినది. మూంగ ముచ్చటలాడం దొడంగెను. సుషుప్తి స్వప్నప్రపంచముం గడచి జాగృతమైనది. పామరుండు ప్రాజ్ఞుండైనాండు. ప్రకృతిజనని, ఒక్క మాఱు శైశవక్రీడలం దలపించి, లోకజాలముపై నిజమందస్మితకటాక్షములం బఱపినది.

లోకబాంధవుని ప్రయాణ మారంభమైనది. రంగరావు, బసకు వంటకు ననుకూల మగు మండపము నొకదాని నేర్పఱిచినాండు. ఆండువారి నందఱ నటం జేర్చి కొఱంతగా నున్న ఉప్పుపప్పులను కాయగూరలను వంటచెఱకును తేం బోయినాండు. ఆతనికి మఱలి వచ్చునప్పటికి ఇంట నెవరును గాన్పింపరు. లోనికి వెళ్ళినాండు. యువతి యొకమూల ట్రంకు మీంద నొరగంబడి కన్నీరు నించుచున్నట్లు చూచినాండు. ఆ యమ్మాయి చూపులందలి చుఱుకుందనము త్రిగిలినది. డాంగురుమూత లాడుచుండిన సహజలావణ్యశ్రీమా ముఖమునకుం బరాఙ్ముఖమైనది. ఆ శోకమూర్తినిం జూచి రంగరావు నిలువున నీరైనాండు. ఉపేక్ష పైకొనుటచేం గాంబోలు ఆతండించుక ఔదాసీన్యము వహింపవలయు వాండయ్యెను. కాని మనస్సు వెనుకకు లాగినది. ఇంట మఱెవ్వరు లేరని యెఱింగియు అమ్మాయినిం బలుకరించు తలంపునం గాంబోలు 'అమ్మమ్మా' అని పిలిచినాండు—గద్గదికముగ. 'స్నానానికి

వెళ్ళారు' అన్నది ఆ యమ్మాయి మెల్లగ. అదివఱ కెన్నఁడు ఆమెతో మాటలాడినాఁడు గాఁడు రంగరావు. ఇపుడు నిబ్బరము చేసికొని ఏదే నడుగ నుంకించి తలయెత్తకయే- ఏమియుఁ దోఁపక ఖాడువా చివరచెఱఁగు మెలివెట్టుచు: 'ఎంతసేపైందమ్మా?' అన్నాఁడు- కాని కంఠధ్వనియందు వడఁకు తప్పలేదు. 'మీ రలా వెళ్ళిన కాస్సేపటికే నండీ' అన్న దాయమ. మఱేదియో అడుగఁ దలంచి నాఁడు. అంతలో నేమితోఁచినదో మిన్నక తలయూంచి- 'సరే'- అని వెలుపలికి మఱలెను. తడిబట్టలతో, సందిళ్ళ నీళ్ళబిందెలతో ముసలమ్మలు ముస్సవరు వచ్చినారు. అమ్మాయి మనస్తాపకారణ మారయుట కింకరంగరావున కవకాశ మెక్కడ? ఆతనిమనస్సునఁ జెప్పరాని సంఘర్షణము పెనఁగొన్నది. ఎవరితోఁ దలపోసికొనుట! వ్యాకులత కుతూహలము ఉఱ్ఱూఁతలూఁచు చున్నవి. సహనము సహజ మగుట అదనుగకు [1]వార్చి యుండవలయు వాఁడయ్యెను.

మధ్యాహ్నము భోజనములైనవి. విశ్రాంతియుఁ గొంత గలిగినది. కర్నూలునుండివచ్చి అటసమీపమున నొకమండపమున జపచేసియున్న బ్రాహ్మణకుటుంబముతో యువతికిఁ బరిచయ మొదవినది. వారిలో నొకపడుచున్నది. ఆ పడుచునకును మన యమ్మాయికిని ఈడుజోడు కుదిరినది; నేస్తము

1=ప్రతీక్షించి

కలిసినది. యువతి ఆకర్ణ్యాలువారి విడిదికిఁ బోయినది. రంగ రావు యాత్రికుల నెల్లఁ బాఱఁజూచుటకు దేవాలయమున నాల్గుమూలలు దిరుగఁ బోయినాఁడు. యాత్రికబ్రాహ్మణులు వంటలు చేసికొను చోట్లకుఁ గట్టియున్న తెరలఁ జూచి: మహా క్షేత్రయాత్రలోఁ గూడ మఱుఁగుబాట్లు తప్పలేదా అని వింత పాటుగాఁబోలు అతఁడు ఓరగంటఁజూచి తలపంకించినాఁడు. మఱి యొకచో మడిబట్ట లాఱఁగట్టి శూద్రుల నీవైపునకు రాఁ గూడ దని శాసించు బ్రాహ్మణపూర్వసువాసినిం గని: మహేశ్వర సాన్నిధ్యమునఁగూడ నీ యనర్థాచారపిశాచము తొలఁగదా అని వెక్కసపాటుగాఁబోలు ఆతఁడు చుఱచుఱఁ జూచెను. మఱొకచోట తడికొల్లాయితో విభూతిరేఖాపుండ్రములతో రుద్రాక్షతావళములతోఁ బంచపాత్ర ముందుంచు కొని ప్రాణాయామము చేయుచుండిన శాస్త్రిలు, దప్పిగొని దాహ మడుగ వచ్చిన కుంటిబిచ్చకత్తెను కోపావేశమున గ్రుడ్లెఱ్ఱజేసి గసరి గద్దించి కొట్టుటకు లేచుటగాంచి: దయావిర హితత్వముగూడ బ్రాహ్మణ్యమా అని యేకులపాటు గాఁ బోలు ఆతఁడు నిరసనదృష్టులం జిమ్మి ముందున కేఁగెను. అప రాహ్ణవేళ గుంపెడుపిల్లలతో గుప్పెడుమెతుకులకు గుమ్మము వద్దికివచ్చిన గుడ్డిముండను తఱుమఁగొట్టుచున్న బ్రాహ్మణ గృహిణిదౌర్జన్యము నుపలక్షించి: 'అభ్యాగతస్స్వయమ్ విష్ణుః, అనిన ఆర్యగృహస్థధర్మము మఱుఁగువడినదికదా

అని వగపుఁగాబోలు ఆతఁడు పెదవివిఱిచినాఁడు. ఎనిమి దేండ్ల బాలవధువుపై అఱువదేండ్ల ముసలిమగుఁడు చెలా యించు నధికారనిరంకుశతం గని: ఇది హిందూవివాహధర్మ సముద్ధరణమా యని వెగటు కాఁబోలు ముక్కు చిట్లించెను. పదేండ్ల బాలవితంతుముండితశిరముంజూచి: పూర్వాచార పరిరక్షణమున కిది నిదర్శనమా యని కనికరముకాఁబోలు కన్నీరు తుడుచుకొన్నాఁడు. ఆఱేండ్ల వధువు తొమ్మిదేండ్ల వరుఁడును పంచదారచిలుకలు కొని తినుచు వచ్చుచుండుట గాంచి: ఆర్యదాంపత్యసంప్రదాయమున కిది మచ్చు అగునా యని విచారముకాఁబోలు తేఱచూపులఁ బరికించెను. పేకా టలోఁబడి మైమఱచిన జూదగాండ్రను గని: ఈ దివ్యస్థలమున వీరి కింతకన్న కాలక్షేపమునకుఁ దగిన వ్యాపార మేదియు దొరకదా అని కొందలపాటు గాఁబోలు ఆతఁడు చప్పరించెను. ప్రయాణపు బడలికలచే సత్రములలోఁ దిని స్వస్థతగ నిద్రించు చున్నారు కొందఱు. కొంద ఱెకను పాకప్రసక్తియందే యున్నారు.

ఇట్లు నలువైపులఁ దిరిగి శివాజీగోపురము చెంత కరు గుచు అయ్యరుగారి కాఫీహోటల్ప్రక్కగోడమీఁద "అమృతాంజనము అన్నినొప్పులకు సిద్ధౌషధము" అనివ్రాయఁ బడిన పెద్దఅక్షరములప్రకటనఁ జూచి: మహాగహనాంతరం మందలి మల్లికేశ్వరుని కొండనుగూడ విడువలేదే యని

అచ్చెరుపాటు గాంబోలు ఆతని కనుబొమ లూర్ధ్వమున కెగసి నివి. రంగరావు శివాజీగోపురము కడఁ జేరినాఁడు. ఆగోడకుఁ జెక్కఁబడిన బొమ్మలయందలి ప్రాచీనభారతశిల్పమును శాంతదృష్టితో నిదానముగఁ దిలకించి: నేఁటి తత్క్రాశావస్థకు మనసు కలఁతవడెను గాంబోలు ఆతఁ డొక్క వేడినిట్టూర్పు బుచ్చినాఁడు. ఈ గోపురమునకు 'శివాజీగోపుర' మని పే రెట్లువచ్చియుండు నని సందేహ ముదయించెను గాంబోలు ఆలోచనాతత్పరుఁడై ముందు వెనుకలకు అడుగు లిడినాఁడు. అచ్చోటువాసి దేవాలయావరణమందలి 'అంబ' గుడిని దరిసినాఁడు. అటఁ బోవునైన యాత్రికులకు 'అంబ'నుగూర్చిన కథ చెప్పుచున్నాఁ డొకఁడు—గ్రామ్యుఁడు—

"మల్లేస్వరుడు మైసూర్ దేశం బోయుండె నంట సూడి-ఆడ ఈయమ్మవార్ని సూసి వల్సినాఁ డంట! వా యమను తెచ్చుకోని ఈడ పెట్టుకో నుండాడంట సూడి. యేటా ఉగాదిపండగముంటి పున్నముదాకా ఈడ [1] తిర్నాల సాగుతుంది."

"అదే నంటన్నా [2]మిరాలపున్న మనేది ?"

"మ రే మనుకుండావు? అప్పట్లో మైసూరు రాజ్యాంనుంచి [3]అలివిగానిమంది వస్తారు సూడి— ఇన్నావా!— మిరాలూ యాలకులూ ఏం టేంటివో [4]పసారంగటిదినుసులూ తెస్తారు.

1. 'తిరునాళ్లు'—తీర్థము పర్యాయము. 2. మిరియాల పున్నమ. 3. అలవికాని- 4. పచారీదుకాణపు...

సామి[1] మీఁద [2]అలిగింతకాల అమ్మవారికి తలనొప్పెత్తుతుందంట! [3]ఆమిరాలూ అందూ సూరి అమ్మవారికి [4]పట్టేస్తారు. ఆమో యిన [5]కోళ్లనీ గొఱ్ఱెల్నీ అందూ బలిస్తారు సూడి."

ఆకథ విని: మనవారి నింకను ఇట్టిపిచ్చినమ్మకములు పీడించుచునే యున్నవిగదా యని జాలిపాటుకాంబోలు ఆతఁడు తనలో హాస్యపునవ్వు నవ్వుకున్నాఁడు. అంనుండి బయలుదేఱి తిన్నఁగా ఉత్తరకోణముననున్న వీరభద్రాలయమును సమీపించెను. అందు లింగాయతస్వామి వృద్ధు వసించుచున్నాఁడు. అప్పటికాయన పాతికసంవత్సరములనుండి ఇచట వసించుచున్నాఁడు. ఆయన శాంతత నిస్పృహత రంగరావు నాకర్షించినవి. ఆతఁ డటకుఁ బోయి కూర్చుండెను. తొల్లి శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రిమహోత్సవమునకు ఈ శ్రీశైలమునకు వచ్చె నని, 'శాంతిభిక్షావృత్తు' లనఁ బరఁగిన జంగమపీఠాధిపతు లాతని నాదరించి మల్లికార్జునుని ముఖమండపమున సభ గావించి సమ్మానించి రని, వారికోరిక ననుసరించి తచ్ఛిష్యునకు శాంతయ్యకు 'శివరాత్రిమహాత్మ్యము' రచించి కృతి యొసంగె నని చదివిన విషయము రంగరావునకు స్మృతికి వచ్చినది.—ఎవరి నడుగుట! కొంతసేపటికి ఒకయువకుఁడు బిరబిరవచ్చి రంగరావుప్రక్కనఁ గూర్చుండి, గడ్డమున కెడమచేయి యూతమిచ్చి

1. మీఁద. 2. అలుగుటచే. 3. ఆ మిరియాలు అన్నియు. 4. పట్టు వేస్తారు. 5. కోళ్లనూ గొఱ్ఱెలనూ.

ఆస్వామిని జూచుచున్నాఁడు. సవయస్కుఁడు నాగరకుఁడు తనకుఁ గాలక్షేపమున కొకఁడు దొరకెనని రంగారావు సంతసించెను.

వారు పరస్పరము గ్రామనామముల నరసికొనిరి. కులగోత్రములను దెలిసికొనిరి. చదువు సంధ్యలంగూర్చి ప్రశ్నోత్తరముల జరిపిరి. అంతట పరిచయము కుదిరినది. లింగాయత స్వామి తనకడకు వచ్చిన లింగాయతులతోఁ గొందఱితో తెనుఁగునను, మఱికొందఱితో కన్నడమునను బసవమతప్రశస్త్యముంగూర్చి ప్రసంగించుచున్నాఁడు. అతనిస్వచ్ఛ మగుభాషయు స్ఫుట మగువాక్కును వినుచు రంగరావుతోఁ గూడ ఆక్రొత్తనేస్తుఁడును గూర్చున్నాఁడు. రంగరాయఁడు స్నేహితునితో సాయంవిహారమునకు బయల్వెడలెను. వారిరువురు చీఁకటిపడుసంతకు బసచేర వచ్చిరి. తన బసఁజేరఁ గొంతద వ్వేఁగిన స్నేహితుని - "భీమప్పగారూ, భోంచేసి వస్తారుకాదూ? కాశ్యేపు పిచ్చాపాటీ మాట్లాడుకుందామ్" అన్నాఁడు రంగరావు. "భోజనం లేదు ఫళార మేలేండి; ఇప్పణ్ణే వస్తాను"-అని భీమప్ప చనెను..

దివామూర్తి కనువాల్చెను. నిశాదేవత కనులువిచ్చి, సింగారించుకొని కొలువుదీఱినది. భువననాట్యరంగమునందలి పూర్వాంకము ముగిసినది. నల్లతెర జాఱినది. మనుష్యుల మాటలసందడిలో మునుఁకలు వేయుచుండిన పక్షుల కలకలారావములు పూర్తిగఁ దేలియాడెను. పతివ్రతాశీలమువలె పరమ

యోగిచిత్తమువలె ఆకాశము వినిర్మలభావముం బ్రకటించినది. పొత్తిటి బిడ్డ చూపులవలె, విశ్వతన్మయుని చిఱునగవువలె నక్షత్రమండలము నిర్వ్యాజకటాక్షములం బ్రసాదించుచున్నది. భౌతికప్రపంచము మౌనవ్రత మూనినది; ధ్యానమవలంబించినది; యోగనిద్రాముద్రితమైనది. దృశ్యమదృశ్య మయినది. 'యద్దృశ్యమ్ తన్నశ్యమ్' అని ఉలివాకటి మూనీరవప్రకృతినుండి వినవచ్చుచున్నది.

రంగరావు ఎదుటి మండపము తిన్నెమీఁద బిఛానా పఱచుకొని కూర్చుండెను. ఎంతసేపటికి భీమప్పరాఁడు. ఒంటరిపాటు దుస్సహము. రంగరావుచూపు ఆ నీలాకాశమందలి తారకాపంక్తుల కడకుఁ బర్వెను. కాని మండపముమూల ట్రంకుపెట్టెపై నొడ్డగలబడి కన్నీరు నించుచుండిన ఆతన్వియే అచటను గాన్పించెను. తనలో దండడిగొనుచున్న భావములకు,- మిన్కులీను నా నక్షత్రములు కొన్నియూహల నందించుచున్నవి. ఆతని హృత్ప్రవాహము పొంగి భావతరంగమాలలతోఁ బెల్లురేఁగి నిరవధిక మగు అగాధమహార్ణవగర్భముం జొచ్చినది. చూచుచుండఁగనే కనుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండిన నక్షత్రము తూర్పునకుఁ బఱచినది. మఱియొకింతసేపటికి జంటగా రెండునక్షత్రములు రాలినవి. ఈ యాకాశ మేమి! ఈచుక్క లెక్కడివి! వీనిపాటునకు హేతువేది! ఈ యాశంకలు పొడలినవి. తన చదివిన ఖగోళ జ్యోతి

శాస్త్ర పరిచయము తనలోఁ బుట్టిన ప్రశ్నములకు గొన్నిటికి జవాబు లిచ్చినది. అంతలో నాతని మనస్సు ఆమూలఁ గన్నీరు నించుచుండిన శోకదేవత నొక్కమాఱు తొంగిచూచి వచ్చినది. రెండవజాము చెప్పకయే పరువిడినది. రంగరాయనికి ఆవులింతలు తెఱచయ్యెను. ఱెప్పలు బరు వెక్కెను. చూపు సందగిలెను. పక్కపై వ్రాలెను.

---

౪. ప్రకరణము.

మండపము వద్దకు వచ్చి, అమ్మమ్మ—

"బాబూ, రంగఁడూ, తెల్లారింది. పాతాళగంగకి స్నానానికి వెళ్లొద్దూ? జనసమ్మర్దం అధికంగావుంది. ఈవాళ శివరాత్రిన్నమాట మరిచావు కామోసు! లే అమ్మా [1]పెందరాళే వెళితే దబ్బున వచ్చెయ్యొచ్చు. ఏటవాలుగా దిగాలిట గంగకి! ఏలా దిగుతానో ఏమిటో బాబు! అంతకూ ఆశ్రీశైలపతే వున్నాఁడు. లే! సామాను జాగ్రతగా చూచుకో"—

అనినది. రంగరావు తారుమారుగ లేచినాఁడు; పక్క చుట్టుకొని బసలోనికి వెళ్లుచు—

"వెళ్ళండి నే నుంటాను"— అన్నాఁడు.

---

1. పెందలాడనే

ముసలమ్మలు ముగ్గురు బయలుదేరినారు. యువతి మొబడింపఁబోవుచు, కొ్రెత్తగాఁ బరిచయమైన కర్నూలు అమ్మాయిగారి విడిదికి వెళ్ళి—

"నారాయణమ్మగారూ, స్నానానికి వస్తారా పాతాళ గంగకి?"—

అని పిలిచినది. వారును సన్నాహముననే యున్నారు. అంద ఱొక్కచోఁ గూడి వెడలిరి. సూర్యోదయమైన కొంత సేపటికి వడివడిగ రంగరావు బసకడకు వచ్చి—

"మావాం డ్లప్పణ్ణే పొయిరి స్తానాలకు. మీవాండ్లు పొయిలేరే మండి?" అని భీమప్ప ప్రశ్నించినాఁడు.

"వెళ్ళారు మావాళ్ళు కాస్సేపైంది. మీరూ వెళుతున్నారా?"

"లేదప్ప ఎక్కడ అంటించినారు? ఈఛల్లో ఎట్లాప్ప స్తానం చేసేది! కృష్ణకు పోవాలె— మూఁడుమైళ్ళదూరం— నాచేతల అయేట్లే దప్పా— సుడుగాడు. మంది చెప్పేకి రాడు; నే వచ్చేట్లే దనిచెప్పిడిస్తి. మధ్యాహ్నం పాయ—స్నానం చేసి వచ్చె— అభి షేకం చేసిడిచా."—

"ఏమిటో పూర్వకాలంవాళ్లూ— వారివిశ్వాసం వారిది. వారు పుణ్యాని కంటూ వచ్చారు. మనలాంటివాళ్ళు వేడుగ్గా క్షేత్రం చూట్టానికి బయల్దేరాడు. రాండి-కభుర్లన్నా చెప్పుకుందామ్. ఆఁ అన్నట్టు రాత్రి వచ్చారేకాదేఁ?"

వస్తా మనుకొంటిరి; మా మంటపందగ్గర అమకళంగా భజనచేస్తా వుండిరి. వాండ్లజతలో అక్కణ్ణె కూచో నిడిస్తి. పురందరదాసుకీర్తన్లు బలేబాగా పాణ్ణారప్పా! కన్నడం—మీకా కర్థమయ్యేల్లేదు లేండి. అంతా వేదాంతమే చూచుకోండి".

"అయ్యో! పిలవకపోయారటండీ నన్నూ! అయినంతవర కే అర్థమయ్యేది. సరే! రాండి"—

రంగరావు, భీమప్ప, పక్కబసవారితో సామాను చూచుచుండుండని చెప్పి కాలకృత్యములకై చని శ్రీఘ్రగనే బసచేరిరి.

పాతాళగంగనుండి తుగిడీలు తుగిడీలుగా భజనమేళాలు రా సాగినవి. ఓ! వేలకొలంది జనము! ఆ వారి పుష్పహారములు! ఆ విభూతిరేఖలు! ఆ తాళమృదంగాది ధ్వనులు! ఆ దక్షిణాది నాగస్వరము! ఆ డోలుముక్తాయింపులు! ఆ శివనామసంకీర్తనలు! ఆ శంభోహరహర మహాదేవసంబుద్ధులు! ఆ యరమోడ్పు కనులు! ఆతాండవము! ఆభక్తితత్పరత!—కనినవానిది పుణ్యము. అందు పల్లెయనక పట్టణమనక నానామండలములవారు నానా రాష్ట్రములవారు గూడినారు. ఆ ఉత్తరహిందూస్థానమువారి ధ్యాన గానములు, ఆ బంగాలీవారి గీతములు, ఆ పండారాల 'తాయుమానవర్ పాడలు,' 'తిరుక్కొరల్ విరిత్తములు,' 'తేవారములు,' ఆ మహారాష్ట్రుల 'దిండీ' 'సాకీ' 'జాలే' 'లావణీ'

సంకీర్తనములు, ఆ కర్ణాటకుల పురందరదాసుకీర్తనలు, ఆ యాంధ్రుల శైవకృతులు- దేవాలయాంతర్బహిః ప్రాంత మంతయు మార్మ్రోగుచున్నవి. నభోంతరాళమునం దంతటను శబ్దబ్రహ్మ మావరించి ప్రభుత్వము చేయుచున్నది. సర్వము ప్రణవమయము- నాదబ్రహ్మము. కులభేదములు లేవు. స్త్రీపురుష జాతి వ్యత్యాయము లేదు. బాల- వృద్ధ వయస్తారత్యమగణన లేదు. ధనిక-దరిద్రతాపృథగ్భావముల కెడ మగపడదు. హెచ్చు-కుందులకుఁ జోటు లేదు. బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ ప్రత్యేకత మటుమాయమైనది. అంటుదోషము పాటింపలేదు. అందఱొక్క-తల్లిపిల్లలవలె సంచరించుచున్నారు ఇది విశ్వమోహసందర్శనముకాదా? కనులుగలవా రానందింపలేరా?- శివాభిషేకము ఆరంభమైనది.

ఆ జనసమ్మర్దమున ఆ కోలాహలమునఁ, గర్భాలయమునందలి ఆ మంత్రపుష్పములు, ఆ మహాన్యాసములు, ఆ నమక-చమకాదిస్వనములు ఊపిరి త్రిప్పికొనలేక ఉక్కిరిబిక్కిరి యగుచున్నవి. ఆ శంఖారవములు, ఆ చేగంటలగణగణధ్వనులును ఎగురీది బయల్పడుచున్నవి. బ్రాహ్మణునిచేతి శంఖము బుచ్చుకొని 'ఓమ్ హరహరమహాదేవ' అని మల్లికార్జునున కభిషేకము చేయుచున్నాఁడు వైశ్యభక్తుఁడు; సహస్రఘటాభిషేకము చేయించినవా రున్నారు. సహస్రనామార్చనమొదలు లక్షపత్త్రిపూజవఱకుఁ జేయించినవా రున్నారు. కోటిపత్త్రి

పూజచేయించిన నాటుకోటసెట్టిగారున్నారు. అర్చించిన ఆ బిల్వదళములలో, అభిషేచించిన ఆ పాతాళగంగా పావనోదకములలో లింగమూర్తి ఏదీ?— మృగ్యమయినది.

అర్చనాద్యభిషేకములు నిర్వర్తించి వచ్చినవారు పురాణములవద్ద, పుణ్యకథనములచేరువను గూర్చున్నారు. భజనల కోలాహలము యథావిధిగ సాగుచునేయున్నది. తాత్కాలికముగనైన, విషయవాసనాదూరులై ఐహికస్మృతికిఁ దప్పినవారే పెక్కురగపడుచున్నారు. దర్శనానికి గుమ్మములో హాసీలు; అభిషేకానికి కట్నము; అర్చనకు రుసుము; హారతికి పన్ను— వసూలుచేయుచున్నారు—కంట్రాక్టరులు. సంతానార్థినియై తడిబట్టలతోఁ బ్రాణాచారపడినది కోమటి ఇల్లాలొకతె. వ్యాజ్యము తన కనుకూలమైనచో లింగమూర్తికి బంగారు తొడుగు సమర్పింతునని మ్రొక్కుకొనుచున్నాఁడు. రెడ్డిసంపన్నుఁడొకఁడు. ఉద్యోగము దొరికినయెడల తలవెంట్రుక లిత్తునని దీక్షఁగొన్నాఁడు బ్రాహ్మణ బి. ఏ యొకఁడు. ఈయేడు ప్రత్తివర్తకములోఁ బదివేలు లాభము కనబడినచో గర్భాలయముముందు చలువరాతిచపటా వేయింతునని ప్రతిపత్తిచేయుచున్నాఁడు లింగబలిజసెట్టి యొకఁడు. మగనికిఁ బిచ్చి కుదురునేని గండదీపము మోయుదునని సంకల్పము చేసినది బ్రాహ్మణగృహిణి. మరలఁ దనకుఁ బెండ్లియగునేని పసుపువస్త్రాలకొంగుముళ్లతోఁ గొండెక్కుదు మని షష్టిపూర్తి

గడపిన సాహుకారుసెట్టి ధ్యానముచేసినాఁడు. పేకాటలో తనకు గెలుపు గలిగినచోఁ గుంభాభిషేకము చేయింతు నని ముడుపు గట్టినాఁడు జూదగాఁడు- ఇట్లు భక్తిలోఁగూడ బేర సారములు యథేష్టముగా జరుగుచున్నవి.

'శ్రీశైలమాహాత్మ్యము' పురాణముచెప్పు నడిప్రాయపు అవధానులు గొంతుక బొంగురుపోవుటచే నిరుత్సాహియై మాటిమాటికి మొగము చిట్లించుచు లేని యావేశము తెచ్చు కొని కథ నడపుచున్నాఁడు. ప్రౌఢవయఃపరిపాకమందలి దీక్షితులు కవితాధారకు నిజగాత్రశారీరసంపత్తిని జోడించి 'శివరాత్రిమాహాత్మ్యముం' జదివి రాగయుక్తముగ నర్థము జెప్పుచున్నాఁడు; సత్తి కొద్దిగా అడ్డుచుండినది. కాస రక్తి కట్టించినాఁడు. ద్వాదశలింగములప్రభావము మహాశాస్త్రి పండితుఁడు సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాఁడు. ప్రాకారబహిర్భాగమున 'నందనార్ చరిత్రము' హరికథ చెప్పుచున్నాఁడొక మాలదాసరి. జంగాలు బసవకోలలను శరీరముమీఁదఁచిత్రవిచిత్రములుగ నాట్యమాడించుచున్నారు; ఖడ్గాలు జమపుచున్నారు. శివుఁడు ప్రత్యక్షము గావలయు నని నారసములతో నాల్కలనుగుచ్చుకొనుచున్నారు; నరనర ముఁనఁ బొడుచుకొనుచున్నారు; గళమునకు గండ గత్తెఱలు వేసి కొనుచున్నారు. మెడలోని లింగమూర్తిని అఱచేత నుంచు కొని అవధాన దృష్టులతో అనిమిషత్వమునఁ జూచుచున్నారు.

ఈవిధముగ ఆరాధ్యుల తపోనియతి సాగుచున్నది. 'యాగంటి లింగ'ని పలలు, 'కాలజ్ఞానములోని కందార్థాలు పారవశ్యముతో బాడుచున్నది— కందిమల్లాయపల్లినుండి వచ్చిన పోతులూరు వీరబ్రహ్మమ్మతభక్తురాలు. దూదేకుల సిద్ధప్పతత్త్వాలు అరమోడ్పుకనులతో హాయిగఁ బాడుచున్నది— అల్లాడిపల్లెనుండివచ్చిన కోమటిఅవ్వ. 'శివగీత' లొకరు పారాయణము చేయుచున్నారు. 'శివతత్త్వసార' మొకాయన స్వారస్యముగనే చెప్పుచున్నాఁడు గాని దంతపాటవము తప్పుటచే స్ఫుటము తప్పినది. శివలీలావిలాసము విజృంభించి చదువుచున్నాఁ డొకబ్రాహ్మణుఁడు. కాని అపస్వరము. శివలీలాతరంగిణి సామవేదము వల్లెవేసినట్లు చదువుచున్నాఁ డింకొక ఘనాపాఠి. 'పంచాక్షరీతత్త్వము' నుపన్యసించుచున్నాఁ డొకపండితుఁడు. శివకవచమనుసంధించుచున్నాఁ డొక త్రిదండి. గర్భాలయమున కెదుర తన్మయుఁడై తాండవించుచుఁ గరతాళములతో—

"జటాకటాహసంభ్రమ భ్రమ న్నిలిమ్పనిర్ఝరీ
విలోలవీచివల్లరీ విరాజమాన మూర్ధని
ధగద్ధగద్ధగజ్జ్వ లల్లలాటపట్టపావకే
కిశోరచంద్రశేఖరే రతి ప్రతిక్షణం మమ"—

అని శివతాండవస్తోత్ర మారంభించి శ్రావ్యముగఁ బాడుచున్నాఁ డొక లింగధారిబాలుఁడు—అంధుఁడు.

"కలాభ్యామ్ చూడాలఙ్కృతశశికలాభ్యామ్ నిజతపః
ఫలాభ్యామ్ భక్తేషు ప్రకటితఫలాభ్యామ్ భవతు మే
శివాభ్యా మస్తోకత్రిభువనశివాభ్యామ్ హృదిపున
ర్భవాభ్యా మానన్దస్ఫుర దనుభవాభ్యామ్ నతి రియమ్"

అని కాంభోజీరాగము మేళవింపఁబడిన "శివానందలహరి"లోని శ్లోకము శ్రవణపేయముగ విసరి హాయిహాయి అనిపించినది. 'ఎక్కడ ఎక్కడ?' 'ఎవరు ఎవరు?' అన్నారు. భక్తులందఱు మూలమూల నున్నవారు మూఁకగట్టి పాయలు పాయలుగఁ బఱచినారు. పౌరాణికులు శ్రోత్రియులు భజనమోళావాండ్రు ఎల్లరు మధువుకడకు మక్షికములువలె నిమిషమున నలుమొగములనుండి వచ్చి ఉత్తరదిక్కుననున్న మండపమును జుట్టుకొన్నారు. స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానము లైనవి. లింగాభిషేకమైనది. అప్పుడే ఉపమా కాఫీ నైవేద్యము ముగించి పొడుము పట్టుకొని తాంబూలము తట్టివేయుచు సాక్షాత్పరమశివునివలె పద్మాసనము వేసి పాడుచున్న అయ్యరుగారు కనఁబడినారు. ఆయనశారీరసుఖము నిరుపమానమై ఆలయమునం దంతట ప్రతిధ్వనించుచున్నది. నారాయణమ్మతోఁగూడ యువతియు నక్కడకు వచ్చినది. భీమప్పతోఁగూడ రంగరా వక్కడ నున్నాఁడు. అయ్యరుగారి గానరసము శ్రోతలను మూర్ఛాక్రాంతులనుగఁ జేసివైచినది.

శృంగగిరిపీఠప్రతినిధులు వచ్చినారు. గోవర్ధనపీఠము పక్షమునఁ గొందఱు వచ్చినారు. శారదాపీఠశిష్యులును వచ్చినారు. జ్యోతిర్మయీపీఠధర్మాధికారి నని ఔత్తరాహుఁ డొకఁ డాగతుఁడై నాఁడు. కామకోటి విరూపాక్ష పుష్పగిరి పీఠముల తరఫున నియుక్తులుగా వచ్చినవారు నున్నారు. శ్రీశైలస్వత్వమునకై సీమవఱకు వ్యాజ్యములాడఁ గంకణము గట్టిన పుష్పగిరిపీఠములరెంటి పూర్వాపరవినిశ్చయ వాదములు మధ్యవర్తులు వినుచున్నారు.

మధ్యాహ్నము తిరిగినది. అభిషేకములు నిరంతరాయముగ సాగుచునేయున్నవి. భజనలు మ్రోగుచునే యున్నవి. పురాణశ్రవణమున కంతరాయము లేదు. భీమప్ప, రంగరావును తనబసకుఁ గొనిపోయి బలవంతముగా నుపాహారము బెట్టినాఁడు. నారాయణమ్మ యువతిని ఎడబాయలేదు. ఆమె, తన విడిదికిఁ దీసికొనిపోయి బ్రతిమాలి మోమోటపెట్టి ఒట్లు పెట్టి నిష్ఠురములాడి యువతికి ఉపాహారము తినఁ బెట్టినది.

సాయంకాలమైనది. చీఁకటిపడినది. అభిషేకప్రకరణమాగలేదు. రాత్రి జాగరము. హరికథ లారంభమైనవి. జంగాలకథలు మొదలుపెట్టినారు. భాగవతాలు కట్టినారు. ఆయాయిరాష్ట్రములవారు ఒక్కొకచోఁ గోష్ఠితీరినారు. సంకీర్తనములు మెండుకొన్నవి. కోలాటాలు నెక్కొన్నవి. బాపనయ్యగార్లు కెరసనాయల్ బుడ్లదీపాల వెలుఁగున దక్షిణ

డబ్బులను లెక్కపెట్టుకొనుచున్నారు. ముత్తైదువులు మూశి వాయనాల పాళ్ళు కుదురక ఇగ్గుమొగ్గు లాడుచున్నారు. పాతాళగంగవద్ద నీటికాసుల తగాయిదాలో బూతులాడుకొని చేతులు కలుపుకొన్న పుట్టుశాస్త్రి లిద్దఱు గాయములను చూచుకొనుచున్నారు. సంధ్యావందనము రాదు సరే సరి—సంకల్ప విధానమైన ఎఱుఁగని సర్వాభట్లు పాతికరూపాయలు గడించినందునకు వింతపడుచున్నది— నీటికావళ్ళజట్టు. సంభావనల అడావుడిలో, స్నానమాడుచుండిన సానిపడుచు మెడలోని సరిపెణ లాగి పోలీసురిమాండులో నున్న పుల్లెల కామేశంగతికి వగచుచున్నారు— ఆతని నేస్తకాండ్రు. స్వయంప్రకటనమునకై వచ్చిన ఆశుకవులు అష్టావధానులు డబ్బాలు వాయింప దొరకపుచ్చుకున్నారు. జూదాలు రేగినవి. జాకిమణేలా పట్లాటల మొదలు ఈనాఫులవఱకు ఒకవైపు; నక్కముష్టి లొకదిక్కు; చెట్టిగుండు ఒకవైపున; వారాట లొకచెంప; చిత్తాట లొకమూల; ఎత్తుల్లొకచోట— ఈ విధముగ జువాఖోర్లు తలపడినారు. కాణీమొదలు కాసువఱకు చింతపిక్కలవలె పందెములలో పాఱవేయుచున్నారు. రూపాయల సంచులు గలగల గ్రుమ్మరించుచున్నారు. నోట్లకట్టలు విచ్చుచున్నారు. పట్టుకొని వచ్చిన సొమ్మంతయు నోడి పక్కచెవి పో గమ్ముకొని ప్రయాణము కట్టినాఁడు పడమటి సీమరెడ్డి యొకఁడు. గుడివాడతాలూకాజువ్వాఖోర్లు పైసామిగుల

కుండా ఫయిసలుచేసి అప్పటి కప్పుడు ప్రోనోట్లమీఁద అప్పు పుచ్చుకొని ఆవేశముతో ఆడుచున్నారు. పోలీసువారికి మామూళ్లు చెల్లుచున్నవి. ఆ చుట్టుపట్టుల నావరించిన బీడి సిగరెట్లపొగకంపు, శివసాన్నిధ్యమునుండి వచ్చు సాంబ్రాణి ధూపపరిమళమును తఱిమి తఱిమి కొట్టుచున్నది.

ఆ యాత్రలో లేనివారెవరు? సమస్తప్రకృతి యచట ఆవేశించినది. పరమార్థజ్ఞానసంపన్నులతోఁ బచ్చెపుదొంగ లున్నారు. సన్న్యాసులలో సందెవేటకాండ్రున్నారు. ఉద్యోగులలో ఉడాయింపుగాండ్రున్నారు. భాగవతులలో బడాయిఖోర్లున్నారు. పండితులలోఁ పటాటోపభయంకరు లున్నారు. విరక్తులలో విలాసు లున్నారు. జవాబ్ఖోర్లతో ఝూటాఖోర్లున్నారు. ధనికులతో దండుగుమారిరాము లున్నారు. సనాతనాచారులతో సంకరు లున్నారు. సోమపీథులతో సోమరిపోతు లున్నారు. సురూపులతోఁ గురూపు లున్నారు. సహజవికలాంగులతో కృత్రిమవికలాంగు లున్నారు. ఒకరుండి ఒకరు లేకుండలేదు—నోటిదూలవారు, చేతితీటవారు, కంటిగులవారు, కాలిదురదవారు, షోకిలాలు, షోదాలు, దుర్వ్యాపారజ్యోగాండ్రు, ధూబరదిండిగాండ్రు, సాధువులు, సంసర్తలు—రకరకాలు ప్రోవైనవి.

లింగోద్భవకాలమైనది. అభిషేకక్రియము ఆగినది. ఓపికగలవారు జాగరముచేయుచున్నారు. రాత్రి పంద్రెండు

గంటలు మీఱునందాఁక రంగరావుతో భీమప్ప ఈ వేడుకలు చూచుచుఁ దిరిగినాఁడు. కొండ ఈదర తిరిగినది. చలి— మంచు పడుచున్నది. రంగరాయ-భీమప్పలు తమ మండపముల వైపున కరిగిరి.

---

౬. ప్రకరణము.

సూర్యోదయ మయినది. శివరాత్రిహళాహళి ముగిసి సదిగదా యని కాఁబోలు యథాసుఖముగా బరుండియున్నాఁ డింకను రంగరావు. భీమప్ప వచ్చి-

"రంగరావుగారు, పొద్దుపొడిచింది; ఇంకా నిద్రేనే మండి?"— అన్నాఁడు. లేచి కనులు నులుముకొనుచు—

"రండి వెడదామ్"—అనుచున్నాఁడు రంగరావు.

"136 కన్స్టేబిలును, సోమప్పను పాతాళగంగకాడ కావలి వుండేదానికి అంపిస్తావా? కోనేట్లోనుంచి తీసిన పిల్ల శవాన్ని వెట్టివానితో కైలాసద్వారంకాడికి ఎత్తించకపొమ్మని అంపించు—403 శిలాక్ సాబును! ఏ డేడా194— సూగప్పా? రాత్రింతా కనబళ్లేదేరా?— ఎక్కణ్ణన్నా తాగేశి పడుకున్నాడు వాలె వుంది. చీకటితో ర మ్మంటిని-చూడూ వాఁడెక్క డున్నాడో! ఈ రిపోర్టు మునిమడుగుపోలీసు క్యాంపు చేర్చవాల— శీగ్రిం— తెలస్తాదా? ఆత్మకూర్ స్టేషన్లో ఇయ్య మని తలారి

సుంకణ్ణి—వాడిబీటు అక్కణ్ణే కదూ?— తలుమ మను ఎకాయెక్ —తెలస్తాదా? ఇంద—ఈ రిపోర్టు మార్కాపురంస్టేషఞ పశాసా ఫీసరుకు. వాం డెక్కడున్నాఁడు 437-సిద్దన్న? వాణ్ణి శిఖ రేశ్వరం తోవన పొ మ్మను— జహూరు— తెలస్తాదా?"-

అని సబ్ ఇఞ్స్పెక్టరు సుందరరాజులునాయఁడు ఫరమాయించుచున్నాఁడు. పక్కచుట్టు బసలోఁ బెట్టి భీమప్పతో నీటిచాయ వెళ్ళుచున్న రంగరావు, కేకలు వేయుచు రబ్బరు బొమ్మవలె నిటు నటు గంతులువేయుచున్న ఇఞ్స్పెక్టరును జూచి నిలుచున్నాఁడు. ఇఞ్స్పెక్టరు చక్రమువలె మండపముల నన్నిఁటినిఁ గలయఁదిరిగినాఁడు; ఒకొక్కరిని, ఊరు పేరు ఉనికి వృత్తి-అట్టు పుట్టు ఆనవాళ్ళ నరయుచుఁ బోవుచున్నాఁడు. రంగరాయ-భీమప్పగార్లు ఈయుత్పాత మేమియాయని ఆలోచించుచుఁ బోయి కల్యములఁ దీర్చుకొని విడిదలఁ జేరినారు.

మీనాక్షమ్మయు పేరమ్మయు వ్యాకులపడుచున్నారు. రంగరాయనిఅమ్మమ్మ వారిని ఓదార్చుచున్నది. రంగరావును అమ్మమ్మ తనదగ్గఱకుఁ బిలిచి— రహస్యముగా

"అబ్బాయో, విన్నావ్!— అమ్మాయి పొద్దట్నుంచి అగపడ్డంలేదురా!"

"ఎక్కడికి వెడుతుందమ్మా? - ఆ కర్నూలువాళ్ళ అమ్మాయితో స్నేహంగా తిరుగుతుండేది. బహుశా అక్కడి కేమైనా వెళ్ళింది కామోసు!"

"అక్కడికీ వెళ్ళినట్లు లేదు. మీనాక్షమ్మగారు కనుకొచ్చారు. వారికి తెలవ దన్నారుట!......

...ఏవిటమ్మా ఎంత చిత్రంగా నన్నావుంది!"-అన్నది అవ్వ.

రంగారావు మెల్లగా, నీ వార్త భీమప్ప చెవిని వేసినాడు.. భీమప్ప ఆశ్చర్యచకితుడై—

"రాండి వాండ్లను మన మహాకొట్టని నస్తాము."

ఇటువ్వుడు కర్నూలువారి బసకడకు వెళ్ళినారు. వెలుపల చెంబులు శుద్ధిచేయుచుండు నడిప్రాయపు ముత్తైదువును గాంచి—

"మీఅమ్మాయి వున్నదా లోన? మా అమ్మాయి ఇక్కడికి రాలేదూ?

అనిన రంగారావు ప్రశ్నము విని ఆయమ్మ-

"నారాయణా, ఏం డైవరోవచ్చినారు చూడూ."-అనినది.

నారాయణమ్మ, "ఎవరప్పా" అనుచు వెలుపలికి వచ్చినది.

"ఏం డ్లమ్మాయి వచ్చిం దే మమ్మ?"- అని భీమప్ప అడిగెను.

సుంకణ్ణి—వాడిబీటు అక్కణ్ణే కదూ?— తలుమ మను ఎకాయెకీ —తెలస్తాదా? ఇంద—ఈ రిపోర్టు మార్కాపురంస్టేషణ్ హరాసా ఫీసరుకు. వాం డెక్కడున్నాండు 437-సిద్దన్న? వాణ్ణి శిఖరేశ్వ రం తోవన హొమ్మను— జహూరు— తెలస్తాదా?"-

అని సబ్ ఇన్స్పెక్టరు సుందరరాజులు నాయండు ఫరమా యించుచున్నాండు. పక్కచుట్ట బసలోం బెట్టి భీమప్పతో నీటిచాయ వెళ్ళుచున్న రంగరావు, కేకలు వేయుచు రబ్బరు బొమ్మవలె నిటు నటు గంతులువేయుచున్న ఇన్స్పెక్టరును జూచి నిలుచున్నాండు. ఇన్స్పెక్టరు చక్రమువలె మండ పముల నన్నింటినిం గలయందిరిగినాండు; ఒక్కొక్కరిని, ఊరు పేరు ఉనికి వృత్తి-అట్టు పుట్టు ఆనవాళ్ళ నరయుచుం బోవు చున్నాండు. రంగరాయ-భీమప్పగార్లు ఈయుత్పాత మేమియా యని ఆలోచించుచుం బోయి కల్యములం దీర్చుకొని విడిదలం జేరినారు.

మీనాక్షమ్మయు పేరమ్మయు వ్యాకులపడుచున్నారు- రంగరాయనిఅమ్మమ్మ వారిని ఓదార్చుచున్నది. రంగరావును అమ్మమ్మ తనదగ్గఱకుం బిలిచి— రహస్యముగా

"అబ్బాయో, విన్నావ్!— అమ్మాయి పొద్దుట్నుంచి అగపడ్డంలేదురా!"

"ఎక్కడికి వెడుతుందమ్మా? - ఆ కరణాలువాళ్ళ అమ్మాయితో స్నేహంగా తిరుగుతుండేది. బహుశా అక్కడి కేమేనా వెళ్ళింది కామోసు!"

"అక్కడికీ వెళ్ళినట్టు లేదు. మీనాక్షమ్మగారు కను కొచ్చారు. వారికి తెలవ దన్నారుట!......

...ఏమిటమ్మా ఎంత చిత్రంగా నన్నావుంది!"-అన్నది అవ్వ.

రంగారావు మెల్లగా, నీ వార్త భీమప్ప చెవిని వేసినాడు. భీమప్ప ఆశ్చర్యచకితుండై—

"రాండి నాండ్లను మన ముంగొక్కని వస్తాము."

ఇసవ్వుడు కరణాలువారి బసకడకు వెళ్ళినారు. వెలు పల చెంబులు శుద్ధిచేయుచుండు నడిప్రాయపు ముత్తైదువును గాంచి—

"మీఅమ్మాయి వున్నదా లోన? మా అమ్మాయి ఇక్కడికి రాలేదూ?

అనిన రంగారావు ప్రశ్నము విని ఆయమ్మ-

"నారాయణా, ఏం డ్లెవరోవచ్చినారు చూడూ."- అనినది.

నారాయణమ్మ, "ఎవరప్పా" అనుచు వెలుపలికి వచ్చినది.

"ఏం డ్లమ్మాయి వచ్చిం దే మమ్మ?"- అని భీమప్ప అడిగెను.

"కృష్ణవేణమ్మనా? ఈపొద్దు వాయమును చూచేలేను- ఈడికి వచ్చేలేదుగదా? రాత్రి కొంచెంసేపు వేడుకలు చూస్తూ తిరిగినాము. ఆమెను మీమంటపంకాడ విడిచి నే వెళ్లొస్తి."

రంగరావు భీమప్పతోఁ దనవిడిదికి వెళ్లి ముసలమ్మలకు ఓర్పు చెప్పి యువతిని వెదుక వెళ్లినాఁడు. పోలీసుఇన్స్పెక్టరు చేయుచుండిన దర్యాప్తు జ్ఞప్తివచ్చినది. అది రంగిరావునెతను మఱింత పిచ్చలింపఁజేసినది. హృదయమున నావేగ మధికమగుచు, బుద్ధి వికలమైనది. ఆపాదమస్తకము కంపించుచున్నది. చెమ్మట లోడుచున్నవి. ఇరువురు ఇన్స్పెక్టరుబసకు వెళ్లినారు. అతఁ డక్కడ లేఁడు. కైలాసశిఖరమువద్దనున్నాఁ డని జవాబు. అగవేగముల నట కేఁగిరి. చాలమంది గుంపులుగూడి చూచుచున్నారు. అట శిశుశవము గోనెపట్టమీఁదఁ బడియున్నది. బాలార్కకిరణము లాశిశుకళేబరమును స్పృశించుచున్నవి. మగబిడ్డ- ఈఁగలు ముసరినవి. వాయుదేవుఁడు మెల్లగ వీచి మూగిన ఈఁగలను జోపెను. ఆ పవనాంకురము ఆబిడ్డ వెండ్రుకల నొకమారు కదల్చినది. చూచుచున్నవారి కనుల నుండి దుఃఖాశ్రువు లురలెను.

"ఏపాడుముండకు చేతు లాడినా యమ్మా! ఇట్లా చంపకుంటే ఏ అడుక్కతినేవాండ్ల కిచ్చున్నా సాక్కుందురు కదా!"

"లేదు- ఆ జీవికి భూమిమీద సంగటి"

"నెలలు నిండినబిడ్డే నమ్మా! నెత్తురుకందూ! ఎవ్వఁను పడేశినారో!"

"దేవుని తిన్నాల కొచ్చి ఈ [1]అగ మేమో చెప్పూ!"

"ఆ దేవుఁడు చంపేబుద్ధి వాండ్లకెందుకు పుట్టించినాఁడో! [2]కలిగ్గిరమంతా బొమ్మలాట! మాయ !"

అని పదుగురూ పదివిధాల తమ వగపును తలపోసికొనిరి. ఇన్స్పెక్టరుకూడా కంటఁ దడిపెట్టుచు, శిశుశవాన్ని, పోలీసుజవాన్ను తహినాతీయిచ్చి, వెట్టివానితో పెద్దాసుపత్రికిఁ బంపివేసినాఁడు. రంగరావు, భీమప్ప ఇన్స్పెక్టరు చేఁతఁజేరి చెట్టుకింద కాళ్ళమీఁదఁ గూర్చుచున్నారు. ఇన్స్పెక్టరు తన వ్రాతముగించి తలయెత్తి చూచినాఁడు. ఈయిరువురిని మర్యాదగా వచ్చినపనినిఁగూర్చి అడిగినాఁడు.

"పదునేడేండ్లు దాఁటినపడుచు- పేరు కృష్ణవేణి- ఈడునకుఁ దగిన యెత్తు-అందమైనది- మంచిచాయ- తలను మిగిలిన తలకట్టు- ఈవేళ ఉదయమునుండి అగపడదు"- అని రంగరావు ఇంగ్లీషులోఁ దెలిపినాఁడు. కంప్లెయింటు వ్రాసి ఇమ్మని ఇన్స్పెక్టరడిగినాఁడు. అమ్మాయిచహరావగయిరా వివరములతో వ్రాసి ఇచ్చినాఁడు రంగరావు- తత్క్షణము చర్యజరిపి పర్యవసానము దెలిపెద నని ఇన్స్పెక్టరు నమ్మఁ బలికినాఁడు. అతఁడు సహజముగా దురహంకారియైనను మనుష్యులను

1 అఘమునకు వికారిమూలతప్పు, పాపము అర్థము. 2. కలియుగము...

జూచి సమయ మెఱింగి మాటాడు నేర్పరి. రంగారావు సెలవు పుచ్చుకొందు మని లేవఁ బోవుచుండఁగా, "అయ్యా, చూడండి- మరిచిపోతిని. కృష్ణలో- దాన్నే 'పాతాళగంగ' అంటారులేండి- ఆడస్త్రీ పడి చచ్చిం దని తెలుస్తాది. నే నక్కడికి పోతాను- మీరు రండి సంగతి తెలుస్తాది"— అని ఇన్స్పెక్టరనెను.

ఈ సంగతి తనవారికిఁ దెలుప మని భీమప్పను బంపి, రంగారావు ఇన్స్పెక్టరుతోఁ జనెను. ఇద్దఱు దిగువకు నడచిరి. అత్యంతము శిథిలములైన ఆ పడికట్లు దిగునపుడు లోపల రగులుచున్న వేదనతోఁగూడ రంగరాయనికి, కొండవీటి అగిమప్రభుఁడు ప్రోలయవేమారెడ్డి కట్టించిన సోపానము లివి యని ఐతిహాసికవృత్తము స్ఫురించినదికానోపు!—ముందు వెనుకలుచూచి తల పంకించినాఁడు. అరగంటలో గంగగట్టు చేరిరి. ఒడ్డున శవము పరుండఁబెట్టఁబడియున్నది. 136 వ నెంబరు కన్స్టేబిలు సోమప్ప అక్కడ కాచియున్నాఁడు. ఆ కళేబరము జూడఁగనే రంగరావునకుఁ బిడుగువడినట్టయ్యెను. దిగ్భ్రమ చెందినాఁడు. స్నానమునకై వచ్చిన యాత్రికులు- స్త్రీలు పురుషులు వందలతరబడి మూగినారు.

"ఇక్కడ మడుఁగు. నీటివడి తక్కువ. అందుకే పీనిగ ఇక్కణ్ణే తేలింది. లేకుంటే ఎంతదూరమో పొయ్యుండేది."

"అయ్యో! ఏవరోనే పాపం! చిన్నదే! అందమైన పిల్లేనే! ఊఁ పెక్కిండి! చెక్కు చెదరలేదు పెద్దమ్మా! నిద్ర పోతూన్నట్టుంది! ఏమోపాపం స్నానికేవచ్చి కాలుజారిపడిందో! ఏం కష్టం తోచిందో!"

"పున్యాత్తురాలే తీవో — శివరాత్రిపూటా — శ్రీశైలానికి వచ్చి ఈ గంగలో ఆత్మారాముణ్ణి వదిలింది. అందరికీ కోరుకున్నా వస్తుందీ ఇట్టాంటిచావు! పోయినవా రందరూ పున్యాత్తులే ఈ పాపపులోకంలో ఇంకాబతికి ఎవర్నుద్ధరించాల?"

"ముత్తైదపిల్లేనే! ముక్కుగోట్ట ముంది— చేతుల బంగారుకడా లుండాయి. ఆయెంటికెలు చూండే! నిలువునా వున్నాయి. ఆమెకేం సొర్గవత్తొంది."

"ఏం కులమో! నా అనేవాం డ్లెవ్వరు రాలే! వాం డ్లెక్కడ వెతకుతా ఎవగోదలు పడతా ఏడుస్తావున్నారో!

"ఎక్కడపుట్టిందో ఎక్కడపోయిందో చూడు! కల్లి మున్నకాడికే కంకి——"

చూచినవా రందఱు తలకొకమాటతో ఖేదపడుచున్నారు. రంగరావు నిర్విణ్ణుఁడై కూర్చున్నాఁడు. ఇన్స్పెక్టరు మొగమునఁగూడ వెత కనఁబడినది.

"ఏరా నేఁడు [1]కండ్రావికండ్రావిగా ఉండాది. ఎక్కడ్రా పడివుండింది శవమ్?" అని యడిగినాఁడు ఇన్స్పెక్టరు. తేలిన

1. కండ్రావి=ఘోరము (అసహ్యము).

చోటు చూపి, ఆ చోటునుండి 'అరిగోలులో[1] వేసి గట్టునఁ జేర్చి నా' మని చెప్పినాఁడు సోమప్ప. ఇన్‌స్పెక్టరు రంగరావునుగాంచి "ఏమండీ మీ అమ్మాయేనా?" అని ప్రశ్నించినాఁడు. తల అడ్డముగా నాడించుచుఁ గా దని రంగరావు తెలిపినాఁడు.

లేచినాఁడు ఇన్‌స్పెక్టరు. రంగారావుకూడ వెన్నంటినాఁడు. అపరాహ్ణమైనది. దేవాలయము చేరినారు. అప్పుడే పెక్కురు యాత్రికులు గృహోన్ముఖులైనారు. ముసలమ్మలు ముప్పురుఆవేదనపడుచురంగరావురాకకెదురుచూచుచున్నారు. రంగరావును చూడఁగనే అందఱు బావురు మన్నారు. జరిగిన వృత్తాంతము ఆతఁడు ముసలమ్మల కెఱిఁగించినాఁడు. పేరమ్మగారు అమ్మన్నను స్మరించుచు పరున్న పక్క పొర్ల లేదు. మీనాక్షమ్మ మూల్గుచు లేచి దూరముగా నున్న దొరువులో స్నానముచేసి నీళ్ళు తెచ్చినది. ప్రొద్దు వాటవాలు నప్పటికి పచ్చడీ మెతుకులు వేసినది ఆమె ధర్మమా అని. నిన్న కటికోపవాసము. నేఁ డస్తమయపర్యంతము గంగాపాత్రి నలేదు. పైగా అలజడి. ఆరెండుమెతుకులు పడినవి. గత రాత్రి జాగరము. అమ్మన్నను తలఁచుకొనుచుఁ బరున్నారు ముప్పురమ్మగార్లు.

1. అరిగోలు=వెదురుబద్దలతో నల్లి తోలుకుట్టినబుట్ట—పడవవలె ఏరు దాఁటు సాధనము.

రంగరావునకు నిదుర యెక్కడిది? అతని మనస్సు కృష్ణవేణి యంతర్ధానమునకై పొగులుచున్నది. ఆమె నన్వేషించుటకై రెక్కలుగట్టుకొని పఱచినది. బ్రహ్మలోక పర్యంతము ప్రయాణము చేసినది. నడుమ నడుమ నొక్కొక్కమాఱు కోనేటిగట్టునకుం బోయి ఆశిశుశవముం దర్శించుచున్నది; ఖేదమొందుచున్నది. అంతలో కృష్ణయొద్దున కెగిరిపోయి ఆ స్త్రీకళేబరమును దరియుచున్నది; ఉన్మీలించుచున్నది. మరల నెటకో పరువెత్తి పోవుచు - ఆ తెల్లచీరతో ఆ కుచ్చులజాకెట్టుతో ఆ జాఱుజడతో చిఱుచెమ్మట నానిన ఆ నుదుటి తిలకముతో అవనతముఖయై వచ్చుచుం, దలుపులున్నవైపునకుం దిరిగిచూచుచున్న కృష్ణవేణి ముఖవిలాసము దర్శింప దుముకినది; ముచ్చటలాడ నువ్విళులూరినది. యువకుసింగాంచి కన్నీరునించినకృష్ణవేణికడ నొక్కింత నిలిచినది. ఇట్లు వివిధగతుల పడుగుపేకలుగం బరిభ్రమించు చున్నది. నిలుకడలేదు. సర్వము శోకమయమైనది. ఇంక నిద్ర యెక్కడిది?

భాగ్యవశమున రంగరాయనికి భీమప్పసాహచర్య మబ్బినది- అంతలో అతఁడును డాసినాఁడు—

"ఏమండి రంగరావుగారూ, పండుకొన్నారా?"

"భీమప్పగారా, రాండి- నిద్రాలేదు భద్రాలేదు; ఈ వేళ ఈ హంగామాలో నిద్రకూడానా?"

"సత్తెమైనమాట- ఈ పొద్దు పాణా మంతా ఎక్కడెక్కణ్ణో అయింది- నాకూ నిద్దర రాకనే ఏదో మాట్లాడుకుందా మని వచ్చిడిస్తి. చెప్పేకి మరిచిపోతి. మధ్యాహ్నం ఎక్కడా సాహిత్యం దొరకలే దని ఒక బాపిమ్మండు వచ్చె. భోంచేయ నీకి రమ్మంటే రాడు- భలే పీకులాట అయింది వాయన్తో. ఆఖరికి ఖట్లామీద భోంచేసినాడ నని పెట్టుకోండి"

"సాహిత్య మేమి టండీ?"

"మీ కర్థమై లేదా? సదావృత్తికి - వంటచేసుకోనీకి బియ్యం బాళ్ళు యిచ్చేదానికి సాహిత్య మంటారు ఈ తట్టు వాండ్లు.

"సాహిత్య మంటే ఇదా?"

"ఇంగే మను కొంటిరి?"

"ఏదో భాషావిషయ మనుకొన్నాను సుమండి!"

"దేశాని కొక తీరుమాటలు."

"మీ ప్రయాణ మెప్పుడు?"

"రేపుమధ్యాహ్నం భోజనా లయినాంక పోతామన్ని; మావాండ్లు. మీరో?"

"మేమూను. ఇహ నేం పని దిక్కడ? వచ్చినందుకు వేడుగ్గా కాలక్షేపం చేయటానికే లేకపోయింది గదా!"

---

1. బేడలు=పప్పు.

చాల ప్రొద్దుపోవు వఱకు ఇరువురు నేదో లోకాభిరామాయణంతోఁ గడపినారు.

భీమప్ప పరుండి—

"పగలు ఎండ చంపేస్తుంది. మళ్ళీ ఇదివఱకునుంచీ చలి దంచేస్తుంది."—అనెను.

" ఋతుధర్మమ్..........."

ఇంకను రాగరావు ఏదియో చెప్పుచుండఁగనే భీమప్ప సుషుప్తిలోఁ బ్రవేశించినాఁడు.

---

౭. ప్రకరణము.

సాయంకాలము మూఁడున్నరగంట బండిలో మార్కాపురము రోడ్డుస్టేషనులో సూర్యనారాయణ దిగినాఁడు. శ్రీశైలమునకు బండ్లెక్కడ దొరకు నని స్టేషనుమాస్టరు నడిగినాఁడు. ఊరిలోనికి వెళ్ళి విచారింప మని ఆయన హితవొసంగినాఁడు. పరిచితు లెవ్వరును లేరు- క్రొత్త- తిన్నఁగా జట్కాలో మార్కాపురమునకు వెళ్ళినాఁడు. పూటకూటియింట విడిసినాఁడు. శ్రీశైలానికి వెళ్ళుటకు బండ్లు దొరకునా యని కనఁబడినవాని నెల్ల నడిగినాఁడు. ఊరిలోని బాడుగబండ్లన్నియు వెళ్ళినవి. ఇఁక దొరకవని కొందఱన్నారు. తెల్లవాఱఁగా శివరాత్రి

కదా ఇప్పుడు పోయినఁ జేరున దెప్పుడు? ఉత్సవ మంత అయి నపిమ్మట వెళ్లియుఁ బ్రయోజన మేమి?- అని కొందఱు నవ్వుకున్నారు. ఇఁక గత్యంతరమేది? నడచియైన వెళ్లవలయు నని నిశ్చయించుకొన్నాఁడు. ఒంటరిగ వెళ్లు టెట్లు? సాహసించి వెళ్లినను త్రోవ డొంక తెలియదు. దారిలోని గ్రామాదులలో నడిగి తెలిసికొనరాదా అని తెగువచేసినాఁడు. అంతలో నిరుత్సాహ మావరించినది. రేపు శివరాత్రి. శ్రీశైలముచేరుటకు కనీసము రెండుదినము లైనఁ బట్టును. తనవారు దారిలోనే ఎదురువడుదురేమో! కాదా- వారు ఆత్మకూరుమార్గమున మహానందిక్షేత్రమునకు వత్తురేమో! అట్టిచో నెవరి దారి వారి వారిదగును కాదా? ఇంతశ్రమపడి వెళ్లినను వ్యర్థమగునేమో!

ఈ విధ మగు సందేహములు సూర్యనారాయణను సుడిత్రిప్పినవి. తెల్లవాఱినది. శివరాత్రి మార్కాపురముననే కడచినది. మూఁడవనాఁటిమునుమాపునుండి శ్రీశైలమునుండి వచ్చు తిరుగుబండ్ల నెదురుచూచు చున్నాఁడు. నాలవదినము సాయంకాలము నాలుగు గంటలకు బజారులో నుండఁగా రెండెడ్ల బండ్లు కనుపించినవి. అవి శ్రీశైలమునుండి తిరిగివచ్చిన వని యెంచఁగినాడు. ఇంకను వెనుక బండ్లు వచ్చుచున్న వనియు విన్నాఁడు. సాధారణముగా బయటి ఊళ్ళ వాండ్రు స్టేషను వద్ది సత్రముననే బసచేయుదు రని తెలిసినది. వెంటనే తన పక్కచుట్టతో జట్కాలో స్టేషను సత్రము చేరి

నాఁడు. అచట బండ్లు బడకలేని లేవు. ప్రొద్దు కొండలోఁ బడినది. బయటి వసారాలో స్థాని కానుకొని కూర్చున్నాఁడు. ఉబుసుపోకకు సిగరెట్టంటించినాఁడు.

లోపలిగదిలోనుండి:—

"ఇంగ చాలెబ్బ-ఏడ్చినావ్, ఏడి స్తేవస్తుందా? దాని చావబద్దం మనచావు నిబక్కీ అయింది. కొంప చేరేదాకా కొంవంత బిగపట్టుకో."

"ఒక్కగాని ఒక్కపిల్ల - మరిచినామరుపు రానిబిడ్డ. గుక్కలో ఇన్ని నీళ్ళు పోసి ఈఘటాన్ని కడతేరుస్తుందని పుట్టెడాశతో వున్నాను-నా పుట్టెడాశాన్ని కట్టిపాలైంది. ఆదేవుఁడు మూళ్ళాక కండ్లల్లో నిప్పులు పోసుకున్నాఁడు.........."

"నీ యేడుపు చాలించవుగదా? ఏందమ్మా చెప్పితే వినవ్వూ! అన్న వస్తే అరస్తాడుచూడు."

ఈ మాటలు సూర్యనారాయణ విన్నాఁడని ఎవ రనఁగలరు? ఆతని చిత్తము పరాయత్తమైనది. అంతయు అయోమయము. ఆఁడువారు-తోడులేరు. అడవులలోఁ బ్రయాణము. వన్యమృగములు సంచరించుచోట్లు- దోపిళ్ళు కూడ జరుగుచుండు నని వదంతులు. ఏమిఇబ్బందుల పాలగుదురో! వత్తునని నమ్మఁబలికి పోఁ జాలమికై వగపు. ఇట్టి చింతలవంతలలోఁ బొరలుచుండిన ఆతనికి ఒరులమాటలు వినఁబడునా? వినఁ

బడినను బోధపడునా ? ఒరులు కనఁబడుదురా ? కనఁబడినను గుర్తింపఁబడుదురా ?

బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు ఉన్నతమైనవాఁడు మోటుదేఱిన మనిసి బయటినుండి బిరబిర సావడిలోని కేఁగెను ; ఆ మనుష్యులు మాటలాడుచుండిన గదిలోఁ బ్రవేశించెను. ఆఱడుగులఎత్తు- ఎత్తునకుఁ దగిన ఒత్తుగలిగి, పదునాఱుమూర పది యన నెంబరు మూలనూలుకోక మూలచెఱఁగులుదోపి గట్టి, ఎడమకొప్పు, మూడు సవాసేర్ల ముంజేతి వెండికడియాలు, ముక్కు-పోగు, చిలుకలకమ్మలు ధరించి పడమటిసీమ పంట కాపుసాని నమూనా యగు సత్రపుదాసి సుంకమ్మ దబదబ సత్రములోనికిఁబోయి సావడింటిలోని దీపపుబ్రమిద తీయుచు—

“ ఎవ రాపండుకోనుండేది ? దీపారాజన చేసేయాల పండుకోనుండావు ! లేలే ! ” అని యదలించెను. పరుండి యుండిన సన్న్యాసి యొకఁడు లేచి వసారాలోనికి వచ్చుచు, “ దారి నడిచిందాన ఆయాసమైంది. ఇప్పు డిప్పుడే వచ్చి పండుకొంటిని ”— అన్నాఁడు. సూర్యనారాయణ ఆతనినిఁ జూచినాఁడు. ఆ ముండితశిరస్సు, ఆకాషాయాంబరములు, ఆ కాశీలోతా, ఆయసిమిసంచి—చూచి సాధువుగా భావించినాడు. దబ్బపండువంటి ఆ తనూచ్ఛాయ, ఆ వయః పరిపాకము, కనులలోని ఆప్రజ్ఞ, వేషమునందలి ఆ నిరాడంబరత, మాటయం

వలి నెమ్మది, ఆ వర్చస్సు సూర్యనారాయణ దృష్టిని పూర్తిగ నాకర్షించినవి.

"దయచేయండి సాధుజీ! ఈలా అరుగుమీఁదికి"— అన్నాఁడు సూర్యనారాయణ.

"అట్లాగే బాబా"—అని సాధుజీ వెళ్ళి కూర్చు న్నాఁడు. చమురులోఁ దడిపినవత్తులు రెండువేసి సావడిలోను వసారాలోను దీపాలువెలిఁగించితి ననిపించుకొని వాలాయము తీర్చుకొనినది సుంకమ్మ. లోపల నున్నవారిని పరఖా యించినది.

"సత్రాని కొచ్చే వచ్చినోళ్లొక్కరైనా ఒక్క [1]బొట్టె న్నా చేతపెట్టెపాపాన పోరుగదా!— ఈళ్ళనోళ్ళల్లో మన్ను బొయ్య- ఎట్టిచాకిరీ చేపించుకుంటారు. చెప్పకుండా పుడా యిస్తారు. పోనీ [2]రుడపాతకమోళ్ళు..." అని యేదేదియో గొణగుకొనుచు సత్రముమునుకు తిరిగినది. ఇక్కడ వసారా నిలో దీపము కొండెక్కినది. మఱొక్క నిమిషమునకు సావడి లోని సందె లక్ష్మియు స్థూలరూపమును చాలించినది. ఇంక ఆబేచి రాకుకొంపలో మనికియెట్లు ? గదిలోని వారేదో సన్న దీపమువెలిఁగించుకున్నారు. క్రమముగా సందెచీకటి వ్యాపించు చున్నది. ఎక్కడనో ఎడ్లమెడ గంటలు మ్రోగుచున్నట్లు భ్రమించుచు మాటిమాటికి సూర్యనారాయణ ఆలకించు

1. కాణీ. 2. ఋణపాతకపువారలు.

చున్నాఁడు; అంతలోఁ 'గాఁదని భ్రాంతిఁ దోఁచుఁచున్నాఁడు.
అంత సూర్యనారాయణకును సాధుజీకిని ఇట్లు ప్రసంగము
సాగెను :—

"తమ దేదేశంసాధూగారు ?"

"అన్ని దేశాలు మనవే. ఏదేశ మని చెప్ప మన్నారు.
విశ్వమే మనది."

"ఆహాఁ- అదికాదు- తమ రేదేశంనుంచి దయచేస్తు
న్నారని అడిగాను. తప్పైతే క్షమించండి."

"తప్పేమున్నది లెండి. తప్పులూ ఒప్పులూ మనం
కల్పించుకొన్నవే- అంతా ఒప్పే; తప్పనేదే లేదు. మీకు
తప్పైనది నాకు ఒప్పు- నాకు తప్పయినది మీకు ఒప్పు-
ఇందులో తప్పొప్పుల తగాదా తీర్చేవా రెవరు బాబా ? ఏ
మంటారు ? ప్రస్తుతం బెంగాల్నుంచి రాక. తర్లుపాడులో
భిక్షచేసుకొని రావడమైంది."

"అందుకనే అలసిన ట్టగపడుతున్నారు."

"ఉపాధికేలేండి ఈబాధ లన్నీ. దీ న్నాశ్రయించు
కొని వుండేటంతవఱకూ మనస్సుకూ బాధలు తప్పవు. మన
స్సూ శరీరమూ ఆధారాధేయములు. అదే అన్యోన్యాశ్రయ
ణము- ప్రాణవాయువులు సంచారం చేస్తూవుండేదాఁకానే
మనోవ్యాపారం. అది జరుగుతూవున్నంతవఱకే భౌతికశరీరానికి

సుఖ-దుఃఖాలు- ప్రకృతికి వికృతి స్వభావం. ఆ వికృతిని దాటితే అంతా ఆనందమే. సరే- దీనికేంలేండి। తవ్వేకొద్దీ లోతు- అంతా పుంతా ? ”

“ చిన్నవయస్సులోనే ఇంత విరక్తి కలిగిందే మీకు! పూర్వజన్మపుణ్యమ్ !”

“ బాబా, కోపంరాదుగదా ఒక్కమాట ఆలకించండి. లోకానికి ఆలోచన తక్కువ- అనుకరణ మెక్కువ- ఎక్కువేమి తక్కువేమి ? ఉండే దంతా అనుకరణమే. రక్తీ విరక్తీ పరస్పరం కల్పితాలు- రక్తి వికారమే విరక్తి, విరక్తి ఆభాస చెందితే రక్తి ఔతుంది. ‘ ఏకోరసః కరుణయేవ నిమిత్తభేదాద్భిన్నః పృథక్ పృథ గివాశ్రియతే వివర్తాన్’ అన్నాడు భవభూతి. కాఁబట్టి అసలు రక్తే ప్రధానవస్తువు. దాని అభావాన్నే విరక్తి అనుకుంటూవున్నామ్. ఒకదానియందు విరక్తి కలిగిందంటే ఏమన్నమాట?- మరొకదానిమీఁద రక్తి కలిగిందన్నమాట- ఏమంటారు ? రక్తే స్వతస్సిద్ధమైంది. విరక్తి తెచ్చుకున్నది. ఇఁక ‘ పూర్వజన్మపుణ్యా ’ మన్నారుగదా ? పూర్వజన్మ మనేది అనుషంగికంగా వచ్చిన మామూలుమాటేకాని సిద్ధాంతంకాదు- ఏమంటారు ? అది సిద్ధాంతమే అయితే ఇన్ని మతభేదాలకు కారణ ముండగూడదు- ఏమంటారు ? ఏందో లెండి ! ఈ వెఱ్ఱివేదాంతానికేమి? ”

సాధూజీహేతువాదమునకును సందర్భశుద్ధికిని సూర్య నారాయణ తనలోఁ దాను మెచ్చుకున్నాఁడు. తనకుఁగల సందేహములు తీర్చుకొనఁ దలచినాఁడు. వారిద్దఱకు మరల నిట్లు సంభాషణము జరిగెను :

"సాధూజీ, తా మే పీఠానికి చెందినవారో?"

సాధు చిఱునవ్వున- బాబా, మన వాదం మీకు విపరీతంగా తోస్తుంది. పోనీ ఏదో అడిగినారు. కాలక్షేపంకూడ అవసరమైంది. అన్నిపీఠాలూ ఆశ్రయించడమయింది. అన్ని మతాలు పెద్దలవల్ల వినడమూ అయింది. ఆత్మకు హితమైన దొక్కటీ కనపడలేదు. 'సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మతఃకరణ ప్రవృత్తయః' అన్న కాళిదాసు వాక్యం సమస్త మతముల సారం అంటే- సర్వమునకూ అంతఃకరణమే ప్రమాణమ్ బుద్ధిమంతులకు."

"అలాయితే మన ఇష్ట మొచ్చింది చే యొచ్చన్న మాట."

"ఆహా - ఇష్టము వచ్చింది చేయడమూ, కష్టంగా తోచింది మానివేయడమూ."

"ఇష్టమైతే తప్పుకార్యాలు చేయవచ్చా?"

"మళ్ళీ మొదటికి వచ్చినారు. అది తప్పో ఒప్పో ఎవరు నిర్ణయిస్తారు? ఏకార్యానికి తలపెడితే గుండెదడ కలుగుతుందో దాన్ని తప్పనిన్నీ ఏకార్యానికి పూనుకుంటే గుండె ఉత్సా

దేన్ని పురికొల్పుతుందో దాన్ని ఒప్పనిన్ని గ్రహిస్తే సరి-అదే అన్ని మతముల నిగ్గున్ను." తన చేసిన పని ఒకరికి చెప్పడానికి జడిస్తే అపనితప్పు. చేసిందాన్ని చెప్పగలిగితే ఒప్పు. తప్పొప్పులకు తేడా ఇదే చూడండి. దీన్ని నిర్ణయించి హెచ్చరిస్తూ వుంటుంది అంతఃకరణమ్ - ఏమంటారు? శాస్త్రకారులు మొదలుగా: 'మనయేవ మనుష్యాణామ్ కారణమ్ బంధమోక్షయోః' అన్నారు. బంధానికిన్ని మోక్షానికిన్ని మనస్సే కారణ మన్నారు. అంటే: అంతఃకరణమే నన్న మాట-ఏమంటారు?

అనిన సాధూక్తసమాధానమునకు సూర్యనారాయణ అంగీకారసూచకముగా నిలువున తల ఆడించుచు, జేబులో నుండి నిప్పుపెట్టెతీసి పుల్ల వెలిగించి చేతి గడియారమును చూచుకొని—

"అబ్బా! ఎనిమి టైం దాటిపోయ్... ఇక ఈ పూట ఉపవాసమే లెండి."

"ట్రెయినుకు పోవలసివుంటె టయిం అయింది."

ట్రెయినికి కాదండి. మావాళ్ళు శ్రీశైలం వెళ్ళారు. వెంట మగాళ్ళెవరూ లేరు. నేను వెళ్ళవలసింది. వస్తా నని నమ్మించి వాళ్ళని పంపాను. నాకు వెళ్ళటం పడ్డదికాదు. ఈ వచ్చే తిరుగుబళ్ళల్లో మావాళ్లొస్తా రేమో నని కాచు కూర్చున్నాను."

"అయితే సరే. అంతా దైవాధీన మని నిర్విచారంగా వుండడమే జన్మానికి పరాకష్ట. అయినదానికి చింతించీ లాభం లేదు. కాబోయ్యే దాన్ని గూర్చి అలజడి పడ నవసరమూ లేదు. అది పామరత్వ మనిపించు కుంటుంది- ఏ మంటారు? కాలాతీతులపాట మన కెలుక లేదు. ఇక మనబోటి కాల బద్ధులను కాలమే నడిపిస్తుంది-ఏమంటారు?"

"చిత్తం. అంతేనండి చివరముక్క. నా కేదైనా మత సమ్మోధమైన పుస్తకాలు చెబుతారా ?- చదువాలె నుంది. వివేకానందస్వామి బోధనలు కొన్ని చదివాను. రామతీర్థ గ్రంథం గూడా ఒకటి చదివినట్లు జ్ఞాపకం కాని తమ వంటి తెలిసినవారి సేవ కొన్నాళ్ళు చేస్తేనేకాని అవి బోధపడవు."

"బాబా, కోపగించకండి-మనవిచేస్తాను. కళ్ళుమూసు కొని చూడడానికీ, చెవులు మూసుకొని వినడానికీ యత్నిస్తూ వుంటుంది లోకం - ఇది స్వభావమే అనండి. తన రొండిలో వున్న వస్తువును మరిచి నిన్నూ నిన్నూ అడిగితే ఎవ రేమి చెబుతారు ? మతం మతం అని అర్థంలేని పెట్టిలో పడు తుంటారు. వేదాంతవిచార మంటూ డబాయిస్తూ వుంటారు. తన్ను మరచి జగత్తునంతా మరమ్మతు చేతా మనేదాన్ని మత మంటున్నారు. తన చూడని— చూడ లేని— దాన్ని గురించి పారిభాషికశబ్దాడంబరంతో ప్రసంగించే దాన్ని వేదాంత మనుకుంటున్నారు. ఇదంతా మోస మంటే

నమ్మండి. అంతే పెద్దలు చెప్పిన మార్గాలను ఆక్షేపిస్తూవున్నాననుకోకండి. వారు సవ్యంగానే బోధించినారు. నిన్ను నీవు తెలుసుకోమన్నారు. ధర్మంచేయమన్నారు. 'తనయందు నిఖిలభూతములందు నొకభంగి సమహితత్వమ్మున జరుగువాడు—' ఇందులో తప్పెక్కడ మున్నది. ధర్మము చేయడమున్నది. ఇంతకంటె మతమూ ఇంతకంటే వేదాంతమూ ఏమున్నే మున్నది? ఏమంటారు?"

సూర్యనారాయణ మరల అగ్గిపుల్ల వెలుఁగున చేగడియారము చూచుకొని సిగరెట్టంటించినాఁడు.

"బాబా, టయిమ్ ఎంతైంది?"

"ఎనిమ్మిది కావస్తుంది." మీరెందాక?"

"ప్రస్తుతం గుంతకల్లు; అక్కణ్ణించి కాల మెక్కడికీడిస్తే అక్కడికి.

"మీరు వెళ్ళేబండి రాత్రి రెండుగంటలకు వస్తుం దనుకుంటాను."

"ఆఁ—"

అని, సాధూజీ గోడవైపున సంచిని తలగడగా నుంచుకొని పరున్నాఁడు. ఎడ్లమెడగంటల చప్పుడు వినఁ బడినది. క్రిమముగా ఆ చప్పుడు దగ్గఱ దగ్గఱకు రాఁ దొడఁగినది. సూర్యనారాయణ అరుగు దిగి, కొన్ని యడుగులు ముందునకు నడచి ధ్వనివచ్చు దిక్కు ముఖమై నిలిచినాఁడు. చిమ్మ

చీకటి- బండ్లవాండ్ర అదలింపులు వినఁబడుచున్నవి. ఇంకెంత దూరమున వచ్చుచున్నవో రా నిమ్మని మరల తిన్నెమీఁద తన స్తంభాన్ని కానుకొని కూర్చుండుచు—

"ధ్వని వినఁబడుతుందికాని, బండ్లు కనఁబడవు- ఎంత దూరాన వున్నవో! అంగుల్లో కన్ను పొడుచుకున్నా కనపడని అంధకారమూ... నాగూజీ వరున్నారా?"

"బాబా, కళేబరం పడింది. కన్ను మూఁతపేను. మీ రన్నమాటలు వినఁబడుతున్నవి. ధ్వని వినఁబడు తున్నదికాని బండ్లు కనఁబడ వన్నారు. ఎంత అర్థముంది బాబా!"

"ఏమిటండీ? సెల వియ్యండి."

'వింటారా?- నాద బిందుకళలే సృష్టి పరిణామానికి మూలస్థానాలు. నాదంలోనుంచే బిందువు. బిందువులోనుంచే కళ- అంటే అవ్యక్తంలోనుంచే ఈ సృష్టంతా వ్యక్తమైంది. ఆ చీఁకటి వదిల్తేకాని ఆ తత్వం కనఁబడదు. ఈ చీఁకటి తొలఁగితేకాని ఈ ప్రకృతి వస్తువు లగపడవు- ఏమంటారు? ఏదో పిచ్చిమాటలు."

"అబ్బో! పిచ్చిమాడలే! పిచ్చిని వదల గొట్టే మాటలు."

బండ్లచప్పుడు మఱింత దాపున వినవచ్చెను. సూర్య నారాయణ చప్పున వెళ్లి పూర్వస్థానమున నిలిచినాడు. కొన్ని

నిమిషములకు బండ్లవరుస సమీపించినది. అందుఁ గొన్ని రెయిలుగేటు దాటఁ బోయెను. మూఁడుబండ్లు మాత్రము సత్రము వద్దికి వచ్చి యాగెను. యువకుఁ డొకఁ డొకబండి నుండి దిగి,—

"దిగండమ్మా ఇదేసత్రం. జాగ్రత్తగా దిగండి."-అనెను.

"తాళవమ్మా నన్ను దిగనీ-మాయగోల- నే దిగి నిన్ను దించుతాను"-అని పూర్వసువాసిని యొకతె దిగి, తలమీఁది ముసుగు సవరించుకొని కొసచెంగు బిగించి రొండిలో దోపు కొనుచు-

"ఇహ దిగు"- అన్నది.

ముసలమ్మ లిద్దఱు దిగినారు.

"బాబూ, మంచితీర్థపునుయ్యి దాపే కాదూ?" అన్న దొక ముసలమ్మ.

"దా పేమిటీ!-కాస్తదూరమే వెళ్ళాలి." అన్నది."- మఱొక ముసలమ్మ.

"ఉండండి వెడదాం సామాను దింపించి కొవ్వొత్తి దీపం వెలిఁగిస్తాను. చీకటిగుయ్యారం!" అనుచు నాయువకుఁడు సామాను అరుగుమీఁద సరిదించి క్రొవ్వొత్తిదీపము వెలిఁగించినాఁడు. తనవారే యగుదురా అని సంశయమునఁ జూచుచు నిలుచున్నాఁడు సూర్యనారాయణ. కంఠధ్వని తమ

వారిదిగనే యున్నది. కృష్ణవేణి కనఁబడదు. ఈయువకుఁ డెవఁడు?-అని ఆలోచనలోనికి దిగినాఁడు. "అప్పుడే బయ ల్దేరావటమ్మా? స్నానమేమిటి ఈయర్ధరాత్రిల్లో మాయగోల. ఒళ్ళు తిప్పుతూవుం దనవూ? నీ విక్కడే ఆగు. నీళ్ళుపట్టు కొస్తాను-మంత్రస్నానం చేతూగాని." అన్నది మళ్ళీకమ్మ- సూర్యనారాయణ వెంటనే ముందునకు వచ్చి—

"మీనత్తయ్యేనా ?

"ఎవరువారూ?"- ముందునకు వాలి చూచినది.

"నేను కాదుటమ్మా సూర్యనారాయణ్ణి?"

"ఓరి నువ్వటోయ్! బాగా చేశావుబాబు!"

"సూరాయ్, అమన్నను అప్పగిం చొచ్చావ్ మల్లి కార్జునుడికి"—అనిగొల్లున పేరమ్మ ఏడ్చినది.

సూర్యనారాయణ దిగ్భ్రాంతుఁడైనాఁడు. ఎక్కడికి వెళ్ళిపట్టని తహతహపడినాఁడు. "ఆనక మాట్లాడుకుందామ్ లెండి" అని రంగరావు సముదాయించినాఁడు. కాని సూర్య నారాయణకు ఆవేగ మాగలేదు. పేరమ్మగారు తప్ప కడమ వారందఱు నూతికి వెళ్ళినారు. వెంట గంగరావు దీపముఁ గొని చనినాఁడు. ఒంటరిపాటున సూర్యనారాయణ పేరమ్మగారిని గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి అడిగినాఁడు-జరిగినవృత్తాంతముఆమె చెప్పినది."

"నే ననుకున్నంతే ఐంది. ఆవేళ బెజవాడలో కన్ని ళ్ళెట్టుకున్నది. ఇ దేమిటో అపశకున మనుకున్నాను. నేను

మీతో వెళ్ళనద్దనేచెప్పాను- విన్నదికాదు. శ్రీశైలం చూడా లని ఉవ్విళ్ళూరింది. మీ రక్కడ ఏమి చిలిపిపని తల పెట్టారో జడిసి పోయుంటుంది. ఆనెంద్రుక లుంటే పుట్టి ముంచుకపోయిందా?"

"మే మే మన్నాంరా? ఆలావుంటే చూచినవా రేమం టారు? నలుగురు బంధువుల్లో అపఖ్యాతికాదూ? వచ్చింది.— ఆలాంటియోగం దానికి పట్టింది. ఇప్పు డనుకుంటే లాభ మేమిటి? ఎక్కడికెళ్ళిందో!"

"అదే నాకూ పాలుపోవటంలేదు. నట్టిపిరికిది. గండా గొండితనమూ తెలియదు." అనియాలోచన నభినయించి— "బహుశా విశాఖపట్నం వెళ్ళి ఉంటుం దనుకుంటాను; తప్పదు- అక్కడికే వెళ్ళిఉంటుంది."

"విశాఖపట్నం ఎందు కనివెడుతుంది?- ఎవ రున్నారని అక్కడ?"

"రంగనాయకమ్మ ఉండలే దటమ్మా?"

"ఆఁ-రంగనాయకమ్మా? ఎవరూ?"

"ఆఁ-నాన్నగారు అనకాపల్లెలో ప్లీడరీచేస్తున్న రోజుల్లో మనమేడ కెదురుగా డాబాయింట్లో తహసీల్దారు భీమశంక రంగా రనేవా రుండలా?-జ్ఞాపకాని కొచ్చిందా?"

చూచుకొని మార్తాండు నొక్కమారు పరికించినాఁడు. తిన్నఁగాబోయి బిక్కింగ్‌హామ్‌లాడ్జివద్ద ఆగినాఁడు. అతని పసిమినిమ్మపండువంటి శరీరచ్ఛాయలో కోమలతయున్నది. మలిచినట్లున్న అవయవస్ఫూర్తియందు పాటవమున్నది. దైనందిన క్షురకర్మానుష్ఠానమునఁ జెక్కులు మెఱుఁగెక్కినవేకాని గఱుగుబాఱలేదు. సులోచనాచ్ఛాదితములయ్యు విశాలలోచనములు విలాస భాసులము లయ్యేనే కాని వికారమనిపింపలేదు. చిలుక లాసింపని దోరపండు. దర్శనీయ మగుమూర్తి.

బెంగాల్ హాఫ్‌స్లిప్పర్లు మోఁత చాపుతాళము ననుకరింప టకటక లాడ్జిమేడమీఁదికి వెళ్లినాఁడు. తన గదితాళము తీసి లోపలి కేఁగి తలుపు మూసినాఁడు. షర్టు విడిచి కొక్కెమునకుఁ దగిల్చినాఁడు. గోడఅద్దములో ముఖము జూచుకున్నాఁడు. మొగముఁగ్రమ్మినచెమటను తువాలుతో నద్దికొని సులోచనములనుతీసితుడిచి యలంకరించుకొన్నాఁడు. క్యాంపుకాటుమీఁద- పక్కచుట్ట కానుకొని పరున్నాఁడు. ప్రక్కన బల్లమీఁదనున్న 'న్యూఇండియా' పత్రికఁదీసి పిచ్చి కడమ భాగములను స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ బరికించినాఁడు. అంతట 'లా'పుస్తకముం గొని గుఱుతుపెట్టినభాగము తెఱచినాఁడు కుడిచేయి పుస్తకమును బట్టినది. ఎడమచేతి వ్రేళులు మొలక మీసములను పుణుకుచున్నవి. పుటయైనఁ బూర్తిగఁ బాఱ జూచెనో లేదో విసుపుతో దానిని మూసి క్రిందవైచినాఁడు.

ఎడమచిటికెనవ్రేలిరవయుంగరమును కుడిచేతివ్రేళ్లతో ముందు వెనుకలకు జరుపుచు, కిటికీలోనుండి బయలును చూచుచుఁ బరధ్యానమునఁ గొంతవడి గడిపినాఁడు. చివాలున లేచి కోటు జేబులోని భగవద్గీత తెచ్చుకొని యథాపూర్వముగ పక్క-చుట్టకుఁ జేరగిలఁబడి గ్రంథము దెఱచినాఁడు. పుటలఁబొరలించినాఁడు. కర్మయోగము వచ్చినది—

"తస్మాదసక్త స్సతతమ్ కార్యమ్ కర్మసమాచర,
అసక్తో హ్యాచరన్ కర్మ పరమాప్నోతి పూరుషః."—

అజ్ఞాని యగువాఁడు కర్మముచేయవలయును. కావున నీవు ఫలము నపేక్షింపక విహిత మగుకర్మము ఎల్లప్పుడును చేయుచుండుము. ఫలము నపేక్షింపక కర్మము జేయుపురుషుఁడు సత్త్వశుద్ధినొంది క్రమముగా మోక్షసిద్ధి కర్హుఁడగును" అని చదువ నారంభించినాఁడు—

"ఏమండి సార్ రామచంద్రరావుగారూ" అని తలుపు దట్టుచుఁ బిలిచినాఁడు వెలుపలినుండి యొకఁడు. రామచంద్రరావు దిగ్గనలేచి తలుపు తెఱచినాఁడు— పోస్టుమాను రెండు జాబుల నందించి వెళ్లినాఁడు. రెండును కవర్లు. అందొకదానిని విచ్చినాఁడు— అగ్రభాగమునఁజూచి 'బెజవాడ' అని ఆ ఇంగ్లీషు జాబును చదివికొన్నాఁడు— కన్నులు తెలివికిఁ దప్పినవి. ముఖమును ఖిన్నత గప్పినది. చూపులు బయలునకుఁ బాఱచినవి. రెండవజాబు విచ్చి చూపులను మఱల్చిచూచినాఁడు 'విశాఖపట్నము నుంచా?' అనుకొని ఈ తెలుఁగు జాబున నైదారు పంక్తులు చదువునప్పటికి లోచనములుసహజచతురత సమాజ్ఞం

చినవి. ముఖమును గ్రసించిన ఖిన్నత పరాభూతమైనది. జాబు సాంతముగఁ జదివినాఁడు. బెజవాడ జాబు మరల నొకమాఱు ఓపికగఁ బాఱజూచినాఁడు. ఎడమచేతి వ్రేళ్లు మరల మీసముల నాశ్రయించినవి. ఇంచుక ఊర్ధ్వగతిఁ జెందినచూపు కిటికీపైనున్న రామకృష్ణ పరమహంసపటముమీఁదఁ బడినది. కొంచెము సేపు తదేకధ్యానమునఁ గడచినది—

"వసంతే వాసంతీ కుసుమ సుకుమారై రవయవైః
భ్రమంతీమ్ కాంతారే బహువిహితకృష్ణానుసరణామ్
అమందమ్ కందర్పజ్వరజనిత చింతాకుల తయా
వలద్బాధామ్ రాధామ్ సరస మిద మూచేసహచరీ."—

అని గీతగోవిందములోని శ్లోకము మెల్లగఁ బాడుచు లేచి లెటర్ ప్యాడ్ తీసికొనియుంచముఁ జేరి కూర్చున్నాఁడు. అంతలో నేదియో అకస్మాత్తుగ తోఁచినది! వెంటనే లేచినాఁడు. చేతిగడియారముఁ జూచుకొన్నాఁడు. వెలుపలి వరండాలోనికి వెళ్లి ఉత్తరదిక్కునను్న విక్టోరియాహాస్టెలు వైపు జూచినాఁడు- కుసుమాలములతోఁ బడమటి దిక్కునకుఁ జూపు మఱల్చినాఁడు- అటనుండి నికిడకుఁ జేసి మ్రీవముఁ దూర్పు దెసకు మరలించినాఁడు- సముద్ర శాంతతను విశాలతను గాంచుచుఁ గొంతసేపు నిలిచినాఁడు- గదిఁ బ్రవేశించినాఁడు- బల్లమీఁద జెల్లా చెదరుగనున్న పుస్తకములను పొందికగాఁ బెట్టి కుర్చీ మీఁదఁ గూర్చుండి జాబు వ్రాయ నుద్యోగించినాఁడు— కలమునకై వెదకినాఁడు; జ్ఞప్తివచ్చినది. లేచి కోటుజేబునుండి

తీసి, దీన్నిగా చేసినతాను దానిని మూసి ఎక్కడ పెట్టెనో తిరిగితినే యని తన విస్మృతిం డిలాచి ఎగతాళిసగవ్వుడు వల యూహించుకొన్నాడు. కుడిచేయి కలము బట్టినది. ఎడమ మో చేయి బల్లపై మోపసది. సత్కవినాయకులు కొంతసేపు చిరు నవ్వులతో జాలాడి, సుశోభనములు సవరించి, మీసములతోఁ బెలిమి నెఱపు చున్నవి. "సౌందర్యరేఖ" అని వ్రాసినాడు. తరు వాత వ్యాఖ్యానమయు దాని నాలోచించినాడు — "ఆశ్వాదన ములు" అని వ్రాసిన తెనాలి యాతని ముఖమున కొక చమత్కారమును చిక్కినాడు. తరువాత?—ఆలోచన. తోఁచినదానిని వ్రాయ నిష్టము కాదు. ఇష్టముగలవానికి ఊహింపరాదు. తనలోని యుత్సాహము నాఁటియు నొక్కమ్మడి నోటికిరావలయు నని అభిలాషము. ఛాందసమార్గ మగు నని జంకు. మరల నిం కొకమూఱు విశాఖపట్నముజాబువిచ్చి చదువుకొన్నాడు.—

"మ్లానస్య జీవకుసుమస్య వికాసనాని
సంతర్పణాని, సకలేంద్రియమోహనాని,
ఏతాని తే సువచనాని, సరోరుహాక్షి
కర్ణామృతాని, మనసశ్చ రసాయనాని," *

* "మ్లానజీవితప్రసూన సంజీవులు,
తృప్తిదములు మోహితేంద్రియములు,
నీసుభాషములు, నీరజాతేక్షణ,
శ్రవణసుధలు హృదయసాయనములు"— ఉ. రా. చ.

అని శ్లోకమును పాడుకొనుచు వ్రాయ నుంకించి చే యాడించుచున్నాడు— అక్షరముపడదు—చివరకు—కొంతవడికి "జా బందినది—" అని వడిగనే వ్రాసినాడు. తరువాత?— మరల యోజన. మనస్సున నిశ్చయ మేర్పడినదికాఁబోలు!—

"రేపు బయలుదేఱుదును"—అని వ్రాసి చేతిగడియా రము చూచుకొన్నాడు— నాలుగింటికిఁ బది నిమిషములు కొఱంత- జాబు కవరులో నుంచి శిరోనామా వ్రాసినాడు— షర్టు తగిలించుకొన్నాడు- అలవాటు దొప్పునఁ గాళ్లు జోళ్లలో జొచ్చినవి. బయలుదేఱి ఫర్లాంగుదూరము పోయినాడు- తపా లుపెట్టెలో జాబుపడవేసి, హోటలునకు వెళ్లినాడు— ఏది యో చిఱుదిండియైనది. కాఫీ పుచ్చుకొనుచున్నాడు— గదికి తాళము వేయకయే వచ్చితి నని స్మృతివచ్చినదికాఁబోలు!— బెమ్మెరపోయిన చూపుతో తొందరగా కాఫీముగించి బయటి దుకాణములో వక్కాకుపుచ్చుకొని వేసికొనుచు దివ్వెన లాడ్జి చేరినాడు— తెఱచినతలుపులు తెఱచినట్లున్నవి. తన తెలుపు మఱుపులకు వింతపడినాడు—

సాయంకాలమునకును ఎట్లోకష్టముగఁ గడపినాడు— గడ్డముమీదఁ కత్తి త్రిప్పినాడు— కామినియాఅయల్ రాచి క్రాపుదువ్వినాడు— సోపుతో ముఖప్రక్షాళన మైనది. నీమా జామా అలంకారమైనది. సులోచనముల ధరించినాడు- అద్ద

౭. ప్రకరణము.

ములో నొక్కసారి ఆపాదమస్తకముగా

కొలిలు సరిదిద్దుకున్నాడు. మూలనున్న స్లిప్పర్లను తట్టి తొడిగినాడు- హాంగింగ్ కేన్ చేపట్టినాడు- మఱొకమారు అద్దమును దర్శించినాడు- దొరకొడుకువలె సిద్ధమైనాడు తలుపు తాళము వేసి తొపలుదిగినాడు. రోడ్డుమీదికివచ్చి పాకెట్టు తడవుకొన్నాడు. మేడమీదికి జని తలుపు తెఱచి నాడు- మంచముమీఁదఁ బక్కపెట్టెపై పెట్టి మఱచిన మని పర్సును వెంటనే జేబులో వేసికొని జాగ్రత్తగా తాళము వేసి టవునుకుఁ బయనమై వెడలినాడు.

---

౮. ప్రకరణము.

సముద్రపుగాలి విసరుచున్నది. సాయంకాలము మూఁడు గంటలు వంటలక్క అవధాన్లరామమ్మ పటవసారాలోనుండి తలమీఁది ముసుఁగు సవరించుకొనుచు సన్నగొంతుకతో—

"బంగారు లేడికై పాఱె రాఘవుఁడూ
అంగన కటపీడి యరిగె లక్ష్మణుఁడూ
సీతమ్మఁ గొనిపోయెఁ జెనటి రక్కసుఁడూ
అతఁడె ననుఁజూడు నన్ను రాముండూ"—

అని పాడుకొనుచు నడిమింటి దక్షిణపు గదివద్దికిఁ బోయి, గుమ్మము పట్టెలమీఁద రెండుచేతు లానించి ముందటికి మొగ్గి—

"రంగనాయకమ్మ తల్లిగారికి ఇంకా నాటకంబడలిక తీఱిందికాదు కామోసు: చల్లార్తే ఇడ్డెన్లు సైంచ నంటారు- కారప్పొడుం చేశాను- కాఫీ కాచాను"- అన్నది-

రంగనాయికమ్మ పక్కమీఁద నుసులుచు—

"అప్పుడే పొద్దయిం దటమ్మా!" అన్నది.

"మరేమిటి!- పంతులవారు ఫలహారానికి వచ్చే వేళ కూడా అవుతేను!"

"ఆవిళ్లే చిందా?"

"తెలవదు"-అని "అమ్మాయీ"- అని పిలిచినది వంటలక్క—

"వస్తున్నా" అన్నది అమ్మాయి.

అభ్యంజన మైనది కాఁబోలు!-వినీలకుంతలములు విరియఁబొఱె వెన్నునం దంతటను పసపఱచుకొన్నవి. కనుబొమలనడిమి కుంకుమబొట్టు చెక్కుచెదరలేదు. కంటికాటుక మాయలేదు. కట్టిన జరీకమ్మిచీర, తొడిగిన రోజాపట్టు జాకెట్టు నలఁగలేదు- ఇట్లు అమ్మాయి మెట్లుదిగుచున్నది. కనులు నులుముకొనుచు గదిగుమ్మమున నిలువఁబడిన రంగనాయిక అమ్మాయినిఁ జూచి—

“ఏమిటోనే దేవలోకంనుంచి దిగుతున్నట్లుందే! రేపటికి………”-అని లేతనవ్వు నవ్వినది.

కనుల మొలిచిన మెలనవ్వు అరమోడ్పు రెప్పలలోఁదల దాఁచుకొన్నది- మొగమునఁ బొలకరించిన నునుసిగ్గు దొంతరలు అవనతశిరము నుఱుఁగు జొచ్చినవి. ఆ చిఱునగవుల మొలకలు, ఆ నునుసిగ్గుల మొలకలును, నెమ్మదిని పొంగినవలపు పాలమీఁగడతరగ లని కవియైనవాఁడు వర్ణింపక విడుచునా? చెలిమితులకించిన చిలుకతో విలుపిడిన ములికి వలె, ఫలముగాంచినచిలుకవలె అమ్మాయి నవ్వుచువచ్చి రంగనాయిక సందిటఁ జొచ్చెను. అట్లు ఇరువురు చెట్టవేసికొని దొడ్డి వసారాలోనికివెళ్ళి పూలమొక్కల కుండీలనడుమఁ గూర్చుండిరి. ఉపాహారమైనది- మధ్యహాలులోనికి నడచుచు,

“ఏదే కృష్ణా, నిన్న వాయించిన ‘నినువినా నామదెందు’ మఱొక్కమాటు వాయింపుమా! కనులకు సొగసెంతో అన్నచోట ఏమిటో కొత్తసంగతు లేశావు!-ఒరేకుఱ్ఱాడా మేడమీఁదినుంచి వీణ జాగ్రత్తగా పట్టుకొస్తావ్? పావంచాల మీఁద వేశావుసుమీ నీ పుణ్యమ్!”- అన్నది రంగనాయిక- కుఱ్ఱవాఁడు మేడమీఁదికిఁ బరువెత్తినాఁడు- కృష్ణ తలవంచుకొని చేతిగాజులు చూచుకొనుచు,—

“అలానే వాయిస్తానుగాని నువ్వుమాత్రం ‘శ్రీరఘువర’ కృతి వాయించకే!- వచ్చిందిమొదలు బతిమాలు

కుంటున్నానుగదా! ఎవళ్లైనా నేర్చుకుపోతా రని కుళ్ళు. పోతుంటనా!"—

"ఏమిటే నాకా కుళ్లుబోతుతనమ్! నీవే అంటున్నావా? ఇం కెవ్వరైనా అంటారా? మా యింటాబంటాలేని మాటన్నా వేమిటే!"

"అబ్బా! ఒక కుళ్ళుబోతుతనమేనా? ఒకకుచోద్యమేనా? అన్న అన్నే, చెల్లెలు చెల్లెలే!"

"ఈ నడుమ వీణ ముట్టుకూవుంటే నువ్వు పెట్టిందే ఒట్టు. అలవాటు పూర్తిగా పోయ్యింది- అంచేత వాయించటానికి బిడియమేస్తూంది-"

" పర్వాలేదులే! ఇక్కడ నీకు బహుమానా లిచ్చేవారెవరూ లేరు- నాకూ అలవాటు పోయిం దమ్మా! ఏదో వచ్చినట్లు వాయిస్తాలే- క్షమించు"--

కుట్టువాడు వీణ తెచ్చి పెట్టినాడు. దక్షిణపుగదిలో కృష్ణా-రంగనాయికలు తివాచీమీఁద గూర్చుచున్నారు. కృష్ణ శ్రుతిమేళవించి: 'నినువినా' కృతివాయింపఁ దొడఁగినది--

" ఆ దేమిటే సుతారమ్! మూఁగదానికి మల్లే! పాడుతూ వాయించరాదూ?"- అన్నది రంగనాయిక- సిగ్గు పెనఁగొన్న చిఱునగవు బలవంతముగ నాపికొని పాడుచు వాయింపఁగడఁగినది కృష్ణ- 'భానువంశతిలక నీదు భక్తుఁ

డనుచు 'పేరుగనుకా' అని అను పల్లవి ఆఖావసాంగతి వాయించుచున్నది. రంగనాయిక ఒడలు వెలియుని యుల్లాసముతో శిరఃకంపనము సేయుచు-

"సితాకీర మేమీ తగ్గలేదు సుమీ!"-అన్నది.

"రంగనాయికమ్మగారు—— అడ్రెసుకి రామారావు పంతులుగారు"- అని శిర్నామా చదివి పోస్టుమాను జాబును గిరవాటు వేసినాఁడు. కృష్ణవేణి సితాగాన మాపినది. రంగనాయికి పరుపుననెక్కి జాబుగొని తక్షణం కనరుచించి జాబు దీసితనలోఁ జదువుకొనుచు వచ్చినది. కృష్ణ తనకుఁ జూపుమన్నది. రంగనాయిక చిరకము చూపినది. చూపకున్నఁ దన మీఁద ఒట్టుపెట్టుకొన్నది కృష్ణ. తరువాత కొంత ఇగ్గుమొగ్గు లాడినారు. తుదకు కృష్ణ జాబు నొడిసి లాగినది. చదువుకొని-

"ఇందుకేకదా! ఈమాత్రానికే ఇంతమూరాముటే!" అన్నది

ఇంతలోఁ బదుగురు పార్టీలతో మాటలాడుచు గృహమేధి రామరావు కోర్టునుండివచ్చి కచేరీసావడిఁ బ్రవేశించి, కోటును తలగుడ్డను తీసినాఁడు. సేవకుఁడు కుఱ్ఱవాఁడు వెంటనే వాని నందుకొనిపోయి గదిలోఁ దగిల్చినాఁడు. రామరావు పడక కుర్చీమీఁద బరుండి--తలగోకికొనుచు-

"మాచారూ, సింహాచలంగారూ, మన మూఁడో సాక్షి—ఆయనపే రేమిటీ?—ఆ... రా జండీ!..."

"బంగార్రాజు గారా అండీ?"—

"ఆఁ—బంగార్రాజు- ఈవాళ మతాబా కాల్చేశే వాఁడే కాస్త నేను పరాగ్గా ఉండిఉంటేను. చప్పున హెచ్చరించానేమో సర్దుకున్నాఁడు. అంతమట్టుకూ తెలివైనబుఱ్ఱే. జడ్జీగారప్పుడే నాకేసిచూచారు. టకీని ఒకముక్క— వేశేశాను— అతికింది. లేకుంటే ఏ మయ్యేది?—కేసంతా అడ్డంతిరిగేది; చేసిన పసంతా పలాయనము లయ్యేది-ఒప్పుకుంటారా?" తలగోక్కొనుచు- "సమయంలో వెనకా ముందూ తడువుకుంటూ ఏక్క-మొగ మేశామా-వ్యవహారం చెడ్డ దన్నమాట-ఒప్పుకుంటారా?"

"మకేనుండి"

"మాంశాంహా, ప్రతివాదిచేత అవకతవకలు పేలించాను. మాండుగుల యెస్టేటుకీ, కళింకోటవారికీ తనకూ లావాదేవీలున్నాయని యేమి టేమిటేవో చెప్పబోయ్యాఁడు- చివరకి ఏమీసమ్మంధంలే దని వాగించానా? వాడి స్టేటుమెంటుకీ వాఙ్మూలానికీ తేడా చూపించాను. వాడిప్లీడరు కాస్తగడుసు వాఁడే. ఈ ప్రశ్న అడగ్గూడ దని ఆక్షేపించాఁడు. కాని ఎవిడెన్సు ఆక్టులో ఏదోచూపి మసిబూసి నేరేడుగాయ చేశేశాను. తెలివితక్కువ పెద్దమ్మ ఆ ప్లీడరు కనుక్కున్నాఁడుగాఁడు. తెల్లమొగ మేశాఁడు. జడ్జీగారికూడా కాటు కేశేశాను. అవతలివారి తెలివి తక్కువవల్లను ఇవతలివారు గెలుస్తుంటారు-ఒప్పుకుంటారా? కోర్టువ్యవహారా లంటే వట్టి జూదాలు-ఈలాంటి వ్యవహారాల్లో ప్లీడరన్నవాఁడు కాస్తంత

మెలకువగా వర్తించాలి. మన జడ్జీలాంటి వాళ్ళదగ్గర తెలివి తేట లంతగా పనికిరావు. ఆయన చెప్పేదానికి బుఱ్ఱవూపుస్తూ మందహాసం చేస్తూండాలి. జడ్జి అయినా చెడ్డవాడని చెప్పను. లా అంటే ఏలోకంలో వుందో ఆయనగారికి తెలవదు. ఆర్గ్యుమెంటు చెబుతుంటే ఆఫీసు కాకితాలమీంద సంతకాలు పెడుతుంటాడు. ఒక్కతోచక కేకలేస్తాడన్నమాటేకాని మొత్తానికి మంచివాళ్ళలో చెప్పుకోతగ్గవాండే!- ఒప్పుకుంటారా? ఏదో బారిస్టరీ ప్యాసయ్యాడు- తండ్రిగారి ప్రాపకం అక్కరకొచ్చింది- ఇంతకూ అదృష్టం పట్టింది. మునసబైన మూండేళ్లకంతా సబుజడ్జి అయ్యాడు. ఇప్పుడు అక్టింగుజడ్జీ" ఐ కూచున్నాడు—ఇదో అదో అనేటప్పటికి ఖాయ మౌతుంది. నమ్మండి ఈ కోర్టుల్లో, ఈ లాయర్లూ, ఈ జడ్జీలు—అంతా తగాయిదాలు పెంచడానికే కాని తెంచటానికి కాదు. "—

అనుచు రామరావు శ్రమ నభినయించుచు గోడగడియారమును జూచెను. ఐదు గంటలు కావచ్చెను.

"సరే మీరు వెళ్ళండి! వచ్చేనెల్లోగదా ఆర్గ్యుమెంట్లు; మీరు రెండురోజులు ముందుగానే రాండి. అలహాబాదు, మద్రాసు హైకోర్టుల తీర్పులు మనకు ఆధారా లున్నాయి లెండి. కలకత్తా హైకోర్టు తీర్పొకటి మనకు కాస్తంత ప్రతికూలంగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది. కానీండి చూదాం! ఫీజు పూర్తిగా పట్టుకురండి! వాయిదాలు వేస్తే కాదు? హియ

రంగనాటికి ఖూజాగా యిచ్చేస్తా మన్నారు! ఏమిటో ఖాతా దార్ల సంత నిక్కచ్చిగా అడగలేము. మఱవకండి! ఇంత మొగమాటం లేకుండా అడుగుతున్నా నని అను కోకండేం! స్నేహానికి స్నేహమే— వ్యవహారానికి వ్యవహారమే! రెంటికీ ముడిపెడితే వికటిస్తుంది—ఒప్పుకుంటారా? ఆం—అన్నట్లు అస్సల్ నెంబరు 676-అప్పీలు వేయరూ? అపీలు నాయిడా దగ్గర కొస్తాం దనుకుంటాను. మరిగాంటే 304 of 09 లో జప్తుకు పెట్టించారా? వాడి కేవన్నా చరాస్తి వున్నదీ?"

"లేకేమిటండీ చేతికొచ్చిన *సొమ్ములు దిట్టమైనవి నాలుగుజత లున్నాయి."

"ఐతే తకరర్ లేదు. సరే వెళ్ళండి."

అనంగానే ప్లీడరుగారికి వందనాలుచేసి క్లయంట్లు సెలవు పుచ్చుకున్నారు. రంగనాయిక నడిమింటి కిటికీలో నుండి—

"రారూ?" అన్నది. రామరావు తలగోక్కొనుచు లోనికి వెళ్ళినాడు. కాళ్ళు మొగము కడిగికొని ఉపాహారము చేయం గూర్చున్నాడు. రంగనాయిక ఒడిలోని జాబు రామ రావు వద్దికి విసరి, కాఫీ చల్లార్చుచున్నది. కృష్ణ ఉగ్రాణపు గదిలోం జేరినది. రామరావు ఎడమచేత జాబు విచ్చి చూచు కొని—

---

* పశువులు.

“సరే”—అని రంగనాయికవంకకు విసిరి తలగోక్కొనుచు ఉపాహారము చేయుచున్నాడు.

“ఏమిటి తరువాతి సంగతి? తిరిగీ వాడు పల్లెకు వెళ్ళాలా? వారం రోజులన్నా ఉంటాడని తోచదు.”— అన్నది రంగనాయిక.

“ఏమిటో ఆలోచించు నువ్వే. ఇంకా ఈ నెలాఖరు దాకా పెద్ద స్కూళ్లున్నాయిగా! వాయిదా లివ్వడు జడ్జి. అంతలో విచారణమధ్యలో ఉండే వాటికి వాయిదా లడిగినా సబబుకాదు. నాకు రావటానికి అవదు. నువ్వొక్కదానివె వెళ్ళకుండా వుండడమే మంచిది. ఇన్నాళ్ళు మనం చేసే దేమన్నా వృథా గనుకనా?

“అదేమిటండీ అంతా కొత్తగా మాట్లాడుతున్నారు! ఏదో కలిగింది మార్పు.”

“మార్పేమిటి! మార్పూలేదు— గీర్పూలేదు. ఉన్నదే విషయం చెప్పాను. మనం పైపైన ఉండి ఏదైనా సాయం చేస్తూ ఉండడం బాగుంటుంది. కాని అందులో మనమూ చేస్తే ప్రయోజన మేమిటి? సంఘసంస్కరణ మనేది క్రమంగా చేయవలసిందికాని అట్లా ఒక్కమాటు చేయటానికి వీల్లేదు— ఒప్పుకుంటావా? అలా అయితే అది విప్లవపద్ధతి ఊపు కుంటుంది. అపాళంగా అసలే స్తంభించి పోతుంది. ప్రాణా

చారపరాయణుల్ని కొంచెం కట్టుకుంటూ రావాలి. ఆ దేమిటి కోప మావేశించి నట్టుంది! నా కేసి చూడూ!"

"కానీండి మీ ఉపన్యాస మంతాను. మగాళ్ళకోప మేమేనా చేస్తుందికాని ఆడాళ్ళకోప మనంగా ఎంత?-ఆడాళ్ళ నంగా ఎంత?" "నీ వర్థ్ర చేసుకోకుండా అవసరపడు తున్నావు. నా లాంటివాడు ఈ లాంటి వ్యవహారాల్లో కలుగ చేసుకుంటే లావు చిక్కు- లున్నాయి.ఒప్పుకుంటావా? ఏమిటి తల విసురు తున్నావు? నీధోరణి నీదేకాని కాస్తాత సంగతి-సందర్భాలు వినిపించుకోకపోతె ఎలాగ?"

"అంతా మనం నడుంగట్టుకొని చెయ్యవలసిందానికి ఎవరోపరాయిలు మాట్లాడినట్టు మాట్లాడితే ఏం చెప్పటం?"—

అనుచు రంగనాయికి కాఫీకప్పుచేతి కందిచ్చి లేవం బోయినది- రామరావు పుచ్చుకొనుచు, "కానీవో ఇంతలోనే సాధింపా? నీవన్నట్టు నడుంగట్టుకొని చెయ్యవలసిందే తకరర్లేదు. ఇం కొకరివిషయం చెప్పు; డాకాకొట్టి నిలవబడితాను. స్వవిషయంలో అంటే కాస్త జంకవలసి వస్తున్నది, ఎవ్వళ్యా ఇక్కడ మనతో కలిసేవా మన్నట్టు కనబడదు.ఒప్పుకుంటావా?"

"చెయ్యటానికి త్రికరణశుద్ధిగా పూనుకుంటే ఇన్ని నుతర్కాలకే అవకాశంలేదు. ఒకన్ని కోసమా?"

నీకు బోధపట్టంలేదు. యామన్నా అంటే నన్ను మింగేసేటంతకోప మొస్తు ది. నలుగురూ పోగై ఉత్సాహంగా

చేయవలసినకార్యమేనా? కలిశివచ్చేవారు ఊళ్లో లేరని నే నంటూ వుంటే—ఒప్పుకుంటారా?

"ఏమి టింతా విచిత్రంగా మాట్లాడుతున్నారు! రజస్వలావివాహాలు తప్పక జరగాలని, బాలవితంతువులకు పెళ్లిళ్ళు చేయకపోతే వాళ్ళకళ్ళనీళ్ళు మన సంఘాన్నీ దేశాన్నీ మాడ్చివేస్త వనీ—వ్యాసాలు వ్రాస్తుంటారు. మొన్న సంఘసంస్కరణసభకు మీ రగ్రసనాధిపత్యం వహించి ఇచ్చినఉపన్యాసాన్ని విన్నవా రందఱూ కళ్ళ కద్దుకున్నారు. ఇప్పుడు తీరా సమయానికి మొగం చాటెయ్యటానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు."

"ఆకథ వేరు; నీకు బోధపట్టంలేదు. లోకుల అభిరుచిని బట్టీన్నీ ఉద్దేశాన్నిబట్టీన్నీ మాట్లాడాలి. ఒప్పుకుంటావా? ఇంట్లో నాలుగ్గోడలనడమనుండే మీ కేం తెలుస్తుంది లోకభోగట్టా? మన మీలా చేయబోతున్నా మని ఊళ్ళో పోరు లావైంది. కనక నామాటవినీ వాళ్ళనే ఏ రాజమండ్రికో ఏ ఖరక్పూరికో వెళ్లిపోయి కార్యం ముగించుకు రమ్మను. ఆనెకచూతాం".

"ఆనెక చూచే దేమిటి? నలుగు రే మనుకుంటారు?"

"ఏ మనుకుంటారు? ఏ మనుకుంటే మన కేం?

ఎవడెవడి ఇబ్బందులూ, ఎవడెవడి సమయాసమయాలూ ఎవడెవడి సాధకబాధకాలూ ఒకళ్ళకెల్లా తెలుస్తాయా? అనుకునేవాళ్ళందరూ ఆచరిస్తూన్నారా?— ఒప్పుకుంటావా?

“చెప్పినట్లాగా చెయ్యకపోవటం నగుబాట్లపేరం అవుతుందంటున్నాను,”

“అర్థమయ్యింది. నట్టేటిదమ్మకిందే కట్టేస్తున్నావు. చేసేదంతా చెబుతున్నామా? చెప్పేదంతా చేస్తున్నామా? చెప్పకనే చేసేవారున్నారు. చేయకనే చెప్పేవారూ ఉన్నారు. చేసిందాన్ని చెప్పటమూ, చెప్పిందాన్ని చేయటమూ లోకాచారానికి విరుద్ధంగా ఉంటుంది— ఒప్పుకుంటావా? కనక ...”

“మీతో వాదించగల్నా? ఎవళ్ళేమనుకున్నా సరే. అన్న మాట చెల్లించాలి. ఇక్కడే జరగాలి. మా స్త్రీసమాజం వాళ్ళలో చాలామంది లావు ఉత్సాహంతో ఉన్నారు. మొన్ననే మీరు చేతులో చెయ్యివేశారు; నామీద ఒట్టు పెట్టుకున్నారు. ఆ మాటన్నా నిలుపుకుంటారా?”

అనగానే, రామరావు తలగోక్కొనుచు—

“సరే ఆలోచించు. నీకున్నంత అభిమానమూ, నీకున్నంత ప్రేమా నాకూ ఉన్నది. లోకరీతి చెప్పాను. మరో హామోస్తరుగా అనుకోకు. నీ యిష్టానికి వ్యతిరేకంగా నడవను గదా?” అన్నాడు. నాయిక ముఖము వికసించింది. ఉగాది

సొంపుగ వితలుపుచాటున నున్న కృష్ణను గాంచి సుస్మితముతో గనుఁగొల్పినది. రామారావు ఉపాహారమును ముగించి లేచి తన గోకీకొనుచు [illegible] వచ్చినాఁడు. రంగనాయిక మందహాసముతో [illegible] మాటిచ్చినది. రామారావు రంగనాయిక ముఖము జూచి,—

"ఎంతసంతోషమున్నా వచ్చినది!" అని పకపక నవ్వినాఁడు; కుఱ్ఱవాఁడు [illegible] కోటు [illegible] చేతికిచ్చి ఇచ్చినాఁడు. రామారావు వానిని ధరించి—

"నే పోయివస్తా" అన్నాఁడు.

"పొద్దుపోక వస్తారు కాదూ?"—అన్నది రంగనాయిక.

"అట్లే—" అనుచు [illegible] కొను [illegible] బ్యాంకుకు దారి సాగించినాఁడు రామారావు.

---

౮. ప్రకరణము.

మంగళవారము మధ్యాహ్నము [illegible] గంటలకు నందనాను మోటారు బెజవాడ చేరినది. రామచంద్రరావు క్రిందదిగి సంపోచనములు సవరించుకొని, ఎడమచేతివ్రేళ్ళతో ముంగురులను దిద్దుకొనుచుఁ గుడిచేయి నడుముమీఁద నుంచుకొని స్టేషనుచాయఁజూచుచు నిలుచున్నాఁడు. కూలివానితో నాక

ఎవడెవడి ఇబ్బందులూ, ఎవడెవడి సమస్యాసమయాలూ ఎవడెవడి సాధకబాధకాలూ ఒకళ్ళు కెల్లా తెలుస్తాయా? అనుకునేవాళ్ళందఱూ ఆచరిస్తూన్నారా?— ఒప్పుకుంటావా?

"చెప్పినలాగా చెయ్యకపోవటం నగుబాట్లుచేరం అవుతుం దంటున్నాను,"

"అర్థమయ్యింది. నట్టేదద్దమ్మకిందే కట్టేస్తున్నావు. చేసే దంతా చెబుతున్నామా? చెప్పేదంతా చేస్తున్నామా? చెప్పకనే చేసేవా రున్నారు. చేయకనే చెప్పేవారూ ఉన్నారు. చేసిందాన్ని చెప్పటమూ, చెప్పిందాన్ని చేయటమూ లోకాచారానికి విరుద్ధంగా ఉంటుంది— ఒప్పుకుంటావా? కనక ..."

"మీతో వాదించగిల్నా? ఎవళ్ళే మనుకున్నా సరే. అన్న మాట చెల్లించాలి. ఇక్కడే జరగాలి. మాస్త్రీసమాజం వాళ్ళలో చాలామంది లావు ఉత్సాహంతో ఉన్నారు. మొన్ననే మీను చేతులో చెయ్యివేశారు; నామీద ఒట్టెట్టుకున్నారు. ఆ మాటన్నా నిలుపుకుంటారా?"

అనగానే, రామరావు తలనోకికొనుచు—

"సరే ఆలోచించు. నీ కున్నంత అభిమానమూ, నీకున్నంత ప్రేమా నాకూ ఉన్నది. లోకరీతి చెప్పాను. మరో హామోస్తరుగా అనుకోకు. నీ యిష్టానికి వ్యతిరేకంగా నడవను గదా?" అన్నాడు. నాగనాయిక ముఖము వికసించినది. ఉగాది

...పుగవితలుపుచాటున నున్న కృష్ణను గాంచి సుస్మితముతో గనుఁగొల్పినది. రామరావు ఉపాహారమును ముగించి లేచి త... గోకకొరుదు ముందటిహాల్లోనికి వచ్చినాఁడు. రంగనాయిక మందహాసముతో ని... ము...వచ్చి.... రామరావు రంగనాయిక ముఖము జూచి,—

"ఎంతసంతోష మున్నా వచ్చినది!" అని పలికిన నవ్వినాఁడు; కుఱ్ఱవాఁడు ... కో... ఖ... ... చేతికిచ్చి ఇచ్చినాఁడు. రామరావు వానిని ధరించి—

"నేఁ పోయివస్తా" అన్నాఁడు.

"పొద్దుపోకే వస్తాను కాదూ?" —అన్నది రంగనాయిక.

"అఁ"— ...నుమ ...డినకొని కట్టి ... కొను మెట్లుదిగి ... సాగించినాఁడు రామరావు.

---

౧౦. ప్రకరణము.

మంగళవారము ఉదయము గంటలకు ... పోలీసు ఠాణాలు ... చేరినది. రామచంద్రరావు ...యునదిగి ...లోచనములు సవరించుకొని, ఎడమచేతివ్రేళ్ళతో ముంగురులను దువ్వుకొనుచుఁ గుడిచేయి నడుముమీఁద నుంచుకొని స్టేషనుచావడిలో ... నిలుచున్నాఁడు. కూలివానితో ...

ఎవడెవడి ఇబ్బందులూ, ఎవడెవడి సమయాసమయా లూ ఎవడెవడి సాధకబాధకాలూ ఒకళ్ళు కెల్లా తెలుస్తాయా? అనుకునేవాళ్ళందఱూ ఆచరిస్తూన్నారా?— ఒప్పుకుంటావా?

"చెప్పినలాగా చెయ్యకపోవటం నగుబాట్లకేరం అవు తుం దంటున్నాను,"

"అర్థమయ్యింది. నట్టేటదిగమ్మన్నకిందే కష్టిస్తున్నావు. చేసే దంతా చెబుతున్నామా? చెప్పేదంతా చేస్తున్నామా? చెప్ప కనే చేసేవారున్నారు. చేయకనే చెప్పేవారూ ఉన్నారు. చేసిందాన్ని చెప్పటమూ, చెప్పిందాన్ని చేయటమూ లోకా చారానికి విరుద్ధంగా ఉంటుంది—— ఒప్పుకుంటావా? కనక ..."

"మీతో వాదించగల్నా? ఎవళ్ళే మనుకున్నా సరే. అన్న మాట చెల్లించాలి. ఇక్కడే జరగాలి. మా స్త్రీసమా జంవాళ్ళలో చాలామంది లావు ఉత్సాహంతో ఉన్నారు. మొన్ననే మీరు చేతులో చెయ్యివేశారు; నామీద ఒట్టె ట్టుకున్నారు. ఆ మాటన్నా నిలుపుకుంటారా?"

అనగానే, రామరావు తలగోకికొనుచు—

"సరే ఆలోచించు. నీ కున్నంత అభిమానమూ, నీ కున్నంత ప్రేమా నాకూ ఉన్నది. లోకరీతి చెప్పాను. మరొ హామోస్తరుగా అనుకోకు. నీ యిష్టానికి వ్యతిరేకంగా నడవను గదా?" అన్నాడు. నాగనాయిక ముఖము వికసించినది. ఉగా

సొంపుగ విరలుపుచాటుక నున్న కృష్ణను గాంచి సుస్మితముతో గనుఁగొల్పినది. రామరావు ఉపాహారమును ముగించి లేచి తన గోకీకొనుచు ముందటిహాల్లోనికి వచ్చినాఁడు. రంగనాయిక మందహాసముతో నిలువఁబడియుండెను. రామరావు రంగనాయిక ముఖము జూచి,—

"ఎంతసంతోషమున్నా వచ్చితి!" అని పలుకక నవ్వినాఁడు; కుర్రవాఁడు యోగ్యి కోటు ఖాకీది చేతికర్ర తెచ్చి ఇచ్చినాఁడు. రామరావు వానిని ధరించి—

'వెళ్ళియొస్తా' అన్నాఁడు.

"పొద్దుపోకే వస్తారు కాదూ?"—అన్నది రంగనాయిక.

"అలాగే—" అనుచు చిఱునవ్వునవ్వుకొని కర్ర త్రిప్పుకొనుచు కచ్చేరికి ఠీవిగా సాగినాఁడు రామరావు.

---

౮. ప్రకరణము.

మంగళవారము మధ్యాహ్నము గంటలకు మదరాసు మెయిలు బెజవాడ చేరినది. రామచంద్రరావు రైలుదిగి సులోచనములు సవరించుకొని, ఎడమచేతివేళ్ళతో ముంగురులను దిద్దుకొనుచుఁ గుడిచేయి నడుముమీఁద నుంచుకొని స్టేషనుచాయఁజూచుచు నిలుచున్నాఁడు. కూలివానితో నా

ఎవడెవడి ఇబ్బందులూ, ఎవడెవడి సమయాసమయాలూ ఎవడెవడి సాధకబాధకాలూగా ఒకళ్ళకెల్లా తెలుస్తాయీ? అనుకునేవాళ్ళందఱూ ఆచరిస్తూన్నారా?— ఒప్పుకుంటారా?

"చెప్పినలాగా చెయ్యకపోవటం నగుబాట్లబేరం అవుతుం దంటున్నాను,"

"అర్థమయ్యింది. నట్టేదద్దమ్మకిందే కట్టేస్తున్నావు. చేసేదంతా చెబుతున్నామా? చెప్పేదంతా చేస్తున్నామా? చెప్పకనే చేసేవారున్నారు. చేయకనే చెప్పేవారూ ఉన్నారు. చేసిందాన్ని చెప్పటమూ, చెప్పిందాన్ని చేయటమూ లోకాచారానికి విరుద్ధంగా ఉంటుంది— ఒప్పుకుంటారా? కనక ..."

"మీతో వాదించగల్నా? ఎవళ్ళే మనుకున్నా సరే. అన్న మాట చెల్లించాలి. ఇక్కడే జరగాలి. మాస్త్రీసమాజంవాళ్ళలో చాలామంది లావు ఉత్సాహంతో ఉన్నారు. మొన్ననే మీరు చేతులో చెయ్యివేశారు; నామీద ఒట్టెట్టుకున్నారు. ఆ మాటన్నా నిలుపుకుంటారా?"

అనగానే, రామరావు తలఁగోకికొనుచు—

"సరే ఆలోచించు. నీ కున్నంత అభిమానమూ, నీకున్నంత ప్రేమా నాకూ ఉన్నది. లోకరీతి చెప్పాను. మరో మాపెమోస్తరుగా అనుకోకు. నీ యిష్టానికి వ్యతిరేకంగా నడవను గదా?" అన్నాడు. అంగనాయిక ముఖము వికసించినది. ఉగాది

ంపుగదితలుపుచాటున నున్న కృష్ణను గాంచి సుస్మితముతో గనుంగొల్పినది. రామరావు ఉపాహారమును ముగించి లేచి తన గోకికొనుచు ముంచిత్రిహాల్లోనికి వచ్చినాడు. రంగనాయిక మందహాసముతో నిలుచున్నది. రామరావు రంగనాయిక ముఖము జూచి,—

"ఎంతసంతోష మున్నా వచ్చింది!" అని పకపక నవ్వినాడు; కృష్ణనాడు లాంగ్ కోటు ఖానానా చేతికిచ్చి తెచ్చి ఇచ్చినాడు. రామరావు వానిని ధరించి—

'వెళ్ళియొస్తా" అన్నాడు.

"పెందరాళే వస్తారు కాదూ?"—అన్నది రంగనాయిక.

"అలాగే—" అనుచు రోడ్డుమీదికి కళ్ళు తిప్పుకొను చు సైకిలుకు త్రొక్కి సాగించినాడు రామరావు.

---

౧౦. ప్రకరణము.

నుంగళ్ళారు మునుమాను గంటలకు ముద్రాసు మెయిలు బెజవాడ చేరింది. రామచంద్రరావు రైలు దిగి పుస్తోచనములు సవరించుకొని, ఎడమచేతివేళ్ళతో ముంగురులను దువ్వుకొనుచుం గుడిచేయి నడుముమీఁద నుంచుకొని స్టేషనుచాయంజూచుచు నిలుచున్నాఁడు. కూలివానితో నా

ట్రంకు మోయించుకొని కుడిచేత సైకిలు నడిపించుకొనుచు ఎడమచేత సిగరెట్టుగాల్చుచు, బాడీలోనివారిని, దిగినవారిని దిగుచున్నవారినిఁ బరికించుచు సూర్యనారాయణ వేగముగ ప్లాట్‌ఫారము పొడవున నడచుచున్నాఁడు. తొందరగా రెండు బాఁజులు ముందునకేఁగిన సూర్యనారాయణనుజూచి రామ చంద్రరావు చే యప్పళించుచు.—

"సూర్యనారాయణా" అన్నాఁడు.

సూర్యనారాయణ మరలిచూచి నవ్వుచు సమీపించి నాఁడు; సైకిల్ సాడల్ మీఁద ఎడమ మోచే యుంచి—

"మొన్నగదా నా ఉత్తరం నీ కందుతా?"

"మొన్ననా?..." ఆలోచించి—"ఆఁ—మొన్ననే."

"మఱి జాబు వ్రాసుండే నిన్నను వచ్చేదిగదా-ఘట్రి గ్రా మియ్యాట పొందుకురా నిన్నను. జమీందాక్ ఎత్తు కుంతాను".

రామచంద్రుఁడు మందహాసముతో—

"మీరులేని జమీందాక్ మా కేమిటి ఉన్నదిరా?—

ను వ్రాసిగరెట్టు పారేసి మాటాడుదూ?— మొన్నను సినిమా వ్రాయటానికి తోచిందేకాదు. మఱేమిటో పిచ్చనాని నాలకమైంది. ఆవేళటి నా గందరగోళమూ, నా హంగామా నాకే ఆశ్చర్యమేసింది! నీ కేమేనా ఉత్తరం మొచ్చిందా?"

"ఆదివారాల్లో బాగా ఈ మాత్రమన్నా సెలవులో నూ ళ్లాపటం గలిగింది. నేను సెలవులో వచ్చి మూండైనా నెస్తా మనుకున్నాను. మొన్ననే నారాంగోపాలు సెలవుపుచ్చుకున్నాను; ఆతంలో నెల నుండి పడుతున్నారు."

"నువేట్లు? — నువ్వు నా వచ్చమాటునా?"

"నువ్వు వచ్చి నాగలేసుపెన్నాలు వాళ్ళోయి. ఎల్లుండో చేసి వస్తాను."

అని కూలివానితో — —

"ఇందులో పెట్టు ఆ పెట్టె" — అన్నాడు. కూలివాడు రామచంద్రరావు సామానుదగ్గరనే పెట్టె పెట్టినాడు; కూలిడబ్బులు పుచ్చుకొని వెళ్ళినాడు.

"పెట్టె మూస్తే నువ్వు వస్తున్నా వనుకున్నాను" అన్నాడు రామచంద్రరావు.

అంతట సూర్యనారాయణ "ఇదో దానిబట్టలు నగలూ ఇందులో ఉన్నాయి. కట్టుబట్టతో వెళ్ళింది—! ఎంత అల్లరి తల్లడమైం దనుకొన్నావు! పీణ వపమని వ్రాసింది. ఎల్లాపంపను?— అది కాకినాడలో మామయ్యగారి ఇంటివద్ద ఉన్నాదా మెను!— నేను వచ్చేటప్పుడు తెస్తా నని చెప్పు"—అన్నాడు

"మరేమిటి కబుర్లు? పిల్లాయే వ్రాసిందా నీకు ఉత్తరం?"—అన్నాడు రామచంద్రుడు.

“ఇద్దఱూ వ్రాశారు. ఏం చెప్పుమన్నావు సుబ్బు? కాఫీ పుచ్చుకుందాంగాని రా.”

“ఆ కర్మేకాలేదు—కొత్త బొట్టు”

“ఆ—కావలసివస్తేము. ట్రెయిన్ స్టేషన్లో రాలేదుగా! ట్రెయిన్ కదిలి పోయినా బ్రతుకమే!”

ఇరువురు వెళ్లి కాఫీ పుచ్చుకొని కంపార్టుమెంటుదాక వచ్చినారు.

“ఏమనుగాని వ్రాస్తావు కదూ? మద్రాసుకేనా?” అన్నాడు సూర్యనారాయణ.

“ఈ అప్పుడే చెప్పను అన్నీ—అటుక ఆలోచిద్దాము” అన్నాడు నిరుత్సాహముగా రామచంద్రుడు.

గంట కొట్టినారు; రామచంద్రుని చేయి పట్టుకొని— “మళ్లీ దుముకుండువు; తప్పక రావాలి సుమీ!” అన్నాఁడు, బండి కదిలినది— నిమిషములో ప్లాట్‌ఫారము దాటినది.

రామచంద్రుఁ డున్నక పార్టులో నెక్కినకమ్మయువకు డొకఁడు 'కృష్ణాపత్రిక' చదువుచు 'చిత్రమైన అరెస్టు' అని శీర్షిక గలజాబును తోడిప్రయాణికులకు వినిపించు చున్నాఁడు:

“శివరాత్రియైన మఱుదినము శ్రీశైలదేవాలయపు కోనేటిలోఁ బడియుండిన మృతశిశువును, పాతాళగంగలోఁ బడి చనిపోయినయువతి కనినది. ఆమె వ్రాసి తనపోకముడిలో

నొకపెట్టియం దుంచుకొనియుండినజాబు బయట బడినది. దానిమతలబు ఇది:

“నేను బ్రాహ్మణస్త్రీని. 8 నెలలకిందట ఘూముతాకి నాపెనిమిటి చనిపోయినాఁడు. అప్పటికి నాకు నెలదాఁటినది. మరొకపతిచే కడుపుచేసుకున్నా నని బంధువులు నాతో నాపుట్టింటివారిని వెలివేసినారు. ఈదుర్వార్తను సహించలేక మా నాన్న మూలికలచే కడుపుపోగొట్టడానికి యత్నించినారు. కాని వారిప్రయత్నం సాగలేదు. ఈశ్రీశైలంలో ప్రసవించినాను. బిడ్డను విడువలేక నే నెంతబతిమాలుకొన్నా మా అన్నలు వినక శిశువును బలవంతంగా తీసుకపోయినారు. ఆదుఃఖమూ ఈజనినిందా భరించలేక ఈగంగకు నాశరీర మొప్పగించినాను. పాపమూ పుణ్యమూ భగవంతుడే కనిపెడతాడు—”

“మార్కాపురంనుండి ప్రయాణంచేయుచుండిన ఇద్దరు పురుషులును ముసలమ్మయొకతెయు నంద్యాలపోలీసుఇన్స్పెక్టరుచే నరెస్టుకాఁబడిరి. వీరుపైజాబువ్రాసినస్త్రీకి అన్నగార్లును తల్లియు నని తెలియవచ్చినది. ఇన్స్పెక్టరు నరసింగరావు అను నతఁడు, మార్కాపురం స్టేషన్‌సత్రములో, సాధువేషముతో ఆతల్లి—కొడుకులను ఆనోక్కిబట్టినాఁడు—” అని ఇంక నే మేమియో చదువుచుండెను. రామచంద్రుఁడు “లైట్ ఆఫ్ యేషియా” అను నాంగ్ల గ్రంథము దీసి చదివికొనుచుండెను. మెయిలు ఆగవేగముల నడచుచున్నది.

౧౧. ప్రకరణము.

ఎనిమిదిగంటలు కావచ్చినది. సందెవెన్నెల మకమకలాడుచున్నది. రామచంద్రుడు వేగముగా ఇల్లుచేరి మేడమీదికి వెళ్ళినాడు. గోడదీపము కడకేగి చేతనున్న కాగితమువిచ్చి చూచుకొని బల్లమీద వేసినాడు. చూపు ఊర్ధ్వగతి నొందినది; నిట్టూర్పువుచ్చినాడు. రెండుచేతులం దల నొక్కుకొన్నాడు. అధోభాగమునకుం జూపు దించి నిలబడినాడు. వెలుపలివసారాబయలులోనికి వెళ్ళి నడుమునకుం జేతులు మా ఒడ్డి పచారుచేసినాడు. మధ్యమధ్య స్తంభించి పోవుచున్నాడు. ఆకసమునం జూపు నిలిపినాడు. గదిలోనికి వెళ్ళి అరవిచ్చిన నొక్కాయితో చక్కి నిలువంబడి గోడమీద చూపు గుఱిపెట్టినాడు. తల విదిర్చినాడు. ఒడలు కంపించినవి. బల్లమీదికాగిత మందుకొని నిబ్బరముగం జదివికొన్నాడు. కోపదృష్టులం బఱపినాడు. అశ్రుకణములు రాల్చినాడు.

"అన్నయ్యా, భోజనానికి రావూ?"— అని క్రిందినుండి రంగనాయిక పిలిచినది. రామచంద్రుడు స్వప్నావస్థనుండి మేల్కొన్నాడు. ధ్వని ఎవ్వరి దని ఆలోచించి-ఊహించినాడు. పిలుపా అని తర్కించినాడు. పిలుపునందలి అక్షరములను మనసు అందికొనలేదు.

"ఆఁ"—అని మాత్రము కలవరింతవలె నన్నాఁడు. [illegible] నిమిషములైనవి.

"భోజనానికి రావట్రా? అంటే—'ఆఁ'—అని ఊరకున్నావేమిటోయ్?"—అనుచు రంగనాయికి మేడమీఁదికి వచ్చినది. అది పచ్చని [illegible]తో [illegible] గాంతియుతో సరాగము [illegible] మన్నరామచంద్రునిఁ జూచి.—

"కవిత్వపిచ్చిపడితే ఇహా నేమీ తోఁచదు. ఏ పాలో పక్షా ఏదేలోకాన నీకు; తిండికి పదన్నా రాఁగూడదా?"—అన్నది. జవాబులేదు. రామచంద్రుఁడు కోటుపూర్తిగా విప్పి పక్క మీఁదికి విసరుచు—"నాకాఁకలి వేయుటలేదు"—అని పెడమొగము పెట్టి వెక్కసముగఁ బలికినాఁడు.

"ఏమిటీ ఏదో సూత్రముగా ఉన్నావు?" అన్నది రంగనాయికి.

"ఏమిటీలేదు"—అని ఉదాసీనతతో ఉత్తరము.

"అఘోరించావు లే. దిగఁమాత్రం రెండు మెతుకులు తిని వస్తూగాని."

"బలవంత మేమిటమ్మా అవసరంలే దంటూ ఉంటేను."

"అల్లాగాదు—రావాలి. ఈపూట కృష్ణపాకం రుచి చూతూగాని రా...ఎంతబాగా చేస్తుందిరా?—ఎప్పుడు నేర్చుకున్నదో కాస్తీ!"

"అఖ్ఖర్లే దంటే! చెబితే విను."

"ఏమిటో ఆందోళన పడుతున్నావు"— అని దగ్గఱకు వచ్చి కూర్చుండి బ్రతిమాలినది.

"ఏమిటో ఆయాసంగా ఉందే"- అని రామచంద్రుఁడు మంచముమీఁద పరుండి పై చాందినీ వైపు చూచుచున్నాఁడు.

"ఏమి టాయాసం?"—అన్నది రంగనాయిక.

పలుకఁడు- చలింపఁడు. రంగనాయిక ఒట్టుపెట్టుకొన్నది. రామచంద్రుఁడు లేచి కూర్చుండి ఊర్చి దోసిటిలో ముఖము ముంచుకున్నాఁడు.

"అన్నయ్యా, నాకు ఎన్నఁడూ దాపరికం పెట్టేవాఁడవు గావుగదా! ఏమిటో నీవు పడేబాధ చెప్ప వేమిటి! అమ్మ ఏమన్నా అంటుందనా?"— అని పలువిధముల గడ్డము పట్టి చనువుమై నడుగుకొన్నది రంగనాయిక.

"పలక వేమిట్రా! మనసులో పెట్టుకొని కుళ్ళట బాగాలేదు. నాకు చెప్పటానికేఁ!"

ఉత్తరీయపుకొంగు నవరించుకొనుచు ఖేదముతో— "ఏమిటి చెప్పమంటావ్! దాన్ని వాళ్ళ అన్నయ్యావద్దికి పంపి వేస్. నా కిష్టం లేదు."—

అనిన రామచంద్రునిమాట రంగనాయికకు చలి పిడుగు పాటైనది- మతిపోయినది. చిత్రితప్రతిమ యైనది. కొంతవడికిఁ తెప్పిఱిలి——

"ఏమిటో సంగ తన్నా చెప్పు. అల్లాగే పంపివేతా మ్లే-" అన్నది.

రామచంద్రుఁడు షర్టుజేబులోనుండి కాకితము తీసి ఇచ్చినాఁడు. రంగనాయిక తడవుసేయక దీపముకడఁ జేరి చూచుకొని—

"ఇది స్పష్టంగా కిట్టని దొంగముండ కొడుకులు చేసిన కుట్ర- సందేహంలేదు. ఇవి దాని చేవ్రాలే కావు; పోనీ ఎవరితోనన్నా వ్రాయించి దస్కతు వ్రాసినా లేక మన యింటికీనూ-? ఈ మాత్రానికే నట్రా! అని అన్నానని ప్రాణం! ఒకే నా కొక్కమాటకి సమాధానం చెప్పా- అల్లాగే ప్పి ఉంటే ఆ మహారణ్యాల్లోబడి పోతున్నప్పుడే ఇక్కడికి రానిచ్చునా మొగుడు? చిన్నప్పటినుంచి దాని స్వభావం ఎరుగుదును గదా! తొందరపడ్డావు. శాంతం తెచ్చుకో! నిమ్మళంగా ఆలోచించుకో! వట్టినె ఖంగారు మనిషివి! దాన్నననుకున్నా వాళ్ళు తుడిచిపెట్టుకు పోతారు; చూస్తూ నామాటన్నాను! అల్లా ఏ మాత్రం సందేహంగాఉన్నా నామట్టుకి నే నొప్పు కుంటానా? మధ్యపెట్టి ద్రోహాని కొడికడతా ననుకున్నావా? మనస్సు కుదుట ఉంచుకొని ఆలోచించు! ఈ జాబు నీకిచ్చిన వాఁడెవడా?!"— అనుచుండగనే రామచంద్రుఁడు లేచి తువాలు వేసికొని రంగనాయిక చేతికాకితము లాగికొని మెట్ల గుమ్మము వద్దికి బిస బిస నడచినాఁడు. సోపానమార్గమధ్య.

"కృష్ణమూర్తిగారూ, చూడండి, మీరు, నాటకాల్లో తిరిగే సజ్జులాంటి వారుగా దనిన్నీ, గౌరవంకోసం పాకులాడే వా రనిన్నీ విని వచ్చాను. మిమ్మల్ని ఒక్క ముక్క అడుగుతాను. ఉన్న దున్నట్టు చెప్పేశెయ్యండి. మీకు వచ్చిన భయంగానీ, నామూషీగాని మరేముండదు."

"దానికేం బాబూ సెలవియ్యండి. నాస్వభావం తనకు బాగా..."

"ఆకళింపు ఉండబట్టే నిజం తెలుస్తుం దని వచ్చాను. చూడండీ!— నాటకమైన మఱుదినం మీ కెవరైనా స్త్రీ ఏదైనా ఉత్తరం గిత్తరం పంపిందా? దాన్ని మీ కెవరికేనా మీ స్నేహితుల్లోవాళ్ళకి ఇచ్చారా? అలా వచ్చి ఉంటే ఆవిడ పేరు చెప్పటానికి మీ కాక్షేపణలేకుంటె చెప్పొచ్చు. దాన్ని గుఱించి మే మంతగా తఱచదలంచుకో లేక కూడాను."

"ఉత్తర మేమిటీ! స్త్రీ వ్రాయట మేమిటి! సోమవారం మధ్యాహ్నం వెళ్ళాను నకిసీపట్నం. ఆ వేళ్ళన పొలాలు గిఱ్ఱా చూచుకొని [1]ఉష్ణంతో చేరాను ఈ వేళ సాయంకాలానికి— కొంప. మీ రడుగుతూవుంటె నిర్ఘాంతపోయ్యా నన్నమాట. ఈశ్వరసాక్షిగా నే నేమి ఎఱగను బాబయ్యా."

1. = జ్వరము.

"మీరు సంకోచించ నక్కర్లేదు.- చూడండి.!- పురుషుడికి తప్పా? మన మేమిటి శుకమహాఋషులమా! ఋష్యశృంగులమా! ప్రవరాఖ్యులమా!"

"నిజమే తాము సెలవిచ్చింది. నే నేమీ మడిగట్టుకున్నానని చెప్పటంలేదు. చేశాను నేనూ తప్పులు. ఇప్పటికీ చే స్తూ ఉ స్తు న్నా ను కూ డా ను. కాని ఈ సంగతే మీకో ఎఱుగ నని మనవి చేస్తున్నాను.

,మనఊరిమోస్తరు మీ రెరక్కుండా ఉన్నారా బాబూ! నట్టినే ఒకటికి పదింప్పించి కొండలు తగలెట్టేస్తుంటారు. ఎఱుంగరూ తామూ— అగ్గుంట వెధవ, గోపాలప్పగాడు, జగన్నాధంపంతులుగారి భార్యాకోసం తాపత్రయపడటం. ఆమె గారు చివాట్లెట్టటం, ఆకావేషమీద వాడు పెళ్ళాలిద్దరి తలుపు తట్టటం, ప్లీడరుగారు వాణ్ణి పట్టుకొని నాలుగు బుర్రు కీయ్యటం,-'స్త్రీహత్య చెయ్యని మనుష్యుడని ఆ పేరు నాకు వాగటం. ఊరంతా బాకాలూదారే సంగ? ఆ మా అనసూయా అరుంధతి లాంటి మహాయిల్లాలు అని చెప్పను గారు; ఏమైతేనే — పను మానం కలిగింది భర్తకి; చివరకి ఆసంసారం పగిలిపోయింది. ఈలాగంటి [1]కులికిద్రాలవల్లను పండుపటి కాపురాలు పట్టినే కూలిపోతుంటాయి బాబయ్యా— తమ కెఱుగరా ఏమిటి?"

1. కులికిచ్ఛిద్రం-కుతంత్ర మని భావింపవచ్చును.

"సరే అడుతా ఎఱుగుదుంగా! మఱి ప్రస్తుతవిష
యాన్ని గురించి యేమంటారు?"

"ఏమన మంటారు?— మీరు కోరిన ప్రమాణం చేస్తాను."

"చూడండీ— సూరి సత్యనారాయణ శాస్త్రిట! ఆ జోస్యం గారు చెబుతూంటాడట!— అతన్తో మీ కేమిటి పరిచయం?

"ఆఁ—ఇప్పు డర్థమైంది. జోస్యం లేదూ వాడి శ్రాద్ధమూ లేదు— వాణ్ణెరుగుదు—నాకు వాడితో పరిచయం గిరిచయం ఏమీ లేదు— అభూతకల్పనకి అంతవాఁడు లేఁడు— నట్టి డాఘరు ముండకొడుకు— డబ్బిఖోరు— దగాఖోరు. అస్తమానం ప్లీడర్ల ఇళ్ళచుట్టూ తిరగటం వాడిపని. చెయ్యండి వాకబు వాడిపురాణం తమకే బోధౌతుంది."

"చూడండీ!— ఉమామహేశ్వరంగారంట!— ఆయనకీ ఈయనకీ ఏమిటి స్నేహం?"

"అసలు ఉమామహేశ్వరంగార్నెఱుగుదురా! పింఛను పుచ్చుకొన్నారు. ఎక్కడో దివాను గిరీ చేశారటకూడాను! డబ్బైయేళ్లుకావచ్చాయి— ఇంకా ఆయనగారికి తిరుగుమోతానం మానలేదు— ఇంకా మీసాలకీ, బుర్రకీ, కనుబొమ్మలకీ కూడా రంగుపులుముకుంటాడు. ఈమధ్యనే పళ్లుకూడా కట్టించుకొన్నాఁడు. డబ్బాటి గోరంపస సరేసరి. చీవాట్లూ

చీపురుదెబ్బలూ ఆయనగారికి నిత్యవిధి. అలాంటివారికి తారుస్తూ తలలు మారుస్తుంటాడు ఈ సత్యనారాయణ శాస్త్రి—విచారించండి."

"సరే ఉండిపోండి. ఉష్ణంగానుంటావు" దన్నారా- చాలాశ్రమపెట్టాను.–క్షమించండి."

"ఫర్వాలేకుండా. మీరు ముఖాముఖీ సత్యం కను క్కోవటానికి వచ్చారు. సజోరీగా వ్యవహారం తేలిపోయింది. నాకు చాలాసంతోషంగా ఉంది."

అని అటనుండి తరలినారు. కొంతదూరమువచ్చి కృష్ణ మూర్తి తన ఇంటికివెళ్ళినాడు. సోమసుందరము రామచం ద్రునితో నడచుచు——

"విన్నావటోయ్ అసలునిజ మేమిటో తేలిందిగా? సరిలేదు. మనప్రయత్నం చెడగొట్టేనేకాని ఆ ఉమామహే శ్వరంగారి కూతుర్ని నీకు కుదర్చటానికి పిస్తేను. అందుచేత వేశా రీకన్నాగం—తెలిసిందా?

నువ్వకాస్త లౌక్యం నేర్చుకోవాలి. ఇహాను జరిగిన విషయాలన్నంతా ఒకమాటు [1]నైఘంటువేసి చూచుకో. వెఖ్ఖ మహామహోస్తరు తలపెట్టకు.—" అన్నాడు.

"తెలిసిందిగా! ఉదయం కనబడతాను—" అని రామ రామచంద్రుడు వీడ్కోన్నాడు.

---

1. వరియా (comparison)

ప్రకరణము - ౧౧.

అరుణోదయమైనది. పొద్దు వసారాలో కుంపటిమీద కాఫీకి నీళ్ళు పెట్టి విసరుచు—

భక్తితో తులసికీ గోవిందా రామ-

పూజ నే చేతునూ గోవిందా రామ.

కృష్ణతులిసెమ్మకూ గోవిందా రామ

మ్రొక్కులం బెత్తునూ గోవిందా రామ—"

అని పాటలక్క అవధానుల రామమ్మ పాడుచున్నది. బాదముచెట్టుకింద పనికత్తె పాత్రలు తోముచున్నది.

నిత్యోదకములనూ గోవిందారామ-

ఏమిటేవ్ మే మేమిటి బ్రాహ్మల మనుకున్నావా శూద్రాళ్ళ మనుకున్నావా?— యీవన్నా గాని— అయ్యో దేముడా! ఎన్నిసార్లు చెప్పనే?—ఆ బోకుల్లో అంట్లు ఆపాళంగానే శద్ధటాన్ యీవన్నా గాని రోజూ ఆ అంట్లన్ని కడుక్కొని పూటపూటా స్నానాలు చేస్తుంటాను. చెప్పినా విలవకపోతే ఏలాగ?—

'నిత్యోదకములనూ గోవిందా రామ—

అబ్బే అదేమిటేవ్—నీ చుట్టముక్క తగలెయ్యా—అంతా మాలకూడే అయింది యీవన్నా గాని— ఎంగిలిచుట్టముక్క—

ముట్టుకున్న చేత్తోనే ఆకడిగిపెట్టిన పాత్రగ్గ ముట్టుకుంటున్నా వు కొ-యీవన్నాగాని- అమ్మో ఆచారం మగ్గిపడిపోతున్నాది-

"నిత్యోదకములని గోవిందా రామ-

బయట వేణ్ణీళ్లెట్లాపుతవే? పెద్ది సూరమ్మగా ఆపనిజూడు! ఇప్పుడు తుడిచావుగావుగదా! పాచికొంపంతా ఆపాళంగా ఒగ్గేసి-యీవన్నాగాని- అంట్లకొచ్చిందిటే నీకు తొందర?-"

"అమ్మగో ఇంకా తొంగుంటే ఎలా తుడ మంటారు?"

"భాగీరథీగ గోవిందా రామ-

చూడవా, అమ్మో, అవు దగ్గర పేడాకసువు దీసి ఆ చూపని ఇసుంట దూరంగా కట్టుంట్యా- నిక్కుడు తీగలుసేస్తున్నాది....-"

అని, తులసెమ్మపాటతో దాసిదానికి చివాట్లు ఆరంభించి విసరుమన్నది-వంటలక్క.

రంగనాయకి ఎందుకో మేడమీదికి వెళ్లినది.

"ఎక్కడ దాగిపోయిందో!"- అని అస్పష్టముగా సనుచున్నాడు రామచంద్రుడు.

రంగనాయిక మంచము దరిసి-

"అనయ్యా, కలవరిస్తున్నావటా ?- ఏ !- ప్రొద్దు పొడుస్తున్నది."

"..........."

"లేరా" అని తట్టి లేపినది.

రామచంద్రుఁడు కనులు తెఱచినాఁడు.

"కలవరించావా ?"

కలవరించానటే?- ఏ మని?- కలలో ఉండగానే లేపే శేశావ్."- అన్నాఁడు రామచంద్రుఁడు.

"కవీశ్వర్లకి కలల కేం తక్కువ?- మేలుకున్నా కలలే నిద్దర్లోనూ కలలే. నాకేమిటో ఒక్క కలా జ్ఞాపకముండదు. కొందఱే కలలు కథల్లాచెబుతుంటారు."

"కథలే కల లౌతుంటాయి; కలలే కథ లౌతుంటాయి."

"పోనీలేద్దూ మాట మాట్లాడితే కవిత్వమేనా ?— ఏమిటా కల ?"

"మొన్నను తెచ్చాను గోల్డుచెయిన్ రిస్టువాచీ !— అది ఎక్కడికో వెళ్ళి వస్తుంటే జాఱిపడ్డట్టూ దాన్ని వెదకుతూ ఉన్నట్టూ"—

"దొరికిందా ఇంతకూను ?"

"వెదకడంలో ఉండగానే లేవగొట్టావుగా!"

"ఔను గానీ- కలలు కొన్ని జరుగుత వంటారు- నిజమే నంటావా? అమ్మకి కలలు జరుగుత వనే నమ్మకమ్."

"ఆరోగ్యవంతుడికీ శాంతుఁడికీ కలలురానే రా వనీ ఎప్పు డన్నా అదాటుగా వస్తే దానిఫలితం కనబడుతుం దనీ,

అంటారు. పరున్నదిమొదలు నిద్రంతా కలలతోనే గడిపే వాళ్ళకి ఎన్నికలలొస్తేనేం?"

"లే ఇంకా పరున్నావేం?- రాత్రి సోమసుందరం ఏమా మన్నాడు? నే నన్నంత నిజమైందా?"

"ఈ వాళ ఆ సత్యనారాయణశాస్త్రి రానీ చెబుతాను."

"ఇల్లా ఎన్నికొంపల్లీశావో పిడికుంపడెగా!"

"ఎంతో పెద్దమనిషిలా కనబడ్తాడే పిడి బొడ్డువాళ్కా—!

"ఏవంగ తొత్తుకొంపను లందరూ ఆలాగా కనబడుతుంటారు.- లే వెళదాం క్రిందికి."

ఇరువురు క్రిందికి దిగవచ్చినారు. కల్యములైనవి.

"భాగీరథీగంగ గోవిందా రామ—

అని పాడుచుండిన వంటలక్క రామచంద్రుని గాంచి పాట ఆపి సిగ్గు నటించి—

"పూర్వకాలప్పాట లనికామోసు అబ్బాయిగారు నవ్వుతున్నారు.- ఏమండోయ్ రంగనాయకమ్మగారూ, రోజూ ఇడ్డెన్లేనా అని కోప్పడతా రని ఈవాళ వెసరట్టు చేస్తున్నాను..."అన్నది.

"మంచిపంజేశారు. అన్నయకి చెన్నాపట్నంలో పెసరట్టు దొరకదు. మొగంవాచి వచ్చుంటాడు.—" అన్నది

రంగనాయికి రామచంద్రుని మొగము చిన్నవ్వుచు. నిక్క-
లం బరికించుచు గాజు పెసరల్లతో, రంగనాయికి చల్లార్చి
ఇచ్చిన కాఫీ పుచ్చుకొని లేచి తలవంచుకొని క్రీరచూపులతో
ముగ్గురులం దడవికొనుచున్నట్లుగా మేడమీఁదికి వెళ్ళి
నాఁడు రామచంద్రుఁడు.

"ఇదేమిటమ్మా ఈవిడ నిద్రలేవలేదా! — ఇంతసేపు
పరుండేదికాదే!" — అనుచు రంగనాయికి లేచి గదిలోనికిఁ
బోయి మడతమంచము మీఁద ఎల్లబుగ్గి సుకప్పుకొని పరున్న
కృష్ణను చెలచినది. మనిషికాదు — చూడఁగా తలగడ నిలుపున్న
దది. వేళాకోళానికి ఎక్కడనో దాఁగి ఇట్లు ఉడికించుచున్న
దని రోషముతో ఇంటిలో నాలుగు మూలల వెదకినది — కాన
బడదు. బీర్వామాటున? — లేదు. ఉగ్రాణపుగదిలో? — ఊ
హూఁ. దక్షిణపువైపు వసారాదొడ్డిలోని సందుపాది చాటున? —
అగపడదు. ఎక్కడికిఁ బోయినదని ఆలోచన. ఎన్నఁడు
బయటిగుమ్మము మొగము చూడదే యని సమాధానము.
క్రొత్తయూరు - పరిచితులు లేరు - మ ఇక్కడి కేఁగునని ప్రశ్న.
ఉత్తరము తోఁపదు. పూర్వాపరసందర్భములు ముఖాబిలాకు
వచ్చినవి. రాత్రి తాను, రామచంద్రుఁడును మాటలాడు
నపుడు వినియుండునా యని సంశయము - ఊహ నేమో యని
శంక. రాత్రి మేడదిగివచ్చినది మొదలు తనతో యథా
పూర్వముగ అరమఱికలు లేక మాటాడెనా యని సందేహము -

జ్ఞప్తి లేదు. లోనియురియాటరేగి ఓప్పును తూలఁగొట్టుచున్నది. వంటలక్క నడిగినది. ఉదయమునుండి చూడలేదని ఆమె జవాబు. వెదకవలయుస్థలములు?— ఏవియో ఊహ కందవు. మఱి దానిసామాను?— ఐరన్ సేఫ్ ప్రక్కన పెట్టినది పెట్టినట్లున్నది ట్రంకు. తాళముచెవి దానికే యున్నది. పెట్టెపైఁ బుస్తక మొకటియున్నది-అది యామె చదువుచుండిన శాకుంతల నాటకము. నిన్న ఆమె కట్టినది సిల్కుచీరయేగదా?- ఔను అది ఆ మంచము మీఁదనే యున్నది. జాకెట్టు?— అదియు దానిప్రక్కనే వ్రేలుచున్నది. పెట్టెలోని వస్తువులు?—అన్నియు మట్టసముగనే యున్నవి. ఒక్కొక్కటిగాఁ దీసినది. ఆమెనగ లనున్న పెట్టెగొలుసు కనఁబడినది. ముద్దులు, చేతిగాజులు, గడియారపుగొలుసు— డబ్బిలో నున్నవి. బయటనుండిన ఆమె చీరలు రవికెలు?— అన్నియు నెక్కడి వక్కడ నున్నవి. రంగనాయకిగుండె లవిసినవి. దుఃఖావేశము ఉట్టుంతలూంచినది. ముందువెనుకలు తోఁచవు. కంఠమునుండి ధ్వని వెలువడదు. నట్టేటి ముసక్కలైనది. కాళ్లాడవు. కంపించుచున్నది కాయము. ఈకళవళపాటున శరీరము నెట్లో మేడమీఁదికిఁ జేర్చినది. అచట రామచంద్రుఁడు ఎడమవ్రేళ్ళతో మీసములను స్పృశించుచు పద్యములఁ దిద్దికొనుచున్నాఁడు.

“రాముఁడూ,”— అని కన్నీరువదలినది రంగనాయకి.

"ఏమిటే అమ్మాయ్!"—అని సమీపించినాఁడు రామచంద్రుఁడు. తడఁబాటుపడిన యెలుఁగుతో: "కృష్ణ కనఁబడదురా!" అను స్వరములను బలవంతముగ బయటఁ వేసినది రంగనాయిక. రామచంద్రుఁడు వెఱ్ఱిచూపులఁజూచుచు నిలుచున్నాఁడు. ఆ నిర్విణ్ణతనుండి ఆ నిశ్శబ్దతనుండి యుద్భవించుచున్న భావవీచికల వినిపింపఁగల వక్తయేఁడీ? ఆ యన్నచెల్లెండ్ర అశ్రుసంప్లావితలోచనములు కురియుచున్నరసము నెత్తిచూపఁగల ఉపాసితయేఁడీ? ఆ వారిముఖదర్పణమునఁ బ్రతిఫలించుచున్న చిత్తవృత్తిఁ గనిపట్టఁగల ద్రష్టయేఁడీ?—ఈ నిశ్చల సమాధియందు, ఈమౌనయోగమున ఎన్నిగడియలు గడచెనో వా రెఱుఁగరు. రామచంద్రుఁడు కీలూడినబొమ్మ యైనాఁడు. ఉన్నట్టుండి రంగనాయిక క్రిందికిఁ బఱచినది. గదిఁ బ్రవేశించి పడి. ట్రంకుమీఁది శాకుంతలము విప్పినది. అందు కాకితపు మడుపొకటి చూపడినది. కుతూహలముతో నొక్కమాఱు పాఱజూచినది. ముందు హాలులోని కురవడించినది. తరువాతి మార్గము గన్పడదు. స్మృతి వికలమైనది. ఇంటనున్న వారి పేర్లే జ్ఞప్తిలో లేవు. బాష్పావరుద్ధమై గళస్వనము దూషితమైనది. ఎట్టెదుటనున్న వంటలక్కనుగాంచి సప్రయత్నముగ—

"వాణ్ణి"—అని ఆలోచించినది— "అన్నయ్యాని" అని క్షణ మాగినది— "రమ్మన మనండి"— అన్నది.

వంటలక్క. "అబ్బాయిగారూ, చెల్లాయిగారు రమ్మంటూన్నారు"—అని పిలిచినది. రామచంద్రుడు [illegible] ఏటి కెదురీదినట్లు, ఆకాశపాపమున దిగినట్లు [illegible] రాఁ గలిగినాఁడు.

జోగాక్క వచ్చి ఇంటిముందు నిలచినది. [illegible]డినాఁడు పక్క- మట్టియు పోట్లమాంసపోయును తెచ్చి సుమాస్తావస్తు[illegible] పెట్టినాఁడు. రామరావు [illegible] లోనికి తలగోకకొనుచు వచ్చి సరాసరి గదిలోని కరిగినాఁడు. నివ్వెఱతో నిలచియున్న రంగ నాయికా—రామచంద్రులను జూచినాఁడు—కాని పలుకరింపను గారణము గలుగలేదు. ఉడుపులు విడిచి దొడ్డిలోనికి [illegible] నాఁడు.

కాఫీ పుచ్చుకొని సావడిలోనికివచ్చుచు [illegible] మూర్తుల నిరుప్పరను జూచి—

"ఏమి టాలా నిలబడ్డారు?"— అన్నాఁడు.

"రాండి"—అని రంగనాయిక చిన్నగా పారిజాతపు మొక్కకడకుఁబోయి చెట్టుకిందిది తిన్నెమీఁద చతికిలఁబడ్డది. తలగోకికొనుచు రామరావు, అతనితో ఎడమచేతివ్రేళ్ళతో ముంగురులం దడవికొనుచు రామచంద్రుఁడును వెళ్ళినారు.

రామచంద్రుఁడు అతిసమీపముననున్న తులసికట్టమీఁద గొంతుకూర్చుండి నేలమీఁద గీతలు గీయుచున్నాడు. ఎవ్వ రేదియు మాటాడుకొనరు.

"మీ యిద్దఱూ ఏదేనా తగాదా పడ్డారా ఏమిటి? ఈ యుపహారా లేమిటి! దివాళాతీసినట్లున్నారు?" —అన్నాఁడు రామరావు.

రంగనాయిక కన్నీరు తుడుచుకొనుచు కాకితము చేతి కిచ్చినది. రామరావు మొదలు ఒకటి రెండు పంక్తులు తనలోఁ జదివికొని చివరిభాగము జూచి—తలయూఁచుకొనుచు—

"ఏమిటి కృష్ణవేణమ్మ స్వయంగా వ్రాసిందే! అక్షరాలు ముత్యాలకోవలా ఉన్నాయి! తెలుఁగు బాగా చదివింది లా ఉంది! సంస్కృతంకూడా వచ్చా! నే నెఱుఁగనుసుమీ!"—అను చుండఁగా రంగనాయిక గద్గదికముగాఁ బైటచెఱఁగుతో గను లద్దికొనుచు—

"చదవండి బిగ్గరగాను"—అన్నది.

రామరా విట్లు చదువఁ దొడఁగెను:

"రాత్రి మేడమీఁద జరిగిన సంభాషణము సమగ్రముగ వింటిని; ఉమ్మలించితిని; వెఱ్ఱినైతిని; నిందకుఁ గారణము-భూతమైనవ్యక్తిని నోనాడితిని— విధిని దూఱితిని. నిశీథము

అకట నా పడిన ఖేదము హృదయ మెఱుఁగును. క్రుమ్మరించిన కన్నీటిధారలు కను తెఱుఁగును. విశ్వాత్మవైన నన్ను నా మనస్తాపము మేడమీఁది కీడ్చికొనిపోయినది. శయ్యాగతుఁడై సుఖనిద్రనున్న నాదేవుని నిన్ను గాంచి కనులు భాగ్యవంతము లైనవి. ధ్యానించి మనసు కృతార్థమైనది. నమస్కరించి కర యుగ్మము సభాజనమైనది. సరించి జన్మము ధన్యమైనది. గోడ నున్న పటమునందలి నీ రూపమును ముచ్చట దీఱ ముద్దాడి తిని. అంతట తీవ్రమైన ఆవేదనము దిగి లాగినది. [illegible]వసా రాలోఁ జిక్కినది. దీపము తోఁచైనది. హృదయము చిందరవంద రలైనది. సమీవ్రాయుటకుఁ గోఁచునపడగా, ఈ విఘాతమునకుఁ గారణమేమి యని ప్రశ్న బొడమినది. 'ప్రాప్తవ్య'మని అంత రాత్మ బోధించినది. నిమిషమునకుఁ బూర్వము నాపడిన పరి తాప మంతయుఁ బామరత్వ మని తోఁచినది. మనసునకుఁ స్వాస్థ్యము కుదిరినది. ధైర్యము తలసూపినది. దారి కనఁబడినది.

ఇఁక నా హృదయమును నివేదింతును: వలపునకు వ్యాజము తెలియదు; హేతువు కనఁబడదు; కారణము లేదు; కేవలము నైసర్గికము— 'భావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని' అనుటచే కారణ మేర్పడుచున్నది. అకారణ మయిన దానికిఁ గారణముఁ గల్పింపనా? అనిర్వాచ్యము వాచ్య

మగుట ఎట్లు? కావున దానిని అనవద్య మందును. కారణ రహితమైనది ప్రకృతి— స్వభావము. కారణముగలనాఁడు కృత్రిమ మగును. దానితో హేతువు—వ్యాజము పొందు పడును. శుచిఱుసగిపునకుఁ గారణ మేదని చెప్పఁగలదా?

ఇట్లనుటచే 'అవ్యాజప్రేమ సిద్ధాంతమునకా ఇంత తర్కము వినియోగించినది'!— అనిలాఘవము చేయుదువేమో!

మన ప్రణయకిసలయము కారణము నాశ్రయించి కృత్రిమదోహదక్రియాభాజనమై ముదిరి కాయిగ్గిన్నై పండి ఎండి రాలి పోవకమునుపే ఇట్లు ఘటించుట సమ్మోదావహము. సుఖము: బంగారు సంకెల; దుఃఖము: ఇనుప బేడీ; రెండును ప్రకృతి నను భోగించుటకు నిర్బాధము లే - నిరోధకములే. స్తుతికి సంతసించిన మానసము నిందకు సంతసింపదా? మన ఎడబాటుననే ఈ మనప్రణయము నిత్యపల్లవిత మగు నని నమ్మెదను. పల్లవమునకు భావి దశలు గలవు; ఫలమున కదియే చరమదశ.—

ఇది చదివి 'వేదాంత మొలుకఁ బోసినదా!' అని పరిహాసింతువు కాఁబోలు!

నా యాత్మ నిను సర్వవిధముల ననుభవించినది. భౌతిక విఘటనమునకు నగ నేల ? ఈ నా యవతారమున కింతటితో సమాప్తి. భావిగతి నైవాస్తికము.—

'ఈ సాహస మింకయు బెదరింపా!' అని నాగటుగఁ దలంతువు కాంబోలు!

ఇక నొక్కమాట—

సాశయ మున్న చోట ప్రేమము నిలువదు. ప్రేమ మున్నచోట సాశయము చేరదు. దీనిని జ్ఞప్తియుందుంచుకొమ్ము. ప్రియమైన కన్య నువరింపుము; మన సిచ్చి మన్నింపుము. జీవయాత్ర సుగమముగ సాగింపుము. నన్నుఁ గూర్చి నేఁడు నీ వినిన కింపద తీయాదలి యాథార్థ్య మెన్నటికేని వెలికి రాకపోవదు. అపుడు, నను దలంచి విడుచు నీయశ్రుకణ మొక్కటి చాలును—అది నాకు నివాపోదకము.

మంగళవారమునాఁడు రైలునుంచి వచ్చి గుమ్మమున బండిదిగి మేడముంగిటనుండి నను జూచిన చూపులును, గురువారము సాయంకాలము సికారుపోవుచు మొగము మలఁచి మాచిన చూపులును నా కెన్నేని మనోహర వృత్తిముల చెప్పుచున్నవి. అవి నా యాత్మయందు భద్రముగ నున్నవి. నీ గీతికలు నీ గేయములు నాలో నైక్యమైనవి. నాకు గావలయునది లేదు- నీకు దెలియదగినది లేదు.

చరమ ప్రణామములఁ బరిగ్రహింపుము- సెలవు.

—కృష్ణవేణి."

... ...

అనుచు, రామరావు దుఃఖాశ్రువులతోఁ జదువలేక చదివినాఁడు. ప్రకృతి సర్వము ప్రళయగర్భమునఁ జొచ్చుచున్నట్లు దోఁచినది- స్తంభీభూతమైనది. ప్రభాతభానుఁడు ఈ స్థలకమును తొంగిచూచుచున్నాఁడు.

... ...

మధ్యాహ్నము మీఁరినది. రామచంద్రుఁడు అంతర్ధానమైనాఁడు. వెదకిరి—ఏఁడీ?........................

కృష్ణవేణి

కృష్ణవేణి

కృష్ణవేణి